

1974 | 2

Gondolatok a forradalmiság fogalmához

Egy asztal mellett
– vallomás egy rádiósorozatról

Központ és gyáregység

Átmeneti helyzetben

Nők a munkahelyeken
– üzemkeről, üzemi munkásokról

Madách-émlékermesek „megvallatása“

Elkötelezettebbé váltunk
– interjú munkásokkal a szocialista brigádmozgalom hőskoráról

Múzeumok és művészetpártolás

Vásárhelyi művészek és Kass János kiállítása Salgótarjánban

Történelem alulnézetben

Nyílt levél

PALÖCFÖLD

Itthon és külföldön, barát és ellenség előtt ismét nyilvánvaló lett, hogy a politikánk útvonalait sem a szidalmak, sem a negligálás, de a kétes értékű dicséretetek sem képesek eltéríteni. Kultúráról, gazdaságról, demokráciáról, vagy az élet bármely területére vonatkozó döntésről legyen is szó – az iránytű állását ma is a munkásosztály érdekei határozzák meg.

A politika sodró lendületének, lüktető dinamizmusának hatása alól a társadalom egyre kisebb csoportjai képesek kivonni magukat. Egyre kevesebben érzik és hiszik, hogy a „kisemberek” és a „nagypolitika” két külön világ, s e két világ találkozása csak a történelem rend-

kívüli, nagyszerű vagy tragikus pillanataiban történhet meg. Ennek a – fél emberöltővel ezelőtt széles körben vonzó – szemlélet- és magatartásformának a politikai események felgyorsult tempója, a távolságok csökkenése, s főként a szocialista politika tudatos törekvése üzent hadat.

Ez a törekvés napjainkban – a Központi Bizottság márciusi határozatai révén új lendületet kapva – a dolgozó tömegektől, s elsősorban a munkásosztálytól, szinte személyekre bontott felelősséget, környezetet alakító, gondolkodást formáló aktivitást igényel. Lényege ez politikánknak: az egyes embertől, az osztály tagjától

nem csupán a végrehajtást igényli, nem csupán a megvalósítás katonás fegyelmére számít. De igényli a döntés állandó kontrollját, kezdeményező továbbfejlesztését, állandó gazdagítását – azoktól, akikért, akiknek érdekében történelmi méretű tervek, vagy a mindennapokat szebbé, jobbá tevő kisebb intézkedések születnek. Ahhoz azonban, hogy a szocializmusnak ez az emberi kapcsolatokban, gondolkodásban és magatartásban kiteljesedő foka megvalósuljon, ahhoz, hogy a termelés és fogyasztás mutatóin túl az életcélokban, eszményekben, az alkotó közösségek erejének növekedésében érzékelhető változás meggyorsuljon, még sok minden szükséges.

A társadalmi fejlődés irányának, eszközeinek megtervezéséhez ma már éppúgy nem elégséges az osztályosztón, a napi és távlati érdekek összefüggésének megértéséhez éppúgy kevés a intuición, a megérzés, mint a társadalmi, a munkahelyi demokrácia gyakorlásához a harcoság, a bátor szókimondás (noha enélkül is bajos dolog az érdekek védelme, a jogok és kötelességek arányos és egyetemes megfogalmazása). Ezért is több, mint szimbólum, hogy a társadalomépítést irányító párt központi fóruma egyidőben foglalkozott a munkásosztály társadalmi-politikai szerepével, történelmi feladataival és a közművelődés fejlesztésére vonatkozó tervekkel. S egészen természetes, hogy a két döntés számos ponton kapcsolódott egymáshoz.

A sok közös vonás közül három különösen szembeűnő. Elsősorban az, hogy a munkásosztály történelmi hivatása, társadalmunk politikai-gazdasági érdekei sűrűgető igényvel vetik fel a munkásművelődés széleskörű fejlesztését, a politikai-ideológiai, a szakmai és általános műveltség minőségi és mennyiségi növelését.

Másrészt mindkét döntés a munkahelyi vezetők felelősségét, szerepét, kezdeményező magatartásuk jelentőségét hangsúlyozza, olyan szemlélet érvényesítését igényli, amelyben a politikai, a gazdasági-technikai és a kulturális szempontok egyaránt megfelelő szerepet kapnak.

S végül: az üzemi demokrácia fejlesztése, a munkásosztály politikai-közéleti aktivitásának növelése, műveltségének állandó gazdagítása döntően a munkahelyi társadalmi-politikai szervezetekben, azok nevelő-, követelménytámasztó, orientáló tevékenységén múlik. Azon a legnagyobb, alapvető politikai erőn, amely üzemeinkben a múltban, s a szocializmus építésének folyamatában kialakult, s társadalmi fejlődésünk döntő tényezőjévé vált.

A PALÓCFOLD olvasói – az elmúlt évben, s az idén eddig megjelent számainkban is – nyomon követhették: folyóiratunk természetes kötelezettségként számról-számrá megvalósítandó feladatának tartja, hogy a maga szerény eszközeivel segítse a munkásművelődés, a közélet, a munkahelyi demokrácia fejlesztésének ügyét. S ezt kívánja tenni következő számaiban is – tudva, hogy a széles társadalmi munkamegosztást kívánó munkában – nem fél, s nem is két év energiáira lesz szükség.

Kiss Aurél

Tartalom

VÁLTOZÓ VALÓSÁGUNK

- 3 Bandur Károly: Gondolatok a forradalmiság fogalmához
- 5 Kiss Aurél: Csak „fekete vagy fehér”?
- 6 Fekete László: Értelmiség és közélet
- 7 Egy asztal mellett
Vallomás egy rádiósorozatról (Agárdi Péter)
- 9 Venesz Károly: Központ és gyáregység
- 11 Szomszéd Imre: Átmeneti helyzetben
- 13 Tamás Pál: Nők a munkahelyeken
- 15 Madách-émlékermesek „megvallatása” (Sulyok László)

SZÉPIRODALOM

- 17 Kemerovói költők bemutatása. Bevezető: Kojnok Nándor

HAGYOMÁNY

- 21 Szivircsek Ferenc: Nógrád megye sajtója az államosításokról
- 22 Kiss Sándor: „Elkötelezettebbé váltunk”

MŰVÉSZET ÉS KOZONSÉGE

- 24 Draveczky Balázs: Múzeumok és művészetpártolás
- 25 Pál József: Vásárhelyi művészek Salgótarjánban
- 27 Czinke Ferenc: Szembesítés

KÖRKÉP

- 29 Kiss János kiállításán (Czinke Ferenc)
- 29 László-Bencsik Sándor: Történelem alulnézetben (Horpácsi Sándor)
- 31 Magyar újságok fényképalbuma (Schneider Miklós)
- 31 A felfedezés öröme (Lakos György)
- 32 Filmjegyzet (Korill Ferenc)
- 33 Nyílt levél Újhelyi Jánoshoz (Csongrády Béla)
- 34 Györy Dezső (1900–1974) (Kerékgyártó István)

A címlapon Fábíán Gyöngyvér: Tavasz, a hátsó borítón Borbás Tibor: Ady.

PALÓCFÖLD

IRODALMI, MŰVÉSZETI, TÁRSADALOMPOLITIKAI FOLYÓIRAT

A NÓGRÁD MEGYEI TANÁCS MŰVELŐDÉSÜGYI OSZTÁLYÁNAK LAPJA

Megjelenik kéthavonta

Felelős szerkesztő: Végh Miklós

A szerkesztőség tagjai: Csongrády Béla, Czinke Ferenc, Kerekes László, Kiss Aurél, Kojnok Nándor, Schneider Miklós.

Kiadja a Nógrád megyei Lapkiadó Vállalat. Felelős kiadó: Vida Edit. Terjeszti a Magyar Posta. Előfizethető bármely postahivatalnál, a kézbesítőknél, a Posta hírlapüzleteiben és a Posta Központi Hírlap Irodánál (KHI Budapest V., József Nádor tér 1. sz. **Postacím:** 1900 Budapest) közvetlenül, vagy postautalványon, valamint átutalással a KHI 215–96162 pénzforgalmi jelzőszámára. A szerkesztőség címe: 3100 Salgótarján, Nógrád megyei Tanács Művelődésügyi Osztálya. Egyes szám ára: 5 Ft. Előfizetési díj fél évre 15, egy évre 30 Ft.

Kéziratokat nem őrzünk meg és nem küldünk vissza.

74 3544 Nm NyV balassagyarmati telepe 2000 db

Index: 25 925

VÁLTOZÓ VALÓSÁGUNK

Gondolatok a forradalmiság fogalmához

Szerte a világban – az utóbbi években hazánkban is – sok vita folyik a forradalmiság fogalmáról, tartalmáról. S miután több vonatkozásban valóban adószok vagyunk napjaink forradalmi tartalmának, korunk forradalmár típusának megfogalmazásával, bőven kínálkozik is lehetőség a torzításra, a tudatos zavarkeltésre. Ellenfeleink élnek is a lehetőséggel.

Az első győztes orosz proletárforradalom, de különösen a szocializmus világrendszerre válása óta a szocializmus és a demokrácia fogalmai mellett a forradalmiság az, amely körül a legtöbb burzsoá büvészkedés, illetve jobb' és „baloldali” ködösítés, visszaélés tapasztalható. Napjainkban ugyanis már szinte senki nem léphet fel új eszmék vagy téveszmék szószólójaként, ha nem hivatkozik a „forradalomra”. Sőt hétköznapi szókészletünkben is ott található a kifejezést – gyakran olyan jelenségek, folyamatok minősítésére is, amelyeknek igen kevés közül van a forradalomhoz (életforma-, sex-, divat-, kulturális „forradalom”, stb.) Nem véletlen tehát a törekvés, hogy a kommunista mozgalom azt az elvet, amely korunkhoz lényegében csak hozzátartozik, a fenti körülmények miatt újraértelmezze, s lehetőség szerint elméletileg is egyértelműen megfogalmazza. A feladat megoldása nem egyszerű, hiszen a forradalmi világmozgalom az általános, közös problémákon belül sajátos helyzet elé állítja a mozgalom különböző osztagait. A konkrét történelmi feltételek és feladatok különbözősége miatt pedig mást és mást jelent a forradalmiság egy-egy ország és párt számára. Ezért amilyen helytelen lenne azt követelni, hogy ahol a hatalom megragadásaért folyó harc van napirenden, ott a mi helyzetünknek megfelelően határozzák meg a forradalmiság tartalmát, éppannyira helytelen lenne, ha mi mechanikusan átvinnénk az általuk megfogalmazott társadalmi célokat.

A FORRADALMISÁG-FOGALOM LÉNYEGE

Igaz – s ezt hangsúlyozni kell –, vannak közös, általános vonásai a kommunista forradalmiságnak, de a történelmi helyzet sajátosságaitól és a társadalmi fejlődés stádiumától függően más és más jegyek, vonások kerülnek előtérbe: módosul, konkretizálódik a forradalmiság tartalma. Célszerű tehát, ha a forradalmiság elvével kapcsolatosan elsősorban a történetiséget emeljük ki – hiszen leggyakrabban úgy vetődik fel a kérdés: van-e helye nálunk a forradalmiságnak? (Mert valóban más ma a helyzet Magyarországon, mint 1918–19-ben, a felszabadulás időszakában, vagy akár a perui forradalmi mozgalom mai helyzetéhez viszonyítva is.) Az így felmerült kérdésre azonban úgy adhatunk helyes választ, ha tisztázzuk a fogalmat és világosan elválaszthatjuk egymástól a forradalmiság tartalmi és módszerbeli oldalait.

A forradalmiság mint egy társadalmi osztály erkölcsi-politikai elve, az adott osztály és mozgalom olyan képességét fejezi ki, amely a társadalmi fejlődés szükségleteiből és lehetőségeiből fakadó feladatokat radikálisan oldja meg, és amely a társadalmi haladást a legkedvezőbb módon képes elősegíteni.

A forradalmiság tehát összhangban áll a munkásosztály történelmileg változó céljaival és érdekeivel. Azaz: bármennyire is változó, módosuló feladatot kell megoldani – mást a kapitalizmus, mást a szocializmus különböző szakaszaiban –, mindig lehetséges és szükséges is a legkedvezőbb út megválasztása. S mert a munkásosztálynak sohasem érdeke a haladás lezárása, az adott viszonyok konzerválása, kitermeli hát azt a

politikai erőt, amelynek tevékenysége megfelel a forradalmiság fenti tartalmának. Ilyen értelemben a forradalmiságnak nemcsak helye van nálunk, hanem a haladás szempontjából nélkülözhetetlen is.

FORRADALMI POLITIKA — REFORMPOLITIKA

A forradalmiság tartalma azonban különböző formákban, módszerek útján nyilvánulhat meg. A marxizmus-leninizmus a társadalmi küzdelemben elismeri mind a forradalmat, mind a reform eszközeit, formáit és módszereit. A harc forradalmi és reformer módszerei azonban csak akkor haladóak, ha forradalmi tartalmúak, ha forradalmiság eszközei. Ennek hangsúlyozása azért is fontos, mert gyakran vélik a forradalmat, a forradalmiság ellenpólusának a reformot. Ami pedig téves felfogás, mivel a reform is lehet a forradalmi fejlődés része: reform és forradalom nem alternatívák – a forradalom ellentétpárja nem a reform, hanem az ellenforradalom. A feladat éppen az, hogy megfelelően egyeztetni tudjuk a forradalmiság két válfaját. Ennek az egyeztetésnek a lényege a napi és távlati célok és érdekek helyes összekapcsolása.

Aki úgy tünteti fel a dolgot, hogy az alapvető, a távlati célok valamiféle „angyali eszmények”, amelyek nem függenek össze a napi érdekekért folyó „bűnös” harccal, az „érzelgős frázissá, émelyítő édességgé változtatja a szocializmust” – hangsúlyozza Lenin. S egyúttal figyelmeztet arra is: „bármely harcban, bármely napi kérdésért folyjon is az, meg kell lennie az alapvető célokkal való bonthatatlan kapcsolatoknak.”

Látható tehát, hogy a lenini felfogás szerint a forradalmiság: elv, s nem egy konkrét módszer. De a forradalmi gyakorlat, a forradalmiság magában foglalja a harc két típusát: egyrészt a rohamos lendületet, szükség szerint az erőszakos politikai forradalmat, másrészt a békés, hosszú, viszonylag lassú aprómunkát, a reformtevékenységet, a revolúciót szolgáló evolúciót is.

A forradalmiságnak ezek az általános elvei természetesen a szocializmusra is érvényesek, bár bizonyos sajátos változások bekövetkeznek. A kapitalizmusban a forradalmiság alapvető irányultsága ellenzéki-tagadó, fő célja a tőkés rend megdöntése. A hatalom megragadása után a forradalmiság az alkotó, tudatos építőtevékenységben jut kifejezésre. Az új társadalom kiépítése állandó fejlődést jelent; a meglévőnek, a konzervatív-nak folytonos meghaladását. Tehát a forradalmiság a szocializmus viszonyai között is magában foglalja a „tagadást”, az idejétmúlt, a visszahúzó jelenségek kritikáját.

Az alkalmazott módszerek értékelésekor azonban szükséges megkülönböztetést tennünk, attól függően, hogy a kapitalizmusról vagy az épülő szocializmusról van-e szó. A kapitalizmus körülményei között ugyanis a reformmódszerek a forradalmi módszerek „melléktermékei”, míg a szocializmusban a forradalmiság tartalmának fő módszerévé a reform válik. Természetesen a forradalmiság nem mint forradalmi politika alakul át reformpolitikává, és nem a forradalmi magatartás alakul át reformistává. Hangsúlyoznunk kell ismételt, hogy ez esetben módszerről van szó, arról, hogy a szocializmus építésének fő eszköze: a reformrendszer.

Miután a társadalmi feladatok időről-időre változnak, ennek megfelelően a forradalmiság is változó módszereket, eszközöket igényel, amelyek közül egyiket sem lehet elméleti rangra emelni, a forradalmiság egyetlen módszerévé tenni. Ha valaki a forradalmi eszközökben – s ráadásul nem megfelelő feltételek között – látná csak a forradalmiságot, nem forradalmi harcossá, hanem frázis-forradalmárrá válna; ha viszont csak a reformeszközökben látná a forradalmiságot, úgy az oportunizmus talajára csúszna.

Megállapíthatjuk tehát, hogy a forradalmiság megjelenhet gyors, ugrásszerű forradalmi átalakulásban és viszonylag lassú,

evolúciós fejlődésben, reformépítésben. A szocializmus teljes felépítésének hosszú időre vonatkozó fő módszere a reformjellegű haladás. Persze csak úgy és akkor, ha a reformtevékenység a tartalomnak, a forradalmi feladatok következetes végrehajtásának van alárendelve. Azaz: a reformmódszer csak akkor minősíthető forradalmi, ha a napi feladatok megoldását a munkásosztály távolabbi céljainak tükrében közelíti meg, ha tudatosan figyelembe veszi a szocializmus építésének távlatát és a nemzetközi proletáriátus forradalmi harcának érdekeit.

FÉLREÉRTŐK, TORZÍTÓK, BÜVÉSZKEDŐK

A kérdés tartalmi és módszerbeli taglalása azért is indokolt, mert mind „balról”, mind jobboldalról más, hamis megközelítésben és értelmezésben használják a forradalmiság fogalmát. A „baloldali” ultraradikálisok csak a barrikádharcot tekintik forradalmi; a békés építőmunka feladatait lebecsülve, a szocializmusért cselekvés fő, sőt egyetlen formájának napjainkban is csak az imperializmus elleni fegyveres harcot fogadják el. A jobboldaliak pedig szüntelen moralizálásukkal igyekeznek elriasztani a tömeget a társadalmi küzdelemtől, a szocialista közösségi élettől. Egy dologban azonban találkozik mindkét szélsőség, nevezetesen abban, hogy tagadja a „fennállót”, az építőmunka forradalmi értelmét, alábecsüli a jelen tetteit, feladatait és eredményeit, sivárnak, unalmasnak ítélve azt.

Mind a kapitalizmus, mind a szocializmus viszonyai között ezeknek a jobboldali és „újbaloldali”, álforradalmi elméleteknek objektív reakciós szerepük van. Nem véletlen, hogy az imperialista propaganda szocializmus ellen folytatott kampányában, az eszmei-politikai fellazításban erősödik e nézeteknek, a nemzetközi munkásmozgalom minden rendű és rangú áruhájának, szakadár csoportjának népszerűsítése.

Igaz, a romantikus antikapitalista, álforradalmi jelszavakkal időnként marxista köntösben jelentkező „újbaloldali” és jobboldali revizionizmus hazai híveinek köre szűk, mégis jelenthetnek veszélyt ezek a nézetek, más burzsoá eszmékkel együtt: főleg a fiatalok egyes csoportjaira. Természetesen nemcsak az ifjúságra; de az ifjúságnak kevesebb a társadalmi és élettapasztalata, s nem ritkán éppen a politikailag legaktívabb fiatalok válhatnak az álforradalmi és más antimarxista nézetek híveivé, hordozóivá. A fiatalokkal általában nehezebb megértetni, hogy a forradalom nem haladhat folytonosan csak ugrásszerű változások és nyílt társadalmi ütközések útján. S hogy a forradalomhoz hozzátartozik a konszolidáció, az építés, a társadalom élete egész átalakításának hosszantartó, s a mindennapok fáradságos munkájával járó szakasza is.

A LENINIZMUS ÁLLÁSPONTJÁRÓL

A marxizmus-leninizmus mindig határozott ideológiai harcot vívott az elvont forradalmárokodással és az absztrakt moralizálással. A leninizmus álláspontja az, hogy a szocialista társadalom felépítésének egész korszaka forradalmi jellegű, különböző állomásai egyformán fontosak és egymást kölcsönösen feltételezik. A hatalom megragadása idejének forradalmi erőfeszítéseit történelmileg betetőzte, követte és követi a szocialista gazdasági-társadalmi rend – mint tapasztaljuk, nem is olyan „egyszerű” – kiépítése és felépítése. Ennek a szükséges és megkerülhetetlen feladatnak a megoldása nem kevésbé forradalmi, mint a nyílt osztályharc; sőt Lenin nemegyszer aláhúzta, hogy viszonylag „könnyebb, egyszerűbb” feladat a hatalom meghódítása, mint egy merőben új társadalom felépítése. Ez utóbbi feladat ugyanis nem oldható meg egyetlen hősiességel, hanem „szuronyrohammal”, hanem a tömegek között végzett hétköznapi munkához szükséges türelmes, állhatatos és hősiességű erőfeszítéseket követel meg a társadalmi haladásért tenni akaróktól.

A hatalom megragadása után a társadalom forradalmi átalakítása azt igényli, hogy roham helyett tanuljunk meg – ha

kell – a fáradságosabb kerülő úton járnunk, diplomataként tárgyalni, ésszerű kompromisszumokat kötni, a gazdasági élethez szervezni, irányítani, kereskedni és még sok egyebet. S mindközben művelődni, ismereteket, tapasztalatokat szerezni, hogy merőben új tennivalóinkat jól és egyre jobban oldhassuk meg.

Ha végiggondoljuk, jogosan merülhet fel a kérdés: miért lenne kisebb jelentőségű tett hazánkban is új ipartelegeket, városokat létrehozni, terméketlen földeket termővé tenni, országunkat gazdaságilag is a fejlett országok sorába emelni, mint negyedszázaddal azelőtt a munkásegység, a proletárdiktatúra megteremtéséért harcolni? Mindaz, ami akkor és azóta történt s ma is történik, nem más, mint ugyanazon forradalmi átalakulás más-más szakasza. Tény, hogy ez az átalakulás történelmileg egy egész korszakot ölel fel, amelyben olykor csak igen lassan, lépésről-lépésre lehet haladni, s általában kevésbé látványosak tetteink eredményei is. De a marxista-leninista forradalom-szemlélet nem úgy osztályozza a társadalmi haladást szolgáló tudatos emberi tevékenységet, hogy ez „igazi”, amaz „nem igazi” forradalmi tett. A forradalmi munka csak olyan lehet, amelyet a mozgalom, a forradalmi harc megkíván; és a konkrét feladatok aszerint változnak, hogy milyen a konkrét helyzet, amelyben a forradalmárnak cselekedni kell. Ez pedig alapvetően attól függ, hogy a forradalom a fejlődés melyik stádiumában tart.

Napjainkban sokat vitatott és bírált problémája a kispolgáriság a maga sokrétű lehetséges jelentkezési formáival. Ennek kapcsán újból felvetődik a kérdés: vajon az önzéssel, embertelenséggel, közönnyel, az új kezdeményezéseket bénító megszokással, a bürokratizmussal szembeni küzdelem könnyebb és kevésbé forradalmi a korábbi harcnál? Ha végiggondoljuk, válaszuk nyilvánvalóan az egyértelmű **nem!** Hiszen ez is társadalmi harc, életformák és elvek harca, amelyre mindenütt mód van, s mindenütt szükség van – egyéni példával is, közösségi fellépéssel is.

A közösség, a társadalom érdekeit sértő jelenségek feletti közömbös elnézés, a passzív szemlélet, a „nem az én dolgom, nem az én asztalom” szemlélet és magatartás elleni fellépés forradalmi tettek minősül. Hiszen minden forradalmár lelkiületével mélyszélesen ellenkezik az önző, egoista, bürokrata magatartás. Mert a forradalmár tudja, hogy számára a közügye nem lehet közömbös, mert minden az ő saját ügye, mindenben illetékes, mindenhez van köze, amiben társadalmi érdekek fejeződnek ki.

Ugyanis élesen ellentmond a forradalmi szemléletnek, magatartásnak a közöny olyan formája is, amely az „ügyem tettek semmit” – vagy ami ugyanaz: „kevés vagyok ahhoz, hogy bármit is megváltoztassak” – minden visszássággal megbékülő, csak az egyén önös idilli nyugalomát kereső magatartásban jut kifejezésre. A forradalmár ebben a kérdésben ma is ugyanúgy viselkedik, mint régen, mert vallja: amit az emberek csináltak, azt az emberek meg is változtathatják.

A fentebb leírtak összegzésekként ismételtén utalhatunk Lenin következő intő szavaira: „Ha indulónkban azt énekeljük, hogy... ez a harc lesz a végső, ebben sajnos van egy kis pontatlanság.” A szocialista forradalom ugyanis nem egyetlen aktus végrehajtásából áll; céljainak megvalósítása folyik ma is, a szocialista forradalom hosszú folyamat, amely egész történelmi korszakra kiterjed. Ennek felismerése, a szocialista társadalom építésében való aktív és tudatos részvétel, ennek tudatos vállalása, gondjaival, ellentmondásaival együtt – ez a forradalmiság mai és valódi értelme. Ezt azok tudják felismerni, akik a „végső harc” tartalmát, célját, s a hozzá vezető utat is világosan látják. Másképpen fogalmazva: napjainkban hazánkban az tekinthető forradalmárnak, aki a szocialista építőmunkát történelmi távlatokra tekintő tudatossággal és éppen ezért szívós, mindennapi munkával szolgálja. Ez egyúttal a legfőbb világforradalmi tényező; a szocialista világrendszer támogatását is jelenti. A mi forradalmi – a világ minden társadalmi és függetlenségi szabadságmozgalmával szolidaris – politikánk hatékonyságának ugyanis az a legfontosabb mércéje, hogy a magunk szocialista feladatait – s ami ugyanaz: a mi szocialista forradalmunkat – hogyan és milyen ütemben tudjuk megvalósítani.

Bandúr Károly

Csak „fekete vagy fehér“?

Tíz középiskolás üli körül az asztalt. Harmadikos negyedikes gimnazisták, szakközépiskolások. Eleven szellemű, vitatkozó kedvű fiatalok, akik arról mondják el véleményüket: kit tartanak forradalmárnak, mit jelent az ő életükben a forradalom.

A közelmúltban a megye 10 középfokú tanintézetében félezer diák mondott arról véleményt, hogy mai életükben lát-e forradalmi cselekvésre lehetőségét. A kérdőíves felmérés és a csoportos beszélgetések tanúsága szerint a megkérdezettek egyharmada válaszolt igenlő módon. A szakmunkástanulók körében ez az arány 15% volt...

(17 éves gimnazista, magabiztosan fogalmaz, szemmel láthatóan nem először beszél erről a témáról): „A nagy tettek kora lejárt. 1848-ban, 1919-ben, vagy közvetlenül a felszabadulás után konkrét helyzetek, világos feladatok voltak. Aki tudta, hogy mit jelent a társadalmi haladás, megtalálta a maga cselekvési lehetőségeit. Ma mindenki csak azt hajtogatja: nyugalom, először tanulj, s aztán állj elő világmegváltó terveiddel.”

(18 éves szakközépiskolás – keresi a szavakat, a gondolattal küszködik): „Szerintem sincs komoly lehetőség arra ma, hogy komoly dolgokat csináljon az ember. Iskolát dekorálni, fát ültetni, ünnepi műsorokat készíteni – ez a KISZ szervezetünk forradalmi programja... Ha meg megmondjuk valamiről, hogy nem jó, megmagyarázzák: a hétköznapiakban kell példát mutatni.”

(Érettségi előtt álló gimnazista lány): „Kétszer voltam építőtáborban. A szervezéskor azzal agitáltak: itt mindenki megmutathatja, mennyit akar tenni. A táborparancsnok is a munkafegyelemtől, az ifjúkommunista helytállásról beszélt a megnyitón. S aztán: olyan munkát kaptunk, amelyet a felnőttek sem vállaltak, mert nem érte meg nekik. Előfordult, hogy két órán át egy fia ládát sem láttunk. Ültünk a fa alatt.”

A beszélgetés résztvevői egyideig környezetünkben tapasztalt példákat, kisebb-nagyobb csalódásokat soroltak. Családi, iskolai, üzemi példák. Esetek, amelyek a gyakran „feketén-fehéren” gondolkodó fiatalokat töprengésre készítettek, gesztusok, amelyekből a szó és amelyek a gyakran „feketén-fehéren” A példák jellegét az előbb idézett felmérés más adatai jól érzékeltetik: A di-

ákfiatalok zöme környezetünk legvisszataszítóbb tulajdonságainak a nagyképűséget, az önzést, a kétszínűséget, a közbűnséget, a brutalitást (!) tartja.

(A kis csoport eszmecseréjének egy közgazdasznak készülő negyedikes gimnazista adott új fordulatot): „Azt hiszem fatális félreértésről van szó. Az iskolában, a történelemórákon, de a KISZ-ben is olyan hősről, forradalmárokról, eszményekről tanulunk, akik kivételes korokban, kivételes adottságaik folytán váltak példává! Ők a mérce, s azt hisszük, mert csak róluk tanulunk, a forradalmi magatartás Vasvári, Kun Béla, Nógrádi Sándor mértékű egyéniségeket követel. Pedig mellettük sok olyan ember is élt, aki szintén forradalmár volt. Tetteik, nevük azonban nem került a történelemkönyvbe. Én forradalmárnak tartom a nagyanyámat is, aki a felszabadulás előtt egy börtönben ülő kommunista gyerekeinek viselte gondját.”

„Helyben vagyunk, a kis tettek, a hétköznapi forradalmisága” (vág közbe némi indulattal egy bölcsésznek készülő lány. Iskolában KISZ-vezetőségi tag. Szünetei lórással, futással, szervezéssel telnek. Esti órákban vetődik haza, a tanulás éjjeli-hajnali program nála.) „Ma mindenhol erről hallunk, de hogyan lehet a hétköznapi forradalmát megvalósítani, ha egészen kis dolgokért veszekedni, noszogatni kell a gyerekeket. Van fogalmatok arról, hogy hányszor kell a „kétforintos KISZ-tagokkal” küszködni azért, hogy valami közösen elhatározott dolgot megcsináljanak? S ha az ember „kiborul”, még meg is gyanúsítják: persze, egyetemen akarsz menni, azért nyüzsögsz...”

A már idézett felmérés adataiból ismét egy példa: a diákfiatalok 34%-a a KISZ alapszervezetében, 16%-a ott-hon, 8%-a tanítási, osztályfőnöki órán foglalkozik politikai kérdésekkel, 13% távlatot tartja magát mindenféle politikai témájú beszélgetésektől...

A hosszúra nyúlt, s az eredeti témától jócskán elkanyarodó beszélgetés végén az egyik, ezidáig csendesen figyelő lány jegyezte meg: jó lenne valahogyan másképpen csinálni, tartalmasabban, közösségben dolgozni.

(Az eszmecsere főbb gondolataihoz két kommentár): A pedagógusé: „Nézd, nem sok újat mondtak a gyerekek. Magam is érzem, s a tantestületben másoknak is ez a véleménye: tudatosabban kellene nevelnünk. Az osztályozásról vitatkozunk, a tananyagcsökkentést próbálgatjuk, új didaktikai módszereket keresünk. De ami a lényeg lenne – a

gyerekek személyiségének, gondolkodásmódjának formálása – valahogyan el-sikkad mindennapi munkánkban. Főleg mai és holnapi világunkhoz kötődő gondolataikat nem ismerjük, nem formáljuk eléggé következetesen. Miért? Nem tudom... Időhiány, szemlélet, módszer-probléma? Azt hiszem, több élmény, személyes példamutatás és politizálóbb iskolai légkör kellene...” Érettségizett szakmunkásoké: (volt iskolai KISZ-vezető): „Kicsit steril világban éltem annak idején az iskolában. Sokat vitatkoztunk. Most az üzemben – túl a kezdeti nehézségeken – sok mindent másképpen látok. Számontartjuk, kinek, hogyan változik az élete, a borítékon túl hányig látnak. És – dolgozunk...”

A Politikai Kiszótár (Kossuth Könyvkiadó 1971. 93-94. lap) így határozza meg a forradalom fogalmát: „... az osztályharc legmagasabb formája, az osztálytársadalom fejlődésének törvényszerűen bekövetkező szakasza, melyben a-fejlettebb, magasabbrendű társadalmi-gazdasági alakulat (fegyveres vagy békés eszközökkel) felváltva az elavult, társadalmi rendszert, a hatalom a régi reakciós osztály kezéből a haladó osztály kezébe megy át, s oly módon megnyitja a társadalom továbbfejlődésének útját... A szocialista forradalom jellegében alapvetően különbözik forradalmaktól, megdönti a régi uralkodó osztály hatalmát, létrehozza a proletárdiktatúrát, megszünteti a magántulajdon uralmát és a kizsákmányolás valamennyi formáját, az osztály nélküli társadalomba való átmenet kezdetét jelenti...”

Levonható-e valamiféle tanulság a beszélgetés idézett részleteiből, s a megemlített adatokból? Az egyedinek egyáltalában nem nevezhető vélemények cselekvési vágyról, akaratról tanúskodnak ugyan, de elképzeléseket, terveket körvonalazni is alig képesek. Sok diákfiatal gondolkodik hasonlóképpen, s még többen vannak olyanok, akik vélemény, cselekvési igény, közösségi kötődés nélkül töltik el a diákélet hétköznapijait.

Ma az iskola megváltozhatatlannak hitt keretei erősen átalakulóban vannak. Az új Rendtartás, az ifjúsági mozgalom új szervezeti keretei (és tartalmi) új eszközöket kínálnak egy eredményesebb, tudatosabb magatartást megalapozó nevelőmunkához. Az oktatáspolitikai határozat nevelési program is – a nevelés feltételeinek javításával, a tudatos nevelői magatartás fejlesztésével valóra váltható program.

Kiss Aurél

Értelmiség és közélet

Nem lenne helyénvaló megkérdezni, hogy értelmiségünk, a szakmák követelményein túl, a közéletben használja-e tudását, hiszen közismert az a tevékenység, melyet e réteg legjobbjai a munkahelyi, lakóhelyi közösségekben, életformájukból adódó kiscsoportokban, a párt, az állami, a tömegszervezeti testületekben kifejtenek. Azonban a kérdést csak fiatal értelmiségiekre szűkítve, már fel-felparázlik a vita. Szerencsére nem elsősorban a „becsülettel-e vagy sem” kérdése körül, hanem generációs problémaként. Pedig milyen régi probléma ez, s még milyen sokáig fenn fog maradni! Hiszen napjainkig ezrével sorolhatnánk a példákat a fiatalon véghez vitt nagy dolgokra... s ugyanennyit arra, amit idős korban tettek. Avagy, hogy milyen hibákat követhet el az ember, ha idős vagy fiatal. Mert a megszerzett tudás becsülettel való használata nem kötidik életkorhoz!! Bár tény, hogy a lehetőségek még a közéleti tevékenység vonatkozásában sem egyformák idős vagy fiatal korban!!

Sokan elhanyagolható körülménynek tartják a fiatal értelmiségiek, de általában a fiatalok inhomogenitását. A fő motivációs tényezők alapján (a közéletiség és a generációváltás vonatkozásában) kimutathatóan válik el egymástól a „harmincasok” és a „huszonevesek” csoportja. Az első csoportnak a 15–20–25 évvel ezelőtt történekekről személyes tapasztalata van; míg a másik számára ez „csupán” történelem. Az első csoportnak az idősekkel való viszonya konfliktusoktól általában mentesebb hiszen a tapasztalatok birtokában könnyebben megért dolgokat, reálisabban ítél; míg a második csoport helyzete bonyolultabb. Hiszen, ami az idősek számára a munka eredménye, azaz a jelen, e korosztálynak „csak” az az alap, melyre a változtatás igényével – akár munkája, akár közéleti szereplés során – hatni akar. S ebből természetesen torzulások is származnak: olykor az idősek reagálása, talán nem is ok nélkül, szenvedélyesebb – ami nem csökkenti a surfáló felületeket.

Talán ezzel is magyarázható, hogy a fiatal értelmiségiek közéleti tevékenységéről folytatott beszélgetéseim során partreim többsége előhozakodott a generációs problémával annál a kérdésnél, hogy milyen lehetőségek adóttak számára a közéleti szereplésre, s ezzel hogyan él.

(26 éves, diplomás mezőgazdasági szakember.)

„Nálunk az egyetemen annak idején mindenki tudta, hogy az egyik tanszék vezetőjének „keze alól” szinte nőnek ki a tehetséges, nemcsak a szakmában, de a közéletben is jártas, aktív fiatalok, míg a másik tanszéken csak a vezető lehetett okos! Ott ez még csak hagyján – a tehetséges, ha néha nehezen is, de utat talál. Az életben azonban az ilyen munkahelyen, mint az enyém is, az így elvesztett idő hatalmas ár! Az ilyen vezető többet árt, mint egy aszályos esztendő!”

(28 éves, diplomás közalkalmazott.)

„Ha az embernek nem törődnek az életével, gondjaival, céljaival, akkor perspektívátlan körbe szorul a munkahelyén, ez nemcsak az egyénnek árt (bár ez önmagában sem bocsánatos bűn), hanem – szűkebb és tágabb értelemben egyaránt – a közösségnek is. Sok düh szorul így az emberbe ahhoz, hogy ezek után még a köz érdekében a munkáján túl is tegyen. Meg aztán nálunk is úgy van, mint a színészeknél: bizonyos idő után beskatulyázódunk! Ezt csinálja már hat éve, erre jó, slusz!”

(Közéleti tevékenységet folytató 26 éves műszaki.)

„Nem, hidd el, nem lennék mérges, ha csak arról lenne szó, hogy nem ismerik el még társadalmi munkának sem azt, amit e testületben csinálok, de hogy én még állandóan kérdezek tőle, hogy ő kegyesen megengedje nekem (amikor megengedi) az üléseken való részvételt, a munkaidőre eső ottani tevékenységet, hogy állandóan azt kapjam, hogy munkahelyem is van”, meg hogy „ebben a hónapban már voltam egyszer”...! Ezt nem lehet lenyelni. Úgy tudom, közügy ez az egész! Nem? Még ha az itteni munkámnak nem tennék eleget... de hát nem dolgozik más helyettem!...

(25 éves tanár, ugyancsak nem iskolai munkakörben.)

„A munkatársak, sajnos, a főnök véleményét osztják. Legalábbis nyilvánosan. Nincsenek meghatva, hogy a munkaköri kötelességemen túl részt vállalok különböző szerveknél közéleti tevékenységből is. Na, nem, karrierizmussal azért nem vádolnak, sokkal praktikusabbak, azt hiszem, úgy gondolják, pénzért csinálom...”

*

Hogyan töltse be hivatását a KISZ, szakszervezet, Hazafias Nepiront, III Vöröskereszt, stb. ha aktivistái, akik jelentős közéleti tevékenységet fejtenek ki, ilyen megítélést kapnak a munkahelyükön. Vagy ugyanezen ok miatt: hogyan lenessen szélesíteni az aktivisták nálózatát? Kérdezhetnénk, de tudott dolog, hogy mindezek ellenére is jó a helyzet, sőt: a tagság bővül is!

Csak hát egy fiatal, tapasztalatok nélkül, kellő információk híján, nem kezdheti közéleti tevékenységét ezeken a fórumokon! Eppen ezért van a közéleti szereplés más színtjeinek is igen nagy jelentősége. (Természetesen a konkrét munkára irányuló tevékenység hasznán túl.) S ez akár „tervezett” is lehetne. Elég gyakori tapasztalat ugyanis, hogy az úgynevezett „második vonal” nincs, vagy alig van kiépítve. A közéleti tevékenységben aktívan, eredménnyel dolgozók kiválása esetén nincs olyan lehetőség, hogy azokból lehetne választani, akik e tevékenység más szintjein már beváltak, ez a munka „testükre szabott”.

*

Fontosnak ítélt területe a közéleti tevékenységnek a lakóhelyen, a lakótelepi közösségekben kifejtett munka. (Bár az előbbi magam részéről lényegesebbnek tartom, természetesen nem mereven elszakítva a kettőt, hiszen ugyanazon emberekről van szó, de a „kicentizett” szabad idő korlátai itt túlságosan hatnak.)

Tudott, hogy az új lakótelepek benépesedése elsősorban a magasabb kvalifikált szakmunkásokból, fiatal értelmiségiekből történik. Ez azonban nem jelent homogén csoportot, amit a lakóhelyi, lakótelepi közösségek kialakulatlansága elég jól szemléltet, sőt tovább bonyolítja a helyzetet itt, az is, hogy az értelmiségiek szabad idejét a szakma, a hivatás alaposan lecsökkenti.

(27 éves orvos.)

„Kénytelen-kellemetlen, de súlyoznom kell ezeket a dolgokat. Nem talicskázok a ház előtt, nem „lakótelepi gyűlök” (mint itt nevezik a lépcsőházban, vagy a szárítóban tartott lakótelepi gyűléseket), nem szervezem a lakótársakat közös beszélgetéseket, sörözésre, nem „teszem magam” az itteni kulturális életért, néhány órány jut hetenként ilyesmire, s azt most leköti, hogy garázsokat építünk. Közösen. Egyébként elhiheted, hogy ez is elég jól összehozza az embereket, s munka közben sok mindenről szó esik, azokról is, amit most említettél...”

(Vezető beosztású, 28 éves diplomás.)

„Igen szeretek ügyködni. A munkám is olyan, hogy összefügg ezzel, meg a családom is jól szervezett: nagymama, nagypapa, hatásköröm is van, tudok intézni dolgokat. Hát csinálom. Igen persze a beosztásom miatt s nem mindegy, hogy csinálom-e vagy sem...”

Világos: a lehetőségek a lakóhelyen ugyancsak korlátozottak, azonban nem mindenki számára. A „jól szervezett” család, a „vezető beosztás” más feltételeket biztosít, s a tenni-akarókat megosztja. Akiknek minden erejét idejét, leköti a nehezen megszerzett lakás, egy bizonyos életszínvonal biztosítása, a szakma fejlődésével való lépéstartás, az – ha még akar is – nehezen képes bekapcsolódni, a közösségek kialakításában részt venni. Így hátrányos helyzete még a közéleti tevékenységben is kiütközhet.

Természetesen nem helyes néhány példa alapján általános érvényű következtetéseket levonni, nem is célom, de az objektive korlátozottabb lehetőségű tehetséges tenniakarók problémáira több gondtal kellene figyelni.

Fekete László

Egy asztal mellett

VITAVEZETŐ: Önök szerint a hetvenes években Magyarországon mit lehet korszerű életnek, korszerű életformának tartani? Mindenki a saját tapasztalataiból, saját életéből tud kiindulni, akár azt tekintve korszerű életnek, akár ahhoz képest valami mást. Megtud-e az ember fogalmazni maga számára valami eszményt, hogy hogyan éljen? Hogyan illeszthető bele az élet-eszménybe az életszínvonal kérdése, a kereset, a továbbképzés gondolata – egyáltalán mi az, hogy korszerű élet?

TECHNIKUS: A fogalmazással van, azt hiszem, probléma, mert a korszerűség alatt én valahogy azt értem, hogy az igények legteljesebb mértékben való kielégítése. Szabadidő, szórakozás, kulturálódási lehetőségek: mind együtt legyen a megfelelő mértékben.

MUNKÁS: Szerintem az a korszerű élet manapság, amikor szinkronban van a művelődés és az anyagi igények. Tehát magyarul: pénz keil ahhoz, hogy az ember kulturálódni tudjon, szabadidejével rendelkezzen. Szóval: mindenhez pénz kell. Pénz kell ugye. És minanyájan a munka után járó bérből, tehát fizetésből élők vagyunk. Nincs más jövedelem, vagy más valami. És ahhoz, hogy én az igényeimet kielégítem, kulturálódjak, tehát – mit tudom én – hangversenyre járjak, vagy néha felmenjek Pestre, színházba vagy könyvet vegyek – mindehhez kell a pénz. És olyan kereseti lehetőség, amellyel mindezt megtudja teremteni magának az ember.

VITAVEZETŐ: Namármost az a kérdés, hogy aki jól keres, az korszerűen él-e?

TECHNIKUS: Az még nem jelenti azt. De már, ha ésszel él, lehet korszerűen élni. Szükséges a korszerű élethez – azt hiszem – mosógép, televízió, hűtőszekrény, a korszerű lakás, esetleg központi fűtés, hideg-meleg vízzel. Azt hiszem, hogy ez már egy minimális igény, amit mindenki elérhet.

VITAVEZETŐ: Azt hiszem, hogy ezzel egyet lehet érteni. A kérdés az, hogy mi itt Önöknél a valóság. Hogyan élnek, mire jut pénzüik és mire jut idejük? Valóban az-e a fő kérdés még mindig, hogy megfelelő szintre jusson el az életszínvonalunk, úgyhogy jusson ételre, italra, lakásra. Vagy pedig ma már – legalábbis a munkásság többsége – eljutott olyan szintre, hogy nagyjából megél, keres annyit, hogy a legfontosabb szükségleteit (anyagi szükségleteit) kielégítse, és valahol ott vetődik most fel a probléma, ott vitakoznak az emberek, ott van mindig a konfliktus, hogy „hogyan tovább” (...) Beszéljünk most egy kicsit a brigádközösségekről is: hogyan élnek, hogy dolgoznak, hogyan szórakoznak és művelődnek a Vörös Október brigád tagjai.

UZEMVEZETŐ-PÁRTTITKÁR: Nagyon komoly munkát igényel az, hogy egy brigád összeforjon. Volt ebben a Vörös Októberben olyan is, aki elfelejtett a munkaidő kezdetétől megjelenni, ez az ember nagyon hajlamos volt arra, hogy a borospoharaknak a fenekére nézzen. (...) De végül mégis megváltozott. Érdemes volt azért, mert beilleszkedett egy olyan brigádba, amely nagy elszáratással vett részt kirándulásokon, amely a gazdasági feladatát nagyon komolyan veszi, a tőle telhető legjobban igyekszik azt teljesíteni.

MUNKÁS: Hát én a brigádmozgalmról nem tudok annyit szívet és jót elmondani, őszintén mondom. Ez az én véleményem. Ahogy én látom. Nehéz az embereket összefogni, legyen az a társadalmi munka vagy valamilyen közös megmozdulás, valahogy mindenki elfoglalt a saját problémájával, a saját gondját helyezi előtérbe. Gondolok itt arra, hogy a városban már sokaknak kis kertje van, rohan oda, ha leteszi a nyolcórás műszakot, a szerszámot. Mindenki rohan, futós oda a kertvárosba; gyomlálni, palántázni. Persze ez nem általános dolog, amit én

mondok, csak ahogy én látom. A másik amit én látok, hogy sok az adminisztrációs hiba, szerintem „papírvonalra” csúszott ez a brigádmozgalm. Mozijegy-gyűjtések, meg ilyen hasonló dolgok. Ha volt közös mozilátogatás, egy bácsi, mikor jöttek ki a moziból, azt kérte, hogy „legyen szíves a jegyeket...” Szóval ilyen is volt. Ha el is megy a brigád színházba vagy moziba, a vitára már nem került sor, mert egyszerűen nincs rá lehetőség, nincs rá idő, nincs rá mód. Mindenki ment haza, sok a vidéki általában. A dolgozók nem tudom hány százaléka, de nagyon sok vidéki bejáró van, és nem minden olyan szép szerintem, mind ahogy lenni kellene. Valahogy a közösségi szellemelem kellene javítani vagy változtatni, vagy más irányba terelni az emberek érdeklődését.

BRIGÁDVEZETŐ: Ha egy csoporton belül vagy egy brigádon belül már van egy olyan ember, vagy kettő, vagy háromnál több személy, aki események sorozata, az már a brigád érdeklődésigis szerelem képvisel vagy érdeklődés is fel tudja kelteni.

VITAVEZETŐ: Támogatja-e egyáltalán a gyár az üzemeztetés az oktatást? Nagyon sok heiyen, amit a rádióval jartam, arról panaszkodtak a munkások, hogy nem támogatja az üzemeztetés beiskolázási kerelmüket, mert azt mondja, hogy neki ebből semmi haszna nem lesz – mármint az üzemek –, csak kára, mert szabadságot kell adnia, el kell engedni korábban, és akkor mi nek? Van-e ebben valami igazság?

MUNKÁS: Hát valóban így van, mert nem javasoltak itt többünket. Mert, azt mondták, úgyse tudnak bennünket foglalkoztatni, mint ahogy be is bizonyosodott, hogy nem alkalmaznak bennünket az iskoláztatás után. De azért ettől függetlenül az a véleményünk megmaradt, hogy érdemes volt továbbtanulnunk.

VITAVEZETŐ: Nos, tehát mégis engedték?

MUNKÁS: Engedték, de hozzájárulás nélkül.

VITAVEZETŐ: Nem kaptak tanulmányi szabadságot?

MUNKÁS: Nem. És nem szerződünk a vállalattal olyan értelemben, hogy iskolázás után minket már végzettségünknek megfelelő álláshoz juttatnak. Nem is juttattak bennünket. De ezen már túl vagyunk és nem is igényeljük. Már 15 évig normán dolgoztunk, meg vagyunk edződve, szívósak vagyunk, és amíg tudjuk, csináljuk továbbra is.

UZEMVEZETŐ-PÁRTTITKÁR: Természetesnek veszem, hogy egy acél- és vasöntő gyáregység dolgozója, ha továbbtanulási igénnyel lép fel, és nem olyan szakmában kívánja továbbképezni magát, amelyet a saját területén alkalmazni tud, egy kicsit meggondolja magát az a gazdasági vezető, hogy hozzájáruljon-e. A vállalat egy csomó forintot befektet erre. Akár a szabadságokat, akár egyéb kedvezményeket veszünk figyelembe, ezek a dolgok a dolgozó zsebébe is érintik, a nyereségből mennek el. Ezeket a nyereségből fedezett dolgokat csak meg kell gondolni, hogy később hasznosítani tudjuk-e.

VITAVEZETŐ: A tanulás mindig megtérül. De azt hiszem, hogy a vita nem is annyira a szakmai továbbképzésnél szokott kiülbanni, hanem ott, amikor például egy esztergályos gimnáziumba akar járni. A vállalat nem járul hozzá, hogy a fiatalember gimnáziumba járjon, mert „közvetlenül nem érdeke.” És itt van az igazi probléma, azt hiszem. (...)

MUNKÁS: Én az üzemem belül ugyanabban a szakmában akartam továbbtanulni, de rám sem, mint ahogy több kollégámra sem tartottak igényt, ezért hát kihelyeztek bennünket egy új gyáregységbe, ahol nagy a munkaerőhiány.

TECHNIKUS: Hogy ne legyenek hiányszakmák, azt azzal lehet megoldani, hogy jó keresetet biztosítsanak. Akkor nem lesz olyan probléma, hogy az iparitanulók intézetekben nem tudnak osztályt indítani, mert nincs jelentkező. Végülis: aki ezekre a hiányszakmákra jelentkezik, az már annyira gyenge képességű, hogy az általános iskolát valahogy végigbicegte, és máshová nem megy el, nincs más lehetősége. Hallottam én olyan dolgot, hogy csőszerező szakmát tanulnak

a gyerekek és valamelyik gyerek első évben megbukik és akkor azt mondták neki, fiam te megbuktál, mint csőszerező, át leszel irányítva hegesztőnek, mert annak még jó vagy. A hiányszakmák anyagilag is egy kicsit háttérbe szorulnak, különben is vagy egészségre ártalmasak vagy pedig a munkakörülmények nem olyan automatizáltak, több fizikai erőt igénylő szakmák. Odakerül az, aki az általános iskolát végigbicegte. Itt kellene a szakszervezetnek vagy valakinek a vállalaton belül is felszólalni, patronálni, hogy ezek az emberek, ezek a fiatal szakmunkások valamilyen formában képezhessék magukat. Átsegíteni őket. Nemcsak a ma törvényes három nap tanulmányi szabadságra gondolkodok, ami mindenkinek kijár, aki esti középiskolában továbbtanul, hanem többre. (...)

VITAVEZETŐ: És ez már megint nemcsak pénz, hanem ...

TECHNIKUS: ...nem, persze. Szélesebb látókörű ember lesz. Gondolom, hogy többféleképpen kamatoztatja a tanulást a gyakorlatban. És van még egy másik oldala is a dolognak. Olyat még nem hallottam, hogy a technológiában vagy a szerkesztésben munkaerőhiány lett volna. Ilyen még nem volt, tudomásom szerint. De olyanról tudok, hogy gyáregységekben, műhelyekben, vaszerkezeti üzemekben munkaerőhiány van. Tehát fizikai munkaerőhiány. Szerintem azokat a foglalkozási ágakat vagy szakmákat kellene dotálni, pénzzel patronálni, ahol munkaerőhiány van. Azzal lehetne az embereket átcsoportosítani. Erőszakkal nem lehet valakit lakatosnak, egyengetőlakatosnak küldeni, vagy rozsdatisztítóknak. Csak pénzzel lehet küldeni.

MUNKÁS: Vannak olyan jó szakmunkások, akik jól keresnek: elérik a 3000–3500 forintot átlagosan.

UZEMVEZETŐ-PÁRTTITKÁR: 330 művezető van a Győri Vagon- és Gépgyárban, vagy volt – és ezt soknak találták. Leépítések voltak, volt olyan, hogy aki akart, visszamehetett a jól kereső fizikai állományba. De nem fordult elő olyan, hogy a művezető azt mondta volna, hogy „uraim leteszem a köpenyt, ott van a kalapács, fölveszem, aztán elkezdek püfölni.” Ilyen nem volt. Pedig azt mondták, hogy elmarad a pénzüik a jól kereső szakmunkások mögött. Ebből meglnt az szűrhető le, hogy ott kell dotálni, ott kell fizetni, ahol hiányzik az ember, nem ott, ahol van ...

VITAVEZETŐ: Azért a dolog nem ilyen egyszerű: a munkabért nem lehet közvetlenül és tartósan a kereslet-kínálat „piaci” törvényeitől függővé tenni. Fontos és gyakran érvényesített szempont a béreknél a munkaerőhiány: de túlatilag csakis a munka értéke, fontossága szerinti elosztás lehet biztos alap. Efelé mutat a tervezett egységes szakmai bértáblázat is (...)

MUNKÁS: Szerintem a fizikai munka alábecsülése valahogy úgy néz ki, hogy „ez csak melós, mit akar”?

VITAVEZETŐ: Azt hiszem a lényegre tapintott.

TECHNIKUS: Mindenki azért tanul, hogy megnyerje a Dárius kincseit?

MUNKÁS: Sokan azt mondják, hogy csak akkor tanulok tovább, ha a vállalatnak érdeke. Hát én szerintem nem így áll ez a dolog, mert én akkor is továbbtanulok, ha a jó szüleim nem akarják. Tehát elsősorban nem azért tanulok tovább, mert az a vállalatnak érdeke, hanem, mert én úgy érzem, hogy nekem érdeke a művelődés, vagy a fejlődés, vagy a szélesebb látókör megszerzése, és akkor én továbbtanulok, akár annak ellenére, hogy a vállalatnak nem érdeke.

BRIGÁDVEZETŐ: A magasabb iskolai végzettség, akár politikai, akár más iskolát veszek figyelembe, azt jelenti, hogy az üzemi demokrácia valamely fórumához bátrabban, nyiltabban, jobban fogalmazva tud valaki hozzászólni.

TECHNIKUS: Szeretném valakitől konkrétan hallani, hogy mit ért üzemi demokrácián. Mert van a termelési feladat, van a fizikai dolgozó, van az a műszaki dolgozó, aki technológus, van az a kereskedelmi alkalmazott a vállalatnál, a piackutató. Hát én nem szólhatok bele annak a munkájába. Az üzemi demokrácia szerint beleszólhatok mindenbe: a vállalat döntéseibe is beleszólhat egy fizikai dolgozó, vagy beleszólhat

+ A Magyar Rádió hasonló című sorozatában ez év januárjában elhangzott adásból. (Szerkesztő: Sárkány Klára. Vitavezető: Agárdi Péter.)

egy másik alkalmazott. De eleve: hogyha nem az én szakterületem, akkor nem szólhatok bele, mert valamit elrontok. Tehát azért van ott megfelelő képzettségű szakember, azon a ponton, hogy ő a legjobb tudása szerint döntsön. Legjobb tudása szerint — hangsúlyozom. Tehát itt kellene felvilágosítani az embereket, hogyha ott azon a ponton, ahol vannak, tökéletes munkát végeznek, akkor nem lesz szükség arra, hogy beleszóljon a dolgozó a vállalat döntéseibe, a vállalati tervek alakulásába vagy alakításába...

MUNKÁS: Nem is az a lényeg, hogy egy egyszerű ember mindenféle szinten képzett legyen. De ha beleszól, és olyan tájékoztatást kap, hogy ezzel a dolgok közepébe kerül — akár a vállalati tervnek az összeállításánál, akár a különféle problémák megoldásánál közelebb kerül a kérdéshez — akkor ezzel is fejleszti a látókörét.

TECHNIKUS: De a másik dolog, most én történetesen hogyan szólhatok bele, ha azt mondják termelési tanácskozásokon, hogy kérem, a győri vagongyár behoz 500 darab kocsi: akkor én mondjam azt, hogy miért ötszázat, miért nem ötszázötöt? Vagy 499-et?

VITAVEZETŐ: Az üzemi demokráciának nem ez a lényege. Az üzemi demokrácia nem azonos a szakmai kérdésekbe való aprólékos beleszólással, de az már üzemi demokrácia, hogy ezt az üzemi részt pl. jól vezetik-e, van-e állandó anyagellátása. (...)

ÜZEMVEZETŐ-PÁRTTITKÁR: Szinte minden ilyen termelési tanácskozás alkalmából hangsúlyozzuk azokat a dolgokat, hogy ez az a fórum, ahol a dolgozók elmondhatják a mindennapos panaszait.

BRIGÁDVEZETŐ: Kötelesek elmondani.

MUNKÁS: Kötelesek elmondani. S amikor befejeződik a termelési tanácskozás, akkor még ketten-hárman esetleg megkeresik az előadót, aki a termelési tanácskozást folytatta, és kisebb egységben, kisebb kollektívában mondják még el az észrevételeiket.

ÜZEMVEZETŐ-PÁRTTITKÁR: Engem boldogság tölt el akkor, amikor egy egyszerű fizikai dolgozó meglátok az iroda ajtaján nem kopogni, ha-

nem benyitni. 26 esztendeje dolgozom a Vagongyárban és emlékszem én arra az időszakra is, amikor az egyszerű dolgozók remegtek az irodaajtóban. Ma már ilyen nincs. Ma már minden egyes dolgozó bátran, néha fölényesen is, nyit be.

VITAVEZETŐ: Szóval itt a brigádmozgalomnak van egy emberi eredménye is. A demokrácia egyben a magabiztosságukat is erősíti?

ÜZEMVEZETŐ-PÁRTTITKÁR: Biztos hogy így van!

VITAVEZETŐ: Ez is tulajdonképpen azt bizonyítja, hogy a művelődés és az üzemi demokrácia tulajdonképpen ugyanannak a dolognak két oldala. És mivel jelenleg az üzemi demokrácia sokhelyütt alacsony színvonalú, még nem fejlett, az a látszat áll fenn, mintha az lenne az üzemi demokráciának a feladata, hogy szakmai rész kérdésekre szóljanak bele a dolgozók. És mivel erre nincs lehetőség, sok középszintű vezető a terhelékenységre, a nyereségre hivatkozva — olykor talán akaratlanul is — gátolja az üzemi demokrácia fejlődését. Pedig manapság nem ez a tendencia, hanem az ellenkezője. Az, hogy tanuljunk, tanuljunk azért, hogy egyre átfogóbban lássuk a dolgokat. Hogy ne csak a saját munkapadomat lássam, hanem lássam az egész üzem gondjait is. Nem a legaprólékosabb számszerű statisztikai kérdésekben persze, hanem abban, hogy mit termelünk. Van pl. olyan munkás, egy betanított munkás, aki egy csavart becsavar, és nem tudja, hogy mibe. Ez a munkás egész másképp él — nemcsak a gyárban, hanem otthon is — ha már tudja, hogy miért csinál. A gazda — öntudata, közösségi érzése is „megjöhethet” ettől.

MUNKÁS: A munka is igényli a szélesebb látókört. De nemcsak munkahelyen van az ember, hanem barátok között, társaságban, ismerősök között is: ahol újságot olvas és könyvet, televíziót néz.

VITAVEZETŐ: Valóban, nemcsak a munka az ami az ember életét adja.

MUNKÁS: Aki szakmához köti a továbbképzését, az már szerintem a műveltségét, szakmasze-

retétét is bizonyítja. Mert látja: műszakilag egyre korszerűbbek a gépek s ezzel lépést kell tartani, tehát érdemes tanulnia. S éppen ez a tudat ösztönzi az embert, hogy igénye legyen a továbbfejlesztésre.

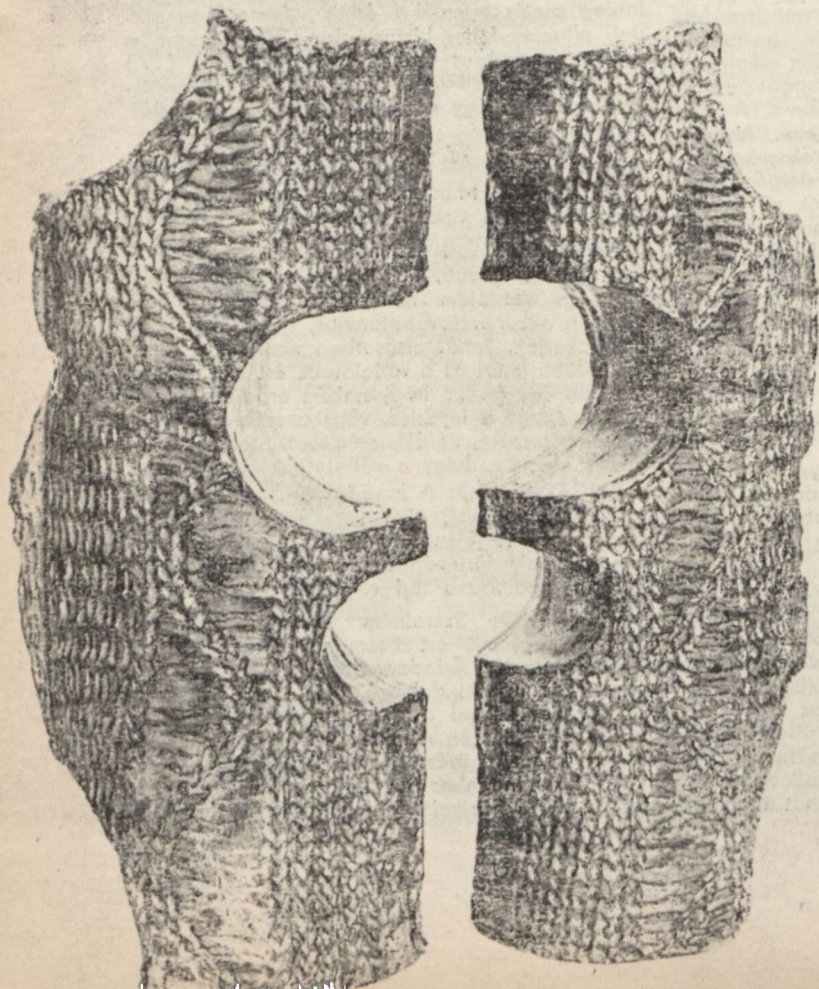
TECHNIKUS: A technika fejlődése azt igazolja, hogy a fizikai munkás már nem csak emelget, lapátol, meg küszködik, cipekedik — most már a fizikai munkásnak is gombnyomogatás következik. És nem kell szégyellni, hogy valaki fizikai munkás. Nem lehet kizárólag azért tanulni, hogy az emberből vezető legyen.

MUNKÁS: Azt hallottam a napokban, hogy a gyerektől kérdezik az iskolában: mi a foglalkozása az apának, mi a foglalkozása az anyának. És szégyelli bevallani, hogy „az én apám csak egy lakatos” — vagy kubikus történetesen. Ez nevelés kérdése. Vagy a gyerekekre valahogy már beidegződött, az anyatejjel szívódott bele ez a szemlélet? Így nevelik, hogy: „fiam, te szégyelld, hogy az apád kubikus”? Ilyen is van. Egészen biztos, hogy van, sajnos.

VITAVEZETŐ: Azt hiszem, hogy a választóvonal az emberek között, az értékes és a nem értékes munka között nem ott húzódik, ahol a fizikai munka és a szellemi munka határa van. A fő választóvonal nem ez. A fő választóvonal az, hogy valaki a saját munkaterületén — lett legyen az fizikai munka vagy íróasztali, értelmiségi munka — hogyan dolgozik, milyen a munkája, a munka minősége. Persze, az is tény, hogy jelenleg az ország technikai fejlettsége következtében még nagyon sok olyan munka van, nehéz fizikai munka, amelyet nem lehet teljes szívvel végezni, illuzió lenne arra törekedni, hogy ma mindenki tökéletes kielégülést nyerjen, otthon érezze magát a saját munkájában. Viszont az is tény, hogy társadalmi méretekben nem kerülhet szembe — vagy nem szabad, hogy szembe kerüljön — a munka és az ember munkán kívüli tevékenysége, életformája. Sőt: éppen hogy a munka révén, az értelmes munkára épülő korszerű életformában található az ember igazi otthona”.

Vallomás egy rádiósorozatról

Közel két éve, hogy a Rádió stúdiójában egy asztal köré hívtuk a **Társadalmi Szemle „Kinek irtunk?”** vitájának elindítóját, **Hajdu Ráfist** és egyik munkás-hozzászólóját, **Nagy Bélát**. Egyszeri beszélgetésnek szántuk azt a vitát a munkásság és művelődés, az olvasók és kritikusok „viszonyá”-nak oly sokat érintett kérdéséről. De a beszélgetést folytatni kellett, mindekelőtt azért, mert Nagy Béla meghívta a rádiót abba a közösségbe, ahol él és dolgozik, — a Borsod megyei Edelénybe. A vendéglátó ismeretségi körében továbbgyűrűző kíváncsi érdeklődés „hívott” ezután bennünket Edelényről Kazincbarcikára, s az akaratlan sorozat következő állomásai a Debreceni Járműjavító, egy békéscsabai brigádklub, Nagyszénás község, a Győri Vagon- és Gépgyár, Halmajugra község stb. lettek. Vajda Ferenc és Járkány Klára ösztönző szerkesztői együttműködése révén vált az egyszeri műsor sorozattá. A sorozat értékeit, gyengéit és hatását nem én vagyok hivatva elemezni. Annyi azonban kétségtelen, hogy ha hullámvó színvonalon, ha nem egyöntetűen élünk, pezsgő vitalégekörben is, de talán sikerült egy, időszerű művelődési és társadalmi kérdéseinkről a „legilletékesebbek”-kel: kétkezi dolgozókkal beszélgető, együttöprengő műfaji kísérletet elindítani. Nem művelődésügyi szakemberekkel, hanem a „résztevőkkel”, a közművelődési-népművelési statisztikák és a gyakorlat „alanyaival” ülünk egy asztal mellé, anélkül, hogy kinyilatkozásnak, minden áron elfogadható álláspontnak tekintenénk az elhangzó véleményeket csak azért, mert munkásoké. Az őszinte léghő, a közös célok,

az együtt felismert problémák s főleg a társadalmi megközelítés biztosította e beszélgetések hitelességét. S ez azért is öröm, mert éppen e vitákon fogalmazták meg, többször a munkásrésztvevők, hogy hiányolják még közéletünkben a munkásság és az értelmiség, a vezetők közötti teljes bizalmat. Vagyis mindenek előtt az értelmiségi magatartás elvszerűségében is tapintatos, demokratikus szellemű, a munkásokért, s nem fölöttük, nélkülük vitatkozó jellegét.

Két tanulság megfogalmazása kívánkozik még a tollamra. Egy tárgyi és egy személyes.

A vitaműsorok – „tárgyi oldalról” – szinte első pillanattól kezdve azt bizonyították (ami persze elvileg közhelynek tűnik) hogy a művelődés, a kultúra kérdése elválaszthatatlan társadalmi problémáktól, vagyis a művelődés pusztán reszortfeladatként való kezelése (amire még nem kevés példa van) ellene mond nemcsak a kulturális forradalom lenini értelmezésének, de gátolja mai társadalmi valóságunk húzóerőit is. Egy gyáron belül például – számtalanszor megbizonyosodtam róla – eltéphetetlenül összefügg egyrészt a színvonalas gazdaságirányítás, az üzemi demokrácia, a munkások felelős „beszólásának” komolyan vétele, az alapközösségek (például brigádok) példaadó ember-erkölcsi kohéziója; és másrészt a beiskoláztatás, a továbbtanulásra ösztönzés igényes káderpolitikája, a gyári dolgozók műveltségének és világképének érezhető túgulása. Mint ahogy nem kevés a „negatív előjelű” összefüggés is: a technokratikus, az üzemi demokráciát a nyereségre és a (sokszor vélt) gazdasági hatékonyságra hivatkozva visszafogó vezetés nemcsak azért követ el hibát, mert a munkások tulajdonosi öntudatát, közösségi aktivitását gyengíti és manipulálja, mert a fogyasztói-privatizáló-kispolgári életstílust erősíti az emberek gyáron kívüli életében is. Azért is káros ez a „technokrata bürokratizmus”, mert például a továbbtanulásban való pillanatnyi üzemi-gyári érdektelenségre hivatkozva távlatilag a gazdasági-termelési korszerűsödés

ellen is dolgozik, hiszen nagyobb általános műveltséggel az az esetleges új szakmai feladatok is könnyebben oldhatók meg, s az emberi-erkölcsi-tudati energiák és belső ösztönzések (amelyeket az ember a korszerű műveltség révén szerez) felmérhetetlen anyagi erőforrás felhalmozódását is eredményezhetik. A gyár keretei közül kilépve ezért is összetartozó társadalompolitikai célkitűzéseket, ugyanannak a folyamatnak csupán különböző (de nem elválasztható s főleg nem egymás ellen kijátszható) oldalait jelenti a gazdaságirányítási rendszer korszerűsítése, a szocialista demokrácia (s alapsejtje: az üzemi demokrácia) következetes fejlesztése és a közművelődés, az oktatás új koncepciójának kidolgozása.

Személyes oldalról mindehhez csak annyit kiegészítésül: hivatásom szerint az irodalommal foglalkozom, kritikusként, irodalomtörténésznek készülök, munkám tehát elsősorban a könyvekhez köt. Bár a könyvek mellett, az írásztali tudományos munkát elsősorban a vállalt és kiérlelt új gondolatok helyessége, igazságtartalma minősíti, s korántsem a demagóg módon értelmezett „életesség”, a „nép közé járás”, számomra mégis sok ösztönzést ad – legalábbis így érzem – ez a rádiós tevékenység, műsorvezetés. Mert végülis segít abban, hogy átlássam a „kulturális folyamat” ívelését az alkotástól a közvetítéseken át a befogadóig, s jobban megértsem az írástudók, a kritikusok, irodalomközvetítők és szerkesztők, s általában az értelmiség megtisztelő feladatait, de egyúttal mérhetetlen felelősségét is. (Talán patetikus ez így, mintha nem illene manapság ekként fogalmazni – no nem baj!) Konfliktusok, igazi frontok valójában nem a tudományos és a közművelődési megközelítés között vannak az életben, hanem egyrészt az egységes szocialista kultúra-személet, másrészt az öncélú „tudományoskodás”, ál-kérdésfelvetés, illetve az itt-ott még fellelhető prakticista, manipuláló, „ez van” szemléletű, cinikus „művelődéspolitikai” gyakorlat között.

Agárdi Péter

Központ és gyáregység

Nógrád iparának egyik sajátossága, hogy az üzemek többsége gyáregységi, gyár vagy telephelyi szinten működik – a budapesti központok irányításával. A korábbi időkben erőteljesebben, az utóbbi hónapokban már jóval kevesebbszer, de időnként fellángol a kívánság: több önállóságot kérnek a megye gyáregységei, gyarai. Indokoltak ezek a kívánságok? Miben rejlik a Budapestre irányított üzemek függősége és önállósága? Hogyan élnek kapott lehetőségeikkel? Mit tesznek vagy tettek a nagyobb önállóság megszerzéséért? S végül: hogyan látják „fent” az önállóság növelésének további feltételeit, annak útját, módját, lehetőségeit? Ezekre a kérdésekre kerestünk választ megyénk egyik legdinamikusabban fejlődő új gyárában, a Budapesti Rádiótechnikai Gyár salgótarjáni gyáregységében és annak a budapesti központjában.

A salgótarjáni üzem „alapgyártmánya” az összüzemi munkamegosztásban az URH-rádiótelefon. Tavaly májusban a gyártmány 10 egységéből még csak három állítottak elő. Ez év elején újabb három egységgel bővült a termékpaletta. A központ nem gátolja, hanem segíti a gyáregység nagyobb önállóságra irányuló törekvéseit. Ez a tendencia jól felfogott gazdasági érdekből, az egész vállalat fejlődésének igényéből fakad: a számítástechnikai programot csak akkor tudják a követelményeknek megfelelően teljesíteni, ha a budapesti gyáregységet teljesen tehermentesítik a jelenlegi URH-rádiótelefonok különböző egységeinek gyártása alól.

A BRG-nél olyan központi vezetési elv és gyakorlat érvényesül, amelyeknek értelmében a gyáregységek napi termelését Budapestre irányítani, operatíván megoldani képtelenség. Ezért – ahol csak lehet – minden módon növelni kell önállóságukat. Ez csak nagy körültekintéssel, megfontoltan, reális helyzetfelmérés alapján lehetséges. E tekintetben sem előre-

szaladni, sem lemaradni nem szabad – és nem is tanácsos.

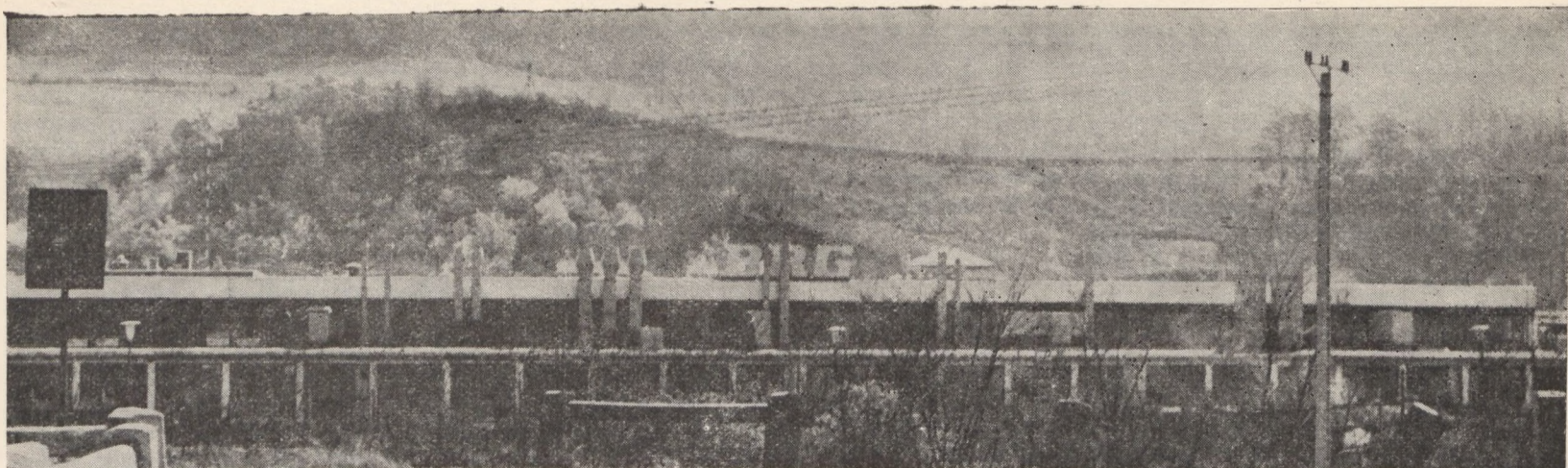
A budapesti központban Stenczinger Sándor vezérigazgató mondta el a múlt év közepén, hogy a salgótarjáni gyáregységben nagy az igyekezet. Az itt dolgozó kollektíva, műszakiak és fizikaiak egyaránt képesek nagyobb feladatok elvégzésére is. Néha szinte vissza is kell fogni a gyáregység vezetését, hiszen a nagyobb fejlesztés szubjektív feltételei csak folyamatosan alakulnak ki. A kecskeméti gyáregység például tíz év alatt eljutott a mai szintre, – az önálló elszámolási rendszer megvalósításához. Ennyi idő nem kell a salgótarjániaknak, mert a központ jól hasznosítja korábban szerzett tapasztalatait. A bizonyíték! A központ szeretné, ha év végére Salgótarjában gyártanák le az URH-rádiótelefonok minden egységét. S közvetlenül innen is exportálnák.

Az akkori kívánság, óhaj több tekintetben a megvalósulás útján halad. Igaz, ez év elejétől még csak hat egységet gyártanak itt. Év közben újabb két egység átvételét oldják majd meg. Az utolsó két egység átvétele 1975 elején történik majd meg. Addig is ideszállítják azokat az egységeket, amelyeket jelenleg Budapesten gyártanak. Itt végzik el a rendszertechnikai, valamint a műszeres és funkcióvizsgálatokat. Elvégzése után becsomagolják az árut, vagonba rakják és innen exportálják. Erre a nagy feladatra egy fél év alatt készült fel a salgótarjáni gyáregység kollektívája.

Az URH-rádiótelefon igen kényes híradástechnikai berendezés. Előállítását a munkásoktól az átlagnál nagyobb általános műveltséget (általában érettségizett lányokat, fiúkat, jólképzett híradástechnikai szakmunkásokat, technikusokat és villamosmérnököket) követel. E követelmény kielégítését tartja egyik legnehezebb feladatának a gyáregység vezetője, Pálfalvi László.

Önként adódik a kérdés, mit tett eddig a gyáregység a nagyobb önállóság megszerzéséért?

Salgótarjában villamosipari szakembert szerezni – más üzemből, vállalatból – nemigen lehet. Akik vannak, azok nem

olyan specialistái ennek a szakmának, amilyenek ma már az üzem által korszerűnek ítélt követelmények. Látszólag egy gyártmányról van ugyan szó, ennek ellenére, ahány megrendelés érkezik a gyárba, annyi változatban készül el a termék. A legapróbb változtatás is komoly, szakmai, műszaki felkészültséget, intelligenciát követel tehát. Azt sem szabad elfeledni, hogy az URH-rádiótelefon gyártás alapjában véve háromévenként megújul, vagyis ebben az iparágban az előállított gyártmányok korábban évülnek el, mint másutt. S ezzel együtt avulnak el (részben) a megszerzett szakmai ismeretek is. Azok a szakemberek, akik például annakidején a vezetékes híradástechnikával foglalkoztak, bizony nehezen igazodnak el, nehezen állják meg a helyüket. (A mostani követelményeknek megfelelő szakemberképzés pedig régebben nem folyt a városban.) A gyár letelepítésével kezdődött meg ebben a szakmában a szakemberutánpótlás.

A gyáregység már több fiatalot beiskolázott. Ez azonban igen kevés az egyre növekvő feladatok sikeres elvégzéséhez. Nehezíti a szakemberképzést, hogy nincs jól megoldva a tanulók gyakorlati oktatása. A szakemberutánpótlás gondjait növeli továbbá az is, hogy azok, akik korábban elektroműszerész szakképzést szereztek, elhagyták a várost, mert eddig nem találtak megfelelő foglalkoztatási lehetőséget. A gyáregység vezetője igyekszik ugyan visszahozni az elvándoroltakat, de mivel ez sem jelent megnyugtató megoldást, kénytelen máshonnan „toborozni” magasfokú szakmai ismeretekkel rendelkező szakembereket. Ez pedig nem megy máról-holnapra. Holott itt, most azonnal, sok, jóképességű elektroműszerészt, technikust vagy szakmunkást tudnának foglalkoztatni.

Jelenleg 12 mérnök és 41 technikus dolgozik a gyáregységben, az igazgató most tárgyal egy Leningrádban végzett házaspárral. Egy ösztöndíjasuk van, két most végzős mérnökjelölttel tárgyalnak Budapesten idejövételükről.

A vezérigazgató:

– A nagyobb önállóság legfontosabb feltételének tartom, hogy a munkások, műszakiak tökéletesen ismerjék meg azt, amit gyártanak. A gyártmány rajzán túl ismerjék azok konstrukciós elveit: mindazokat a követelményeket, amelyek a rajzból nem derülnek ki egységesen és teljesen egyértelműen. Ha ezt sikerül elérni, akkor a salgótarjáni műszaki gárda már vitatkozni is tud a jobb gyártás feltételeiről, követelményeiről, sőt tanácsot is tud adni a „hogyan jobban” megvalósításához.

A gazdasági szabályozókat valóban ki lehet dolgozni, meg lehet gyorsan tanulni, hamar el lehet sajátítani... A híradástechnikai ismeretekhez azonban az előbbinél jóval több kell: magasfokú munkaintelligencia. Ezért úgy vélekedik, hogy a Salgótarjában foglalkoztatott fizikai munkások zömének érettségivel kell rendelkeznie. Ugyanis ebben az esetben, a sok közül nem egy szakmáról van szó, hanem olyan fizikai munkáról, amelyben alapvetően meghatározó a szellemi koncentráció, a felfogóképesség, az általános műveltség. Ez per-döntő a vállalat további fejlődése szempontjából is. S bár nem jelenti azt, hogy ezután nincs szükség azokra a fizikai munkásokra, akiknek csak nyolc általános iskolai végzettségük van, (akik eddig is bizonyították, hogy kisebb általános elő-

képzettséggel is képesek egyúttaladni a korrallal): az előbbieket figyelembe véve a létszám bővítésnél elsősorban fiatalok, érettségizettek felvételét szorgalmazzák Budapesten, bár arról a járható útról sem szabad lemondaniuk, hogy a dolgozók gimnáziumában képezzék fiatal dolgozóikat. Sajnos az érettségizett fiatalok közül kevesen jelentkeznek a magasfokú általános műveltséget kívánó szakmára. Jelenleg a szakmunkásgárda 24,8 százaléka rendelkezik csak középiskolai végzettséggel. Az utánpótlás biztosítása céljából 12 érettségizett fiatal részére két éves emeltszintű oktatást szerveztek. Részükre tanműhelyt is biztosítottak. Együttműködési szerződést kötöttek a Bolyai Gimnáziummal. Az iskola harmadéves diákjai üzemlátogatás során ismerkednek meg az itt folyó munkával, hogy mire végeznek, a tapasztalatok bűntokában döntsék el, hogy ide jönnek-e dolgozni. A harmadikos, érdeklődő diákokat nyári gyakorlatra fogadja a gyár vezetősége.

A szakmai kultúra fejlesztése érdekében az első lépések már megtörténtek. Az alapképzést szolgáló 36, illetve 44 órás tanfolyam keretében olyan gyártmányismertető előadások hangzottak el, amelyek az itt gyártott egységek előállításával kapcsolatos, alapvető követelményeket, összefüggéseket ismertették meg a dolgozókkal. Hogy el tudjanak igazodni abban, amit csinálnak, egy kicsit értsék is azt, hogy mit, miért kell elvégezniük, hogy a különböző „tartozékokban” valamelyest kiismerjék magukat. A szakmai alapképzés növelését szolgáló tanfolyamokat helyesli a munkások többsége.

Az elmúlt évben két csoportban 30–30 fizikai munkás részére tartottak szakmai tanfolyamot. Ebben az esztendőben a fizikai dolgozók 50 százalékát kívánják továbbképzésben részesíteni. Elsősorban a szereldei dolgozókra építenek, őket régebben műszak után készítették fel feladataikra.

A fejlesztés során új munkáskezekre is szükség lesz. Ebben az évben csaknem 30 fővel nő a munkáslétszám. Az újonnan felvettek nagyrésze a kikészítő üzembe kerül, ahol automata gépsoron dolgoznak majd. A gyáregység igazgatója szerint ezt a munkát 8 általános iskolát végzettek is el tudják majd látni. Az előbb említett munkakörben elsősorban az idősebb korosztályhoz tartozó dolgozókra számítanak.

A salgótarjáni gyáregység a központi bérrendszer elképzeléseinek megfelelően, önállóan alakítja ki bérrendszerét is. Budapesten azonos munkáért ugyanannyi bért kapnak a fizikai munkások, mint Salgótarjában. A bérszínvonal azonban különböző. Budapest áll az első helyen, mivel itt nagyon sok kvalifikált szakmunkás dolgozik. Utána Salgótarján következik, ahol ötszáz forinttal magasabb az egy főre eső átlag, mint a tíz éve működő kecskeméti gyáregységben. (A salgótarjáni dolgozók havi átlagkeresete jóval meghaladja a kétezer forintot.) Van olyan igény, hogy Salgótarjában olyan szakmai alapképzést kell biztosítani, amelyek eredményeként (célműszerekkel) a betanított munkások is képesek lesznek kifogástalanul elvégezni a különböző egységek műszeres mérését. Eddig hat betanított munkás szerzett olyan elméleti képzést és gyakorlatot, amely alkalmassá teszi az előbb említett feladatok elvégzésére.

Pálfalvi László gyáregységigazgató szerint nem lenne jó, ha most azonnal náluk is bevezetnék a teljes önelszámolási rendszert, mivel ennek nincsenek meg a feltételei. Ezzel egyetért a vezérigazgató is, hozzáfűzve, hogy ez a helyzet csak átmeneti állapotot jelent. Amíg nincs teljes önelszámolás, addig a gyáregységet nem nagyon érdekli, hogy az általa készített gyártmány mibe kerül, hol lehet és kell a munkafolyamatokat összevonni, hol kell jobban megszervezni a munkát. Jelen pillanatban Salgótarjánban alapvetően csak arra kell ügyelni, hogy a termeléssel összhangban használják fel a béreket. Amikor majd egy-egy termék önköltségének részletes elemzése is a helyi gyáregységre hárul, amikor elő lesz írva számukra, hogy milyen nyereséget kell előteremteni, akkor biztos másként intézkednek a különböző gazdasági kérdésekben, bizonyára más lesz majd a munkások felfogása, mert saját bőrükön érzik egy-egy intézkedésük helyességét vagy helytelenségét.

Pillanatnyilag nincs mód az önálló elszámolási rendszer bevezetésére, mert Budapest és Kecskemét még igen tevékenyen besegít a gyáregység munkájába és ez megakadályozza azt a fajta önköltségszámítást, amely egyértelműen megmutatná, milyen hatékonysággal és gazdaságosan dolgoznak a salgótarjániak.

A központ továbbra is kezében tartja a műszaki fejlesztést és a beruházások eldöntését, (a kivitelezés viszont továbbra is a gyáregységek feladata.) A központ végzi el számítógépek segítségével az anyagbeszerzést: itt az ésszerűség szem előtt tartásával bizonyos önállóságot adnak a gyáregységnek (például Kecskemétre hárul a műanyagbeszerzés, a salgótarjániak dolga lesz a lakatos présmunkák elvégzése az egész vállalat számára). Ezen kívül bizonyos külső kooperációkban is lesz önállóságuk. A piackutatást és az értékesítést továbbra is a központ irányítja. Változás annyi, hogy a jelentősebb üzletkötéseknél jelen lesznek majd a gyáregységek vezetői, akik nyilatkoznak a teljesítés lehetőségeiről, a határidőkről: s első kézből ismerik meg a megrendelő által előírt követelményeket. A későbbiek során például Salgótarjánból közvetlenül szállítják el az exportképes árukat, – amelyeket ugyanitt számláznak le.

Igy vélekedett a vezérigazgató tavaly májusban. Az idén januárban több vagon exportképes árut szállítottak a Szovjetunióba a MERT átvétel után. A tervek szerint 1974 végéig 220 millió forint értékben kerül URH-rádiótelefon közvetlenül Salgótarjánból csak a Szovjetunióba.

Központban marad a gyártástechnológiák kidolgozása is. Itt olyan magas képzettségű szakemberek vannak, akiknek rendkívül sokrétű és alapos ismereteik vannak egy-egy területen, sok tapasztalatot figyelembe tudnak venni a technológiák kidolgozásánál. Ami nem jelenti azt, hogy a salgótarjániaknak nem lehet jobb ötletük, elképzelésük a különböző megoldásokra. (Abból indult ki a központi vezetés, hogy az íróasztal mellől a technológiák kialakításánál sem lehet mindent előre, kifogástalanul eldönteni. Még a legjobb, legalaposabb elképzeléseket is módosíthatja az élet, a gyakorlat.) Az előbb említett segítségre a központ vezetői igényt tartanak, számítanak: a salgótarjániak létrehozták gyártástechnológiai csoportjukat, amely a gyártástechnológia átvételénél olyan észrevételekkel rukkolt elő, amelyet a központban szívesen elfogadtak.

Az eltelt rövid idő alatt, mint a példák mutatják, mélyreható változások történtek a gyáregység életében, dolgozóiknak tevékenységében. Tovább nőtt a magas színvonalú termelőmunkával kivívott önállóság, a központ megértő segítsége.

S bár még nem tart itt valamennyi, a megyébe nemrég települt gyáregység, telephely – a függőség és önállóság helyes arányának kialakítására más vállalatoknál is folyik a munka, több-kevesebb időt és feszültséget igényelve.

Venezs Károly

Átmeneti helyzetben

Az ország energiaszerkezetében az elmúlt évek során végbement változások érzékenyen érintették a nógrádi széntermelést: népgazdasági érdekből sor került a nagy ráfordítással termelő, alacsony fűtőértékű szenet adó aknák bezárására. Okos előrelátás eredményeként azonnali központi és a helyi intézkedések segítettek és segítik a bányászgondok folyamatos megoldását, hiszen égető feladatként jelentkezett a bányászattól felszabadult férfi munkaerő, a jelenlegi munkások és a felnövekvő nemzedék foglalkoztatása. A megoldás: új üzemek letelepítése, a régiék rekonstrukciója, a szénbányák vállalat valamint a tsz-ek segédüzemági tevékenységének növelése.

Mindemellett azonban – hogy a családi jövedelmekben ne legyen visszaesés – elő kellett segíteni a bányászfeleségek és leánygyermek munkába állítását is. Így került sor három könnyűipari üzem letelepítésére a bánya által átadott épületekbe – János-aknán a Budapesti Fehérneműgyár, Kazáron a Váci Kötöttárugyár, Nagybátonyban a Budapesti Harisnyagyár kezdte meg a termelést. 1969-ben a három telephelyen már 562 nő dolgozott, s ez a szám az újabb bővítések révén ma már 1675-re emelkedett.

Azoknak a nőknek, akik soha nem dolgoztak szervezett körülmények között – a háztartásból vagy az iskolából jöttek – nagyon nehéz volt a beilleszkedés. Sokoldalúan körültekintő munkát követelt tehát a velük való foglalkozás, hiszen nehezen tudták megszokni a munkafegyelmet, az üzemi rendet és a légkört. A nagybátonyi harisnyagyárból az első időszakban magas számban késtek el, mert nem tudták megszervezni az új körülmények közepette felgyorsult ütemű családi életet.

A kazári kötöttárugyárban is erősen érezhető volt, hogy a dolgozóknak az általános átmeneti nehézségek miatt bizonyos mérvű lelki konfliktusok keletkeztek, amelyeket csak hosszabb idő után sikerült feloldani. Sok nehézséget okozott a gyermekek elhelyezése bölcsődébe, óvodába, illetve napközibe; újabb gondot jelentett a családban, hogy például a megbetegedett gyermekkel ki maradjon otthon. Minden gyárban gyakori volt a hiányzás, a jogos vagy jogtalan távolmaradás: ami nehezítette az üzemi terv teljesítését. Akadtak, akik nem is tudtak beilleszkedni, inkább megváltak a gyártól: az elmúlt öt esztendőben ezen üzemekből 414-en léptek ki három hónaptól korábban, s a három hónap után kiléptettek száma még az előzőnél is magasabb – 603-an távoztak. (Bár közülük 104-en újra visszatértek az üzemhez.)

A munkássá válás folyamata megköveteli a dolgozó nők általános műveltségének, szakmai és politikai felkészültségének tervszerű növelését – e fontos kérdésre sokoldalúan irányította rá a figyelmet az MSZMP Központi Bizottságának 1970-ben elfogadott nőpolitikai határozata. Ezt követően a X. pártkongresszus is társadalom fejlődésének előterébe állította a dolgozó nők helyzetének gyors ütemű javítását, feladatul szabva, hogy: „Társadalmi összefogással, a pártszervezetek, a szakszervezetek az ifjúsági szövetség és más társadalmi szervezetek együttes munkájával, az állami és gazdasági vezetők megfelelő intézkedéseivel kell közelebb jutni ahhoz, hogy mindenütt megszűnjön a nők hátrányos megkülönböztetése”. És valóban nagy erőösszefogással indult útjára az a nemes törekvés, hogy e párthatározatok alapján mielőbb ténylegesen is váljanak valóra a nők általános helyzetének javítását szolgáló célkitűzések.

A törekvés időszerűségét bizonyítja az a tény is, hogy nem csupán speciálisan nőket érintő problémáról van szó, hanem arról az átmeneti nehézségről, amely az iparstruktúra változása következtében állott elő. Mégis a nők helyzetéről kell szólni, mert a munkába állításuk és foglalkoztatásuk ma teljes egészében egybeesik az egyéni, a vállalati és a társadalmi érdekekkel, s mert igaz: a jelenlegi szükséglet zömében csak betanított szakmunkásokat követel, de a holnap, a dinamikus fejlődő üzemek termelése és a nők egyre fokozottabban igényelt társadalmi tevékenysége perspektíváikat illetően megköveteli a megkülönböztetett figyelmet.

Milyen módon vonatkozatható ez az említett üzemekre? Részjelenségeként említem, hogy az elmúlt öt évben a három üzemnél 907 dolgozó nő részesült segélyben, és 2125 főnek adományoztak kitüntetés, illetve pénzjutalmat. Az egyes üzemek között persze e vonatkozásban igen nagy az eltérés: amíg a kazári kötöttáruüzemben a 378 dolgozó közül 45-en részesültek jutalomban, illetve kitüntetésben, addig a jános-aknai fehérneműgyárban ugyanezen idő alatt a 757 munkásnőből – a jól dolgozók többször is – 1450-en. (Tehát egyik helyen elméletileg ugyanazon dolgozó munkáját kétszer is elismerték, míg a másikon egyszer sem.)

Megállapítható, hogy a párt és mozgalmi szervek többszöri kezdeményezése után is csak lassú az előrehaladás a nők szakmunkássá képzésében. Ezt szemlélteti az alábbi táblázat is:

Üzem	1969.		1971.		1973.	
	össz. létsz.	szakmunk.	össz. létsz.	szakmunk.	össz. létsz.	szakmunk.
Kazári Kötöttárugyár	260	6	285	10	375	14
Nagybátonyi Harisnyagyár	87	4	338	9	540	17
Jánosaknai Női Fehérneműgyár	215	7	589	60	757	69
ÖSSZESEN:	562	17	1212	79	1672	100

A nőket foglalkoztató könnyűipari üzemekben tehát egyértelműen a betanított munkások képezik a meghatározó hányadot: 1969-ben a létszám 97 százaléka, míg 1973-ban a 95 százaléka dolgozott betanított munkásként.

Az 1969-es esztendőben az 562 dolgozóból 17 nő rendelkezett szakmunkásvizsgálattal. Ez az arány az 1973-as évre sem sokat változott, hiszen az 1675 dolgozó nő közül mindössze száznak sikerült szakmunkássá válnia.

A vállalatok vezetése láthatóan nem törekszik a szakmunkások számának növelésére. Létezik ilyen koncepció, és abból táplálkozik, hogy az üzemben a munkásnők sablonmunkát végeznek, csak részfeladatot hajtanak végre, szalagrendszerben tevékenykednek, ami nem igényel különösebb szakképzettséget – megfelel e feladatok ellátására a betanított munkás is.

Nem sikerül megoldani azt a feladatot sem, hogy az alsó szintű vezetők, – szalagvezetők, meósok, csoportvezetők stb. – továbbképzése a követelményeknek megfelelően történjen. (Pedig az elmúlt évek során több, mint 100 nő került ezekre a posztokra.) A kezdeti lépések, törekvések csak gyér eredményekkel jártak. Akik részére szükséges volna a továbbképzés biztosítása és szívesen tennének eleget e fontos feladatnak, a legjobb szándékuk mellett sem élhetnek vele, mert sajnos ennek feltételei még nem teremtődtek meg a járásban, de a megyében sem.

Ez a felfogás mereven gátolja a munkásnők továbbtanulásra, szakmai és általános műveltség fejlesztésére irányuló igényeit. Igaz, az átlag-bérszínvonal növekedése kedvezően alakult az elmúlt évek során (a nagybátonyi harisnyagyárban az átlagbér 1969-es 1430 forintról 1970-re 1780 forintra, a kötöttárugyár kazári telepén ezen időszakban 1120 forintról 1450 forintra, míg a női fehérneműgyár jános-aknai telepén 1390 forintról 1932 forintra emelkedett), a nőpolitikai határozat végrehajtása azonban többet követel ennél: a munkásnők szakmai műveltségének fokozását is. Kívánatosak az üzemi, a szakmunkásvizsgára felkészítő tanfolyamok, a munkásakadémiák; és egy sor más olyan szervezett képzés, amely a munkásnőket valóban eljuttatja a szakvizsgáig, a szakmunkássá válásig.

Persze ezzel együttjáró politikai feladat a dolgozó nők általi oktatásban való részvételének a segítése is.

Az MSZMP Nőgrád megyei Bizottságának 1972. október 25-i határozata, amely kiemeli, hogy az üzemekben a tanuláshoz kedvező és ösztönző légkört kell teremteni a fizikai dolgozók

számára, rámutat: „szervezzék a felnőtt oktatás üzemi formáit, az anyagi érdekeltség rendszerével is ösztönözzék a munkások pótló- és továbbképző tanulmányait.” S ha elismerjük is, hogy már kezdik felismerni e határozat megállapításainak fontosságát és keresik a megoldás különböző formáit, megállapítható, hogy lassú az előrehaladás a dolgozó nők továbbtanulása terén. A számok is bizonyítják, hogy eddig a nőket foglalkoztató új üzemekben csak elvétve találhatók olyan dolgozók, akik a munka mellett szerezték meg valamelyik iskolatípusban a végbizonyítványukat. A vezetők és a dolgozók – „nálunk a dolgozóknak túlnyomó többsége rendelkezik az általános iskola nyolcadik osztályával” – téves megnyugvásának alapja ugyanis az, hogy a dolgozó nők 83 százaléka 40 éven aluli, akiknek már a lehetőségeik, körülményeik lehetővé tették a tanulást: ennek eredményeként rendelkezik a dolgozó nők 75 százaléka a nyolc osztályos általános iskolai végzettséggel. De nem szabad megfeledkezni arról sem, hogy az ugyanezen üzemekben dolgozó nők 19 százaléka, azaz 317 főre nem érvényes a fenti megállapítás. S ez a szám, ha nem is megdöbbentő, de elgondolkodtató, hiszen közel minden ötödik nőnek hiányzik az általános iskoláról szóló végbizonyítványa, középiskolai végzettséggel mindössze 6 százalék rendelkezik, felsőfokú végzettségű pedig szinte nem is található.

Az elmúlt évek során a munkaképes nők egyre nagyobb százaléka került az üzemekbe. Ennélfogva a munkásnők helye és szerepe tovább fokozódott a társadalmi életben. A megyei párttervezlet 1970-ben találóan állapította meg: „... e nagy és kedvező változás új ellentmondáshoz is vezetett. Átmenetileg nehezebb lett a családos nők helyzete, mert továbbra is rájuk hárul a család ellátása, a háztartás szervezése.” Az ellentmondások feloldását segítő intézkedések eredményesen segítettek a nőpolitikai határozat megvalósítását, a dolgozó nők helyzetének a javítását, de nem feledkezhetünk meg róla, hogy például a vizsgált üzemekben a 1672 dolgozó nő közül 905-nek (azaz 54 százaléknak) van gyermeke, akiknek az ellátásáról és neveléséről meghatározó mértékben ők gondoskodnak.

Továbbra is következetes intézkedésekre van szükség a tudatformálás, a szemléletalakítás meggyorsítása érdekében a férfiak és a nők körében egyaránt. A dolgozók marxista-leninista műveltségének fokozását politikai kérdésként kell kezelni: a pártmunka szerves részévé téve a munkásnők szakmai és politikai felkészítését, a társadalmi életben való aktív tevékenykedtetését is – hiszen a nőket foglalkoztató három könnyűipari üzem a salgótarjáni járásban ma már jelentős politikai erő is. (Közülük 222-en párttagok, KISz-ben 285-en tevékenykednek és 1648 munkásnő a tagja a szakszervezetnek. Többen fejtik ki tevékenységüket a tanácsokban, a Vöröskezesekben, a Nőbizottságokban, a szülői munkaközösségekben és más társadalmi szervezetekben.)

Ma már alapfokú politikai tanfolyamot végzett a dolgozó nők közül 40 százaléka, és 58-an fejezték be a marxista-leninista esti középfokú iskolát. (Sajnos az öthónapos pártiskolát mindössze csak két fő, a marxista-leninista esti egyetemet szintén csak két fő végezte el.) A sok tennivaló és számos akadály ellenére is egészséges folyamat indult meg tehát.

Azok a gondok, amelyek a nőket foglalkoztató üzemek mindennapi termelő tevékenysége közepette megfogalmazódnak, tulajdonképpen azon törekvések kapcsán születtek, amelyek létrehozták és megeremtették az új munkafeltételeket. Örömmel szolgálta a nőket foglalkoztató üzemek letelepítése, mert lehetőséget teremtett arra, hogy egyre több bányászfeleség váljék munkássá. Az említett problémák nem kisebbíthetők az elért eredmények nagyságát, azt a nagyszerű tény, hogy új iparág honosodott meg az elmúlt évek során, amely egyértelműen segítette elő célkitűzéseink megvalósítását. Ami gond gazdag eredményeink mellett létezik, elsősorban az átmeneti állapotból ered és arra figyelmeztet, hogy előre látva a lehetőségeket, azokat jobban kihasználva tegyünk intézkedéseket. Hogy felkészültebben fogadjassuk majd az új feladatokat.

Szomszéd Imre

Nők a munkahelyeken

A múlt század vége óta ismert és rettegett veszély, a munkanélküliség ellen törvény védi a dolgozókat, s e törvény realitását maga az élet, a felszabadulás óta tapasztalt gazdasági társadalmi fejlődés garantálja. A felnőtt népesség általánosan növekvő gazdasági aktivitásán belül is különösen szembetűnő a női dolgozók számának rohamos növekedése. Az otthon négy fala közül kilépő lányok, asszonyok munkavállalási lehetőségei először az ötvenes években bővültek számottevően. A szolgáltatás jellegű ágazatok, a szociális-kulturális ellátás fejlődése, a „kenyérkereső” férfiak és az „otthonülő”, „nem dolgozó” lányok, asszonyok hagyományos megkülönböztetését.

A megyében ez a folyamat némi fáziseltolódással, a könnyűipar hatvanas évekbeli gyors fejlődésével bontakozott ki, s egyúttal feloldotta az iparra jellemző korábbi területi és ágazati aránytalanságokat is.

Az 1970. január 1-i népszámlálás időpontjában Nógrád megyében 122 776 nő élt, a felszabadulást követő időszakban ez a szám közel 13 ezer fővel növekedett. A legutóbbi népszámlálás időpontjában ezer férfire a megyében 1046 nő jutott. A megye sajátos demográfiai mozgásjelenségei ugyanakkor a női népesség korösszetételét is előnytelenül változtatták: az 1930. évi népszámlálás időpontjában a női népesség közel egyharmada 14 éven aluli, volt, arányuk 40 évvel később 21 %-ra csökkent, a már nem munkaképes korú, (55 éves és idősebb) nők aránya viszont 9 %-ról 17,4 %-ra emelkedett. Ez egyben a munkába álló nők számát is befolyásolja.

Az elmúlt évtizedek társadalmi átalakulását jól érzékelteti, hogy 1949-ben a munkaképes korú nők 25,6 %-a volt aktív kereső, ez az arány 1970-re több mint kétszeresére, 57,6 %-ra emelkedett. Az inaktív – nagyrészt nyugdíjas és járandékos – keresők arányváltozása a legnagyobb mértékű. (1970-ben az 55 éves és idősebb nők 6,3 %-a volt inaktív kereső, 1949-ben csak 1,8 %.) A nők helyzetében bekövetkezett alapvető változásokat tükrözi, hogy a munkaerőforráshoz tartozó női népesség belül az eltartottak – háztartásbeliek, felnőtt női családtagok – aránya 1970. év elejére az 1949. évi 72,6 %-ról 36,1 %-ra csökkent. A húsz évvel ezelőtt készített munkaerőmérleg alig ezer munkaképes korú női tanulót tartott nyilván, számuk 1970-re több mint háromszorosára emelkedett. Számított adatok alapján megállapítható, hogy a munkaerő kínálat – jelen esetben a munkaképes korú aktív kereső tevékenységet nem folytató női népesség – és a munkaerőkereslet mérlege napjainkban 25–28 ezer főre tehető, a területi elhelyezkedés, a szükséges szakmai előképzettség szempontjából rendkívül heterogén összetételű női munkaerőtartalék létreenged következtetni.

A nők munkavállalását a gazdasági fejlődés által biztosított új munkahelyeken, a munkaerő természetes cserélődésén kívül számos tényező befolyásolja. Közülük csupán a nők biológiai sajátosságait, a családban még ma is betöltött hagyományos szerepüket, a férfiakhoz viszonyított alacsonyabb iskolai végzettségüket, szakképzettségi színvonalukat említjük meg.

Figyelemreméltó a nők nagyobb korcsoportonként is tapasztalható különböző munkavállalási szándéka is. A világháborús években általánossá vált a katonának bevonult férfiak helyettesítése, később, a gazdasági válságok időszakában – ha kisebb mértékben is – az olcsóbb női munkaerő alkalmazása. Napjainkban a munkavállalási szándék kettős jellegű. Az idősebb korosztályokhoz tartozó, általában több gyermeket nevelő nők főként a család jövedelmének kiegészítése, a magasabb életszínvonal biztosítása érdekében vállalnak munkát. Ez a gazdasági szempont a fiatalabb korosztályokhoz tartozókra már kevésbé jellemző. Általában a magasabb szintű iskolai végzettség, az emberöltőkön át érvényes társadalmi szokások feloldódása után egyre inkább emelkedik azoknak a nőknek

a száma, akik nem elsődleges gazdasági okok miatt, hanem hivatásszerűen vállalnak munkát.

Századunk eddig eltelt időszakában a kereső foglalkozású nők száma, társadalmi szektorok, foglalkozási ágak szerinti megoszlása alapvetően változott. A századforduló első évében a dolgozó nők száma Nógrád megyében 14 441 fő. Száz, rendszeres jövedelemmel rendelkező nőre átlagosan 450 eltartott nő jutott.

Az 1970. évi népszámlálás időpontjában megyénkben 58 594 rendszeres jövedelemmel rendelkező nőt írtak össze, többségükben – mintegy 43 ezer fő – aktív kereső foglalkozást folytatott: a nők 35 százaléka volt tehát munkavállaló. Hasonló módon változott a kereső nők és az összes keresők egymáshoz viszonyított aránya is. Az évszázad első éveiben az összes keresők mintegy 20–22 százaléka volt nő, arányuk napjainkban 40 százalékra emelkedett.

A korábban említett öregedési folyamat egyenes következménye az inaktív kereső női népesség számának emelkedése. Az 1930-ban végrehajtott népszámlálás még csak mintegy 1500 nyugdíjas nőt vett számba, számuk 1960-ra 4500-ra, tíz évvel később – a társadalombiztosítás általánossá válása után – már 15 500 főre emelkedett.

A felszabadulás után a nők foglalkoztatásában meglévő területi különbségek lényegesen mérséklődtek. Az 1949. évi népszámlálás időpontjában az aktív kereső nők aránya – a mezőgazdaság súlya miatt – a községekben volt a legmagasabb: 18,4 százalék. Legalacsonyabb – a nehézipar egyoldalú súlya miatt – Salgótarjánban volt, ahol a legnagyobb mértékű volt a foglalkoztatottsági viszonyok fejlődése is. Húsz évvel ezelőtt az aktív kereső nők aránya a megyeszékhelyen 13 százalék volt, 1970-re 44 százalékra emelkedett. Balassagyarmaton jelenleg az arányszám értéke 40, a községben 33, a megyében átlagosan 35 százalék.

A kereső nők számának emelkedésével párhuzamosan változott a foglalkozási struktúra is. A gazdaságilag fejlettebb országokban már a múlt század derekán megkezdődött a mezőgazdaságilag aktív keresők számának és arányának csökkenése, mely sajátos velejárója az általános gazdasági fejlődésnek. Hazánkban – gazdasági jelentőségétől függően Nógrád megyében is – az említett fejlődés egyik feltétele, hogy a rendelkezésre álló női munkaerőt minél nagyobb számban vonjuk be a társadalmi termelésbe, illetve hogy a női munka hatékonyabb, optimálisan termelékeny legyen. (A struktúraváltozás vizsgálatához a bázisadatokat az 1949. évi népszámlálás szolgáltatta.) Jelzett időpontban az összes kereső nők mintegy háromnegyede a mezőgazdasági ágazathoz tartozott. Az ágazat ily magas súlya mellett figyelmet érdemel a belső struktúra is. A mintegy 14 550 főnyi kereső nők többsége – kétharmada – segítő családtagnak minősült, közel felében 20–40 éves korú volt, tehát a mezőgazdaság potenciális munkaerőtartalékát jelentette. Az önálló gazdálkodóként dolgozó nők aránya további közel egyharmadra tehető, a munkásnők aránya nem érte el a három százalékot sem. A mezőgazdaságban aktív keresőknek minősülő nők 96 százaléka a magánszektorhoz tartozott. Csak az összehasonlíthatóság biztosítása érdekében vetünk pillantást a nem mezőgazdasági ágazatokban foglalkoztatott nők megoszlására. Az iparban 1 500 nő dolgozott, a magánkisipar segítő családtagjai kivételével munkahelyeik zömét a salgótarjáni körzetben találtuk. A további legfontosabb gazdasági ágak közül a szállítás csak 167, a kereskedelem 654 fővel részesedett.

A korábban mezőgazdaságban foglalkoztatott női munkaerő ágazatok közötti áramlása szorosan kapcsolódik az 50-es években kibontakozó iparfejlesztéshez, építőipari tevékenységhez. Az 1949–1960 évek közötti időszakban az iparfejlesztés Nógrád megyében nagyrészt a salgótarjáni medence fejlődését jelentette. A megye másik négy járásban – Balassagyarmat kivételével – a női munkaerőforrás felhasználására továbbra is csak a mezőgazdaságban volt lehetőség. Hasonlóképpen a munkaképes korba lépő több ezernyi nő részére vagy a megyén kívül, vagy a megye mezőgazdaságában, az egyéni gazdaságokban nyílt lehetőség. Nagyrészt a fenti jelenségek együttes

következménye, hogy a mezőgazdaságban foglalkoztatott nők száma a tíz évvel korábbi állapotokhoz képest 21 440 főre – közel másfélszeresére emelkedett. A mezőgazdaságban dolgozó nők aránya az országban összesen is emelkedett, de az emelkedés lényegesen alacsonyabb – 10 százalék alatt volt. (Érdemes megjegyezni, hogy ez az emelkedés alatta maradt a tisztán mezőgazdasági jellegű megyékben tapasztalható emelkedésnek, például Bács-Kiskun megyében 33, Békésben 16 százalékos volt a növekedés.)

A hatvanas évek elejére befejeződött a mezőgazdaság szocialista átszervezése. A nagyüzemi gazdálkodás lehetővé tette a legkorszerűbb technika, technológiai módszerek széleskörű alkalmazását, s ez a mezőgazdaság viszonylag nagy tömegű munkaerőtartalékának felszabadulásához vezetett. Az ágazathoz tartozó aktív női keresők száma 1966-ra mintegy 18 ezer főre csökkent, de még mindig mintegy 4000 fővel foglalkoztatott többet, mint 16 évvel korábban. Az 1970. évi népszámlálás időpontjában mezőgazdasági munkát végző nők száma alig haladja meg a 13 ezer főt. Az összes mezőgazdasági keresők fele nő, az összes keresők esetében ez az arány csak 39 százalék. A mezőgazdaságban foglalkoztatott nők számának gyors csökkenése – különösen munkacsúcsokban és a nehezebben gépesíthető ágazatokban – helyenként munkaerőhiányt is okozott, melyet az ott dolgozó nők kedvezőtlen körmegoszlása tovább súlyosbíthat. Az 1970. évi népszámlálás időpontjában az ágazatban dolgozó nők 87 százaléka harminc évesnél idősebb, de magas – 41 százalékos – az 50 éves és idősebb nők aránya is.

Részen a mezőgazdasághoz tartozó – később réteget változtató – női népesség csökkenése, másrészt a korábban csak háztartásban foglalkozók munkavállalása volt a forrása a nem mezőgazdasági munkaköröket betöltő nők gyors létszámemelkedésének. A megye második ipari centrumává fejlődött Bállassagyarmat, ahol az iparfejlesztési politika elsődleges feladatának tekintette a könnyűipari – zömmel nőket foglalkoztató – munkahelyek telepítését. A községek egész sorában – Pásztón, Jobbágyiban, Homokterenyén, Kazáron, Nagybátonyban – működnek új, a könnyűiparhoz csatlakozható új üzemek, melyek végső soron a nők elhelyezkedése kapcsán jelentkező problémákat hivatottak megoldani. Az 1970. évi népszámlálás időpontjában az ipari ágazatok és az építőipar együttes részesedése 38 százalék felett volt, ezen túlmenően közel azonos arányban részesedett a mezőgazdaság és a további ágazatok is (30,4 illetve 31,3 százalék.)

A gazdaságilag aktív nők mobilizálódásának egyik eredménye a népgazdasági ágak szerinti összetétel változása. Az osztály- vagy réteghelyzet változása sok esetben együtt járt – az esetek egy részében szükséges előfeltételként – az általános és szakmai műveltség emelkedésével, a foglalkozási minőség változásával.

1970 január 1-én aktív kereső nők 57,1 százaléka rendelkezett befejezett alsó- vagy ennél magasabb fokú iskolai végzettséggel. Az érettségizettek száma az elmúlt 20 év folyamán lényegesen emelkedett, hasonló irányú a változás az egyetemi, főiskolai végzettséggel rendelkezők esetében is. A középiskolát végzett nők aránya 1949–1970 évek között 2,7 százalékról 12,2 százalékra, a felsőfokú végzettségűeké 0,3 százalékról 2,4 százalékra emelkedett.

Az aktív kereső nők közel háromnegyede munkás. A fizikai foglalkozású nők száma az elmúlt két évtizedben több mint ötszörösére – 31 188 főre – emelkedett. A szakmunkás nők aránya csak 8 százalék, ez a tény önmagában is jelzi a munkaerőgazdálkodás folyamatában jelentkező problémákat. A 15 éves és idősebb fizikai foglalkozású nők közül minden tizenharmadik az összes aktív kereső nők közül minden tizenhetedik szerzett szakképzettséget, az ugyanilyen korú férfiak egyharmada, illetve mintegy 31 százaléka szakképzett.

A nők foglalkoztatási színvonalának további emelése több probléma nagyrészt egyidejű megoldását teszi szükségessé. További iparfejlesztési szándék mellett meghatározó tényező a munkaerőtaralék területi elhelyezkedése, képzettségi színvonal, a munkavállalással kapcsolatos elképzelések sokfélesége is.

Egy – a tanácsok munkaügyi hivatalaiban a korábbi években végrehajtott vizsgálat eredményei szerint a munkát keresők egy százaléka egyedülálló, közel harmadrészüknél a munkavégzés mellett a család, többnyire kiskorú gyermekek gondozására is ügyelniük kell. Rendkívül alacsony a szakképzettséggel rendelkezők aránya, ők lakóhelyükhöz közel szakmájában vagy nem tud, vagy nem is kíván elhelyezkedni. Döntő többségük csak könnyű fizikai munkát biztosító munkalehetőséget fogad el, a bármilyen jellegű fizikai munkát, több műszakos munkarendet is vállalók aránya 10 százalék alatt volt.

Kétségtelen, hogy a nők ilyen gyors és nagymértékű aktivizálódása – lapvető hasznossága mellett – néhány problémát is eredményezett.

Alapjaiban különbözik a rendszeres munkatevékenységet folytató és csak a családi funkciókat ellátó nők életmódja. Az a tény sem igényel különösebb bizonyítást, hogy ez a folyamat is hozzájárult a születési arányszámok, a természetes szaporodás elmúlt időszakban megfigyelhető rendkívüli mértékű visszaeséséhez. A problémák köre tovább bővíthető, helyette azonban azzal a gondolattal zárjuk tanulmányunkat, hogy a nők gazdasági aktivitásának fokozódása része és alapja az egyenjogúság gyakorlati megvalósulásának, útja társadalmi, anyagi, politikai, erkölcsi és kulturális fejlődésének.

Tamás Pál

Madách-élmékesek „megvallatása“

Az idén tizedik alkalommal itélték oda a Nógrád megyei Tanács alapítványát, a Madách-élmékeseket. Ezúttal MARTON ENDRE, a Nemzeti Színház igazgató-főrendezője, RÉTI ZOLTAN festőművész, a balassagyarmati Rózsavölgyi Márk Állami Zeneiskola igazgatója, és CSONGRÁDY BÉLA, az MSZMP Salgótarjáni városi Bizottsága propaganda és művelődési csoportjának vezetője részesült a kitüntetésben. Az élmékesplakettek mindenkor odaitétele a végzett munkát „jutalmazza”, elismerést és megbecsülést jelent, s egyben megerősítést, további bátorítást és ösztönzést az alkotó, közvéleményt formáló cselekvésre.

Marton Endre Madách Imre Mózes című drámájának színreviteléért kapta meg az élmékeset; ünnepélyes átadásakor mondta: „Négyszer ért öröm a Mózzal kapcsolatban: először amikor bemutatottuk és olyan sikere volt, hogy hatására sokan rehabilitálták az eddigi „egyműves” Madách-képüket. Majd amikor – második alkalommal – megkaptam érte a Kossuth-díjat. Harmadszor tavaly nyáron, amikor eljátszottuk a Szegedi Szabadtéri Játékokon, és 22 000 ember tapsolhatott Madách művének: és negyedszer most, amikor átvehetem ezt a kitüntetést. Hiszem, a megtiszteltetés nem csak engemet ért, hanem a Nemzeti Színház egész, Madách-hívő társulatát.”

– Rendezőként hányszor volt alkalma Madáchcsal találkozni?

– Két Madách-művet rendeztem eddig: a Mózes Keresztury Dezső átdolgozásában, és a Csák végnapjait. Mindkettő nagy siker. A Mózes hatodik szezónja megy a Nemzeti Színházban, túl van a 300. előadáson; a Csák végnapjai az 50. előadásnál tart.

– Mivel magyarázza a Madách-művek e nagy sikerét?

– Mindenképpen azzal, hogy olyan gondolatot vetnek fel, amelyek a ma emberét is foglalkoztatják; hiába játszódnak a történelemben, élők szólnak a mához. Mert miről van szó a Csák-ban? Arról, hogy minden nagyság, vonzás és tehetőség, ha nem tud megújulni, a kornak megfelelően akcióképessé válni – elbukik. A Mózes gondolatánál sincs modernebb, azt hiszem; fő vonala: a népből választott vezető és a vezetettek kérdése.

– A Nemzeti Színház társulata a Mózes múlt év nyarán bemutatta a Szegedi Szabadtéri Játékokon is. Milyen koncepcióbeli, rendezői változtatásokat tett ez szükségessé?

– Lényegében minden maradt a helyén.. még a térszínpad is. Egy dolog kapott nagyobb hangsúlyt: a tömeg – de nem létszámában, hanem úgy, hogy előbbé vált; a téren árnyaltabbá, változatosabbá lehetett tenni Mózes és a tömeg, vagyis a vezető és a vezetett kapcsolatát.

– Milyen fő rendezői törekvések vezették a Madách-művek színpadra állításában?

– Meggyőződésem, hogy Madách Imre nemcsak az ember tragédiájának az alkotója. Az említett valóban kiemelkedő műve, de lassan le kellene szokni már

arról, hogy csak ezt tartjuk számon. Így nem tiszteljük eléggé Madáchot... El-lenzőinek érvelése, hogy Madách könyvdrámákat írt, hogy műveit nem lehet bemutatni. Ez nincs így; ez a XIX. század színpadára vonatkozott. Ma Madách teljesen egyértelmű és előadható szerző... Műveinek színpadra állításában másik dolog is sarkallt: még a hatvanas évek közepén elhatároztam, hogy mindent el fogok követni azért, hogy a feledésbe merült – oly kevés, de mégis értékes – magyar klasszikus drámákat sorozatban, a lehetőségek szerint, megrendezzem.

– Madách esetében...?

– A „Tragédia” nem elfelejtett mű, de Madáchtól ezt rendezem legközelebb. A bemutatót 1975-re tervezzük. A következő évben pedig Goethe Faustját mutatnánk be... Hogy miért e sorrendiség? Mert sokan azt állítják, hogy a „Tragédia” a Faust másolata, árnyéka. A két egymás utáni előadással a felfogás helytelenségét szeretném bizonyítani; Madách drámája önálló mű, és remekmű. Élmékeset a Fausta, de nem másolata: nyelvében, gondolatiságában, nemzeti szellemében más. Úgy érzem, hogy az íróval és önmagunkkal szembeni kötelesség is, hogy egyszer ezt határozottan kimondjuk. Az új „Tragédia”-előadás alapja az álmok dinamikus egymásutánisága lesz: tézis-antitézis-szintézis, ami együtt egy egészet zár le.

– Hogyan emlékezik eddigi Madách-rendezőire?

– Madáchot felfedezni a modern színpadnak – minden problémája ellenére – nagy öröm számomra, és mindig nagy kedvvel és becsvágygal tettem. Madách színházát megteremteni a modern színház számára – úgy gondolom –, egész színházi kultúránk nagy nyeresége. Természetesen nem volt könnyű munka, minthogy számomra minden rendezés önmagammal szemben – a mű minden értékét felmutató – kegyetlenül igényes munka. S a legnagyobb nehézséget nem is a művek színpadra állítása okozta, mint inkább a művek bemutatása körül kirobbant szenvedélyes vita. Nagyra becsülöm az irodalmárok féltő álláspontját, amelynek lényege az volt, hogy egy szót sem szabad megváltoztatni a műben, mégis – úgy vélem, hogy a mű értelmét és értékét nem sértő javításokat el kell végezni. Ez az élő színház mindenkor feladata és kötelessége. Ebben rendkívül nagy segítő társat kaptam Keresztury Dezső személyében. S meg kell említenem, hogy a Madách-művek – most már elmondhatjuk – értékes sikorsorozatában eszményi munkatársat kaptam Sinkovits Imre és minden szereplő színész részvételével. Enélkül nem jöhetett volna létre ez a Madách-reneszánsz.

Csongrády Béla kitüntetése egyszemélyben szolt a népművelőnek és a pártmunkásnak. Milyen törekvések vezették hivatalos és azon kívüli munkájában, mindennapi tevékenységében?

– Azt hiszem, megbocsátható „bűn”, ha az embert az átlagosnál nagyobb, de még egészségesnek mondható lokálpatriotizmus fűti. Minden megnyilatkozással, munkámmal arra törekedtem, hogy bebizonyítsam: ma már hamis és korszerűtlen az a kép, amit Salgótarjáról és a megyéről korábban festettek. S itt első sorban – munkámmal összefüggésben – a művészeti nevelés területén elért nagy mérvű előrelépésre gondolok...

– Mit jelent ez a valóságban?

– Salgótarjában rendszeresen rendezünk például nagy, országos jelentőségű tárlatokat; az utóbbi tíz év alatt megszorodtak köztéri szobraink. Sikert a Szolnoki Szigligeti Színház és az intézmények, valamint a tanácsok közötti eredményes kapcsolatok kiépítése. Zenei téren is – ami köztudottan lemaradt a többi művészetek között – sikerült előre lépünk: az Országos Filharmóniával való megegyezés alapján létrehoztuk a Salgótarjáni Szimfonikus Zenekart. De nagy fejlődést értünk el a filmesztétikai nevelés területén is, amit a filmklubok és az Art Kinok léte szembetűnően bizonyít... S óriási léptet előre az ismeretterjesztés... Egyúttal itt jegyezném meg, hogy amikor a fejlődésről beszélek, akkor azt mindig két vonatkozásban értem: egyrészt az alkotók, a művészek vonatkozásában, akik számára biztosítottuk az alkotás feltételeit, másrészt a közönség, a munkásság vonatkozásában, akik számára viszont a befogadást tettük lehetővé, illetve könnyítettük meg.

– Népművelési felügyelőként kilenc esztendeig dolgozott a Salgótarjáni városi Tanács VB. művelődésügyi osztályán. Az elért eredmények tevékeny résztvevője volt, sok esetben kezdeményező szerepet játszott. Munkáját milyen tényezők határozták meg, motiválták?

– Az egész munka keretét egy tíz évvel ezelőtt született megyei párthatározat adta meg Salgótarján kulturális centrummá fejlesztéséről. Ezzel a hivatalos megfogalmazással voltak összhangban az én személyes lehetőségeim és vágyaim. Munkámhoz lendületet adott a várossá nyilvánítás 50 éves évfordulója. Méltó megünneplésére – ez több éves munka volt – kulturális bizottságot hoztunk létre, amelynek titkárává választottak. Így tehát valamilyen oldalról a városban levő minden kulturális rendezvényhez közöm volt.

– Irással is rendszeresen foglalkozik. A Palócföldben első – Rimay Jánosról, Balassi Bálint tanítványáról írott tanulmánya – végzős egyetemista hallgató korában, 1963-ban jelent meg. 1967-ben lett a folyóirat szerkesztőségi tagja és a Körkép rovat vezetője. Szerző és szerkesztő egyszemélyben; milyen célok vezették?

– A kulturális hagyományok ápolása és a kelet-európai népek irodalmának, kultúrájának megismertetése. Mikszáth-, Madách- és Bérczy-kutatásokat folytattam, számos művelődéspolitikai és esztétikai jellegű cikket, tanulmányt írtam. A szomszéd népek irodalmával való fog-

lalkozás pedig valóságos hobby, amely abból fakad, hogy az egyetemen orosz és – fakultative – román nyelvet tanultam. S mint rovatvezető, fő törekvésem az, hogy minden jelentős kulturális esemény bekerüljön a lapba, hogy a jövő olvasója visszalapozva, kronológikus tükröképet kaphasson. Mert meggyőződésem, hogy a jövőnek is írunk.

– Van-e olyan munkája, amit különösen kedvel?

– Igen. A Salgótarján története című kötetben megjelent tanulmányomat, amely a város 1945 utáni kulturális fejlődéséről szól. A másik pedig egy rész tanulmány a megye felszabadulás utáni népművelésének történetéről.

– Jövőbeni tervei?

– Először mint rovatvezető válaszolok: tovább bővíteni, megyénk határain túl is, az alkotók körét, és a rovat kritikai hangjának erősödésén munkálkodni. És mint pártmunkás: továbbra is a párt művelődéspolitikájának végrehajtása a város – és a megye – kulturális felemelkedéséért.

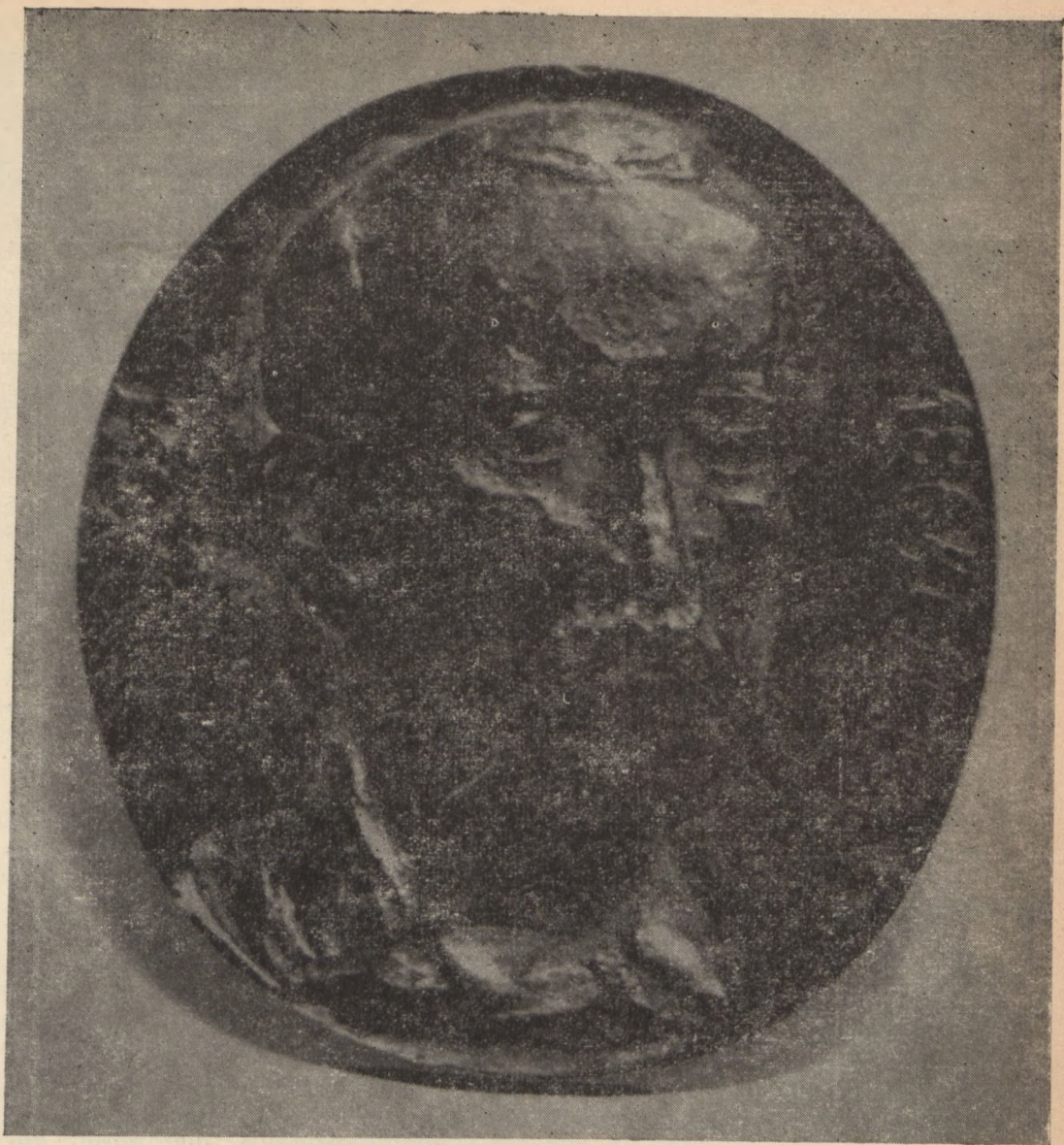
Réti Zoltán személyében olyan művész és pedagógus részesült a kitüntetésben, akinek érdeklődése gyermekkorától kezdve egyenértékű kétirányú: képzőművészeti és zenei.

– Milyen gondolatokat, érzelmeket kívánt festményeiben „megfogalmazni”?

– Ezzel úgy vagyok, hogy jobban szeretem, ha a képeim beszélnek. Mert bármilyen szépeket is mondok a világról, mely minket körülvesz, bármennyire irtózik is a veszélytől, amely feketévé változtatja a tiszta forrást, és élvezhetetlenné a friss levegőt, a szavak nem érnek semmit, ha a néző képeimből mindezt ki nem olvassa. A természet szépségét, az ember és a táj egymásrautalt, egymásraható harmóniáját kívánom megjeleníteni. Itt, Nógrádban... Mert hiába mondják, hogy a dombok itt is olyanok, mint – mondjuk – München környékén; nem: olyanok, és mégis egészen mások... Egyébként honvágyas típus vagyok. A háború alatt és után sokat hányódtam, s életem folyamán mehettem volna – hívtak – sokfelé, de nem mentem. Itt születtem Nagyorosziban, Nógrád megyében. Nem tudnék máshol élni. Még rengeteg tervem van, amit szeretnék megvalósítani.

– A zenéről még nem ejtettünk szót, holott ön zeneelméleti szakember, a Liszt Ferenc Társaság alapító tagja, zenepedagógus, karvezető is, a balassagyarmati Rózsavölgyi Márk Állami Zeneiskola igazgatója. Hogyan itéli meg a megye és Balassagyarmat zeneiskolai helyzetét?

– Statisztikai tény, hogy Nógrád megye a zeneiskolai ellátottság terén még ma is hátul jár a megyék sorában. Különösen rossz a helyzet a megye nyugati felében. Mert míg Salgótarján és Hatvan között jópár zeneiskolát találunk, addig Salgótarján és Vác között csak a miénket: Balassagyarmaton. Lehetősé-

geink behatároltak: az idén negyven jelentkezőt voltunk kénytelenek elutasítani, a jelenlegi anyagi körülményeink között pedig fejlesztésre semmi remény nincs. Ezért vetődik fel nagyon élesen, szinte követelődzően a kérdés: hogyan fognak zenét tanulni a környék – fizikai – dolgozóinak gyerekei? Az alapvető szervezeti problémákat meg kell oldanunk, mert ez a tartalmi munka további mélyülésének feltétele. A zeneiskolai hálózat fejlődése szempontjából mindenesetre sokat várok attól a határozattól, amely célul tűzte Balassagyarmat középfokú kultúrcentrummá való fejlesztését.

– Egyes vélemények szerint megyénk zenei élete elmaradott, különösen, ha más művészetekhez viszonyítva nézzük. Mi erről a véleménye?

– Nem hiszem, hogy ezek az állítások a valóságot fejezik ki. Nem igaz, hogy a zene annyira lemaradt volna megyénkben. Ez csak látszólagos – véleményem szerint – és abból fakad, hogy kevesebbet foglalkozunk vele szóban – különböző fórumokon – és írásban – sajtóban, folyóiratokban –, mint más művészeti ágakkal... Különösen az utóbbi négy-öt esztendőben mérhető jól, mennyit fejlődött tartalmi, minőségi szempontból megyénk zenei élete. Tanulóink egyre gyakrabban érnek el sikereket országos bemutatókon, versenyeken. Iskolánk

egyik tanulója hozta el például nemrég az észak-magyarországi területi hangverseny első díját. A szegedi országos hegedű és fa-fúvós versenyről mindhárom Nógrád megyei – salgótarjáni, nagybáttonyi és balassagyarmati – iskola értékes díjakkal tért haza. Ezek a sikerek adnak önbizalmat valamennyiünknek, s egyben bizonyítják: komoly tartalmi, minőségi munka folyik az iskolákban. Szűts Pál, a nagybáttonyi zeneiskola igazgatója, tudjuk, zeneszerző: műveit játsszák az iskolákban, bemutatókon; Virág László Salgótarjánban a szimfónikus zenekarral dolgozik kitűnően; a balassagyarmati kamaraegyüttest jobban ismerik az országban, mint itthon, a megyében. Szerintem jobban oda kellene figyelni zenei életünk eseményeire, ezeket jobban meg kellene ismertetni megyénk lakosságával.

– Könyvet ír; hallhatnánk erről bővebben?

– Kmetty Kálmán biztatására és a Balassagyarmati Városi Tanács támogatásával kezdtem a város szülőtte, Rózsavölgyi Márk életével és munkásságával foglalkozni. Helytörténeti munkának indult, s kiderült, hogy hézagpótló zene-történeti mű lesz belőle. A Zeneműkiadó Vállalat 1975-ben fogja megjelentetni.

Sulyok László

Kemerevói költők bemutatása

Buravljov, Jevgenyij Szergejevics

Buravljov, Jevgenyij Szergejevics. 1921-ben született a kauzsszki körzetben. A katonai műszaki repülőiskola elvégzése után sok évig szolgált a katonai légierők egységeinél és a szovjet hadsereg műszaki alakulatainál. 1961-ben levelező tagozaton végzett a Gorkij Irodalmi Intézetben. Eddig 11 verses- és prózai kötete jelent meg. 1961-ben vették fel a Szovjet Írók Szövetségébe.

Az életrajz így indult valahogy:
A vörös zászló fennen lobogott,
és jött vissza a polgárháború
katonája, apánk – a löttkarú.
Az éhínség évében szült anyánk
– fajtát folytatni –, csak ezt hagyta ránk
Flaskóból szoptunk lágy emlé helyett
– a sovány anyák nem adtak tejet –,
pár év múlva az apák zászlaját
fogva esküdtünk, harcoltunk tovább...

Az életrajz így indult valahogy:
naponta nyolc-tíz támadás, halott...

Az életrajz így indult valahogy:
– A tank alá! Akkor robbanni fog!
Aztán az érme: Bresztért, Berlinért...
aztán a hajók – feledve a vért –,
új építkezés, állvány erdeje,
a vitorláknak keresés szele.
Az életrajz így indult valahogy:
A költő, ha ír – gyalupadra rogy,
aztán az élet regéi nyomán
vékony könyvecské, első zsenge. Am
mi nem azoknak írtunk verseket,
knek az élet csupa élvezet,
divatos cipők, ingek – a világ:
kik ajkbiggyesztős mosoly-figurák.
Lehet semmink sincs. Szegények vagyunk.
De a Haza, az él miáltalunk,

Távol élő barátok üzeneteként, üdvözeteként közlünk most néhány verset egy közeljövőben megjelenő, orosz-magyar nyelvű antológiából: a kötet megynk felszabadulásának 30. évfordulójára a Corvina adja ki.

Immár egy évtizede, hogy Nyugat-Szibéria egy országnyi táját, a Kemerevói-területet és Nógrád megyét testvéri barátság köti össze, amely egyre mélyül és gazdagodik. Naponta megbizonyosodhatunk arról, hogy milyen erős és őszinte megismerési vágy él a két táj lakossága szívében egymás iránt. Valóságos felfedező mozgalom ez már, nem pusztán érdeklődés és kíváncsiság.

A kötet — melyből a verseket válogattuk — a kemerevói és nógrádi költők, képzőművészek közös bemutatkozásának dokumentuma. Alkotó művészeink a költészet és kép láttató-erejével jelenítik meg az embereket, a tájat, a múltat, a jövőt, a gondolkodást és érzelmeiket, a mindennapok örömeit, gondjait: a sokszínű és nagyszerű életet.

A kemerevói költők verseinek közlésével kezdjük el a Palócföldben a szomszédos népek költészetét bemutató sorozatunkat, és ez így válik különös jelentőségűvé, jelképpé a népek barátságának ápolásában vállalt szerepünk szempontjából.

hogy szívünkben apáink éljenek,
a szél arcunkat ne kímélje meg,
ősz üstökünkbe tépve egyenest...
– mert elnyűvödött munkában e test –,
Nem rejt bokor, makacs erőnk ha fogy.

Az életrajz így indult valahogy...

(Jobbágy Károly fordítása)

Bajanov, Viktor Mihajlovics

Bajanov, Viktor Mihajlovics. 1934-ben született a kemerevói körzetben. Jelenleg Diesel-mozdony vezető. 1957 óta publikál. Verseskötei: „Harmat” (1963) „Túl a füzes folyón” (1965), „Szülőföldem” (1967). Elbeszéléseket is írt, amelyeket Kemerevóban adtak ki. 1965-től tagja a Szovjet Írók Szövetségének.

Öreg ácsok

Bár megvénültek, ám azért mégse,
a küzdelmet nem adták fel.
A nagyapáik éles fejszéje
kezükben még nem tompult el.
A nyugdíj. Nemrég hozta a posta.
Most tán sutban üljenek?
Az udvart söpörjék fel csinosra?
A kolhozról jött üzenet:
Lám, rozzant a híd, javítsátok meg!
Feledve hinárt, patakot,
megyek iszapban, pára reszket,
buzgalmukon ámuldozok.
Hány öreg mester, mind meghajolva,
a gerendákat hasítja, sorra
lesújt a fejsze, sebesen,
egy hajszálnyira a csizma mellett.
hangtalanul, figyelmesen,
De ha ott jársz véletlenül,
A halál
szólítanak, foglalj köztük helyet,
majd dohány is előkerül,
a mellbevágó, zöld szüzdohányuk,
mint most is, jó komótosan,
a falu dolgát, hogy meghányjuk,

már kezdenék is: no, mi van? —
s ekkor nagy ívben bolyongva,
teherkocsi botladozik,
hát szemlesütve, feltápáskodva,
mohón megszívják a cigit,
a szerszámokhoz így térnek vissza,
s röstelkedőn köhintenek:
hej, barátocskám, sürgős a munka,
majd beszélgetünk, ha lehet.

(Vihar Béla fordítása)

Boriszov, Mihail Fjodorovics

Boriszov, Mihail Fjodorovics. 1924-ben született az Altájban. Tizenhét éves korában, egyenesen az iskolapadból önként jelentkezett, hogy megvédje hazáját a fasiszta megszállóktól. A Szovjetunió Hőse magas kitüntetésre érdemesítették. Jogi egyetemet végzett. 1965-ben Kemerevóban jelent meg első verseskötete, a „Hűség”, és 1969-ben a második: „Nyugtalan visszhang”.

Katonasors

Rágondolunk, s elborul a kedvünk:
Minket

darvak hangjai helyett
Kürtszó keltett, s kényszeredve mentünk,
Gyermekkorunk semmibe vészett.

Zöld alkonyban.
Ablakát kihajtva,
Ábrándjaink nem hallhatta lány –
A háború

katonavonatba
Zsúfolt minket iskola után.

De a tűzben,
Srapnelvijjogásban,
Hol

áldozatra várt,
Katonasors, sem én, sem a társam
S ha láttok is el-elkomorulni –
Ott nem gondolhatott senki rád!

Sok emlékünk
mint fájás
betölt –

Ma is, mint rég, katonák vagyunk mi

A jó frontján, mely előretört.
Vád ne érjen, múltó pillanat csak!...
Hisz míg suttognak a jegenyék,
Mind tisztábban
Hallani a darvak
Hívó, messzi trombitajelét.

(Polgár István fordítása)

Jurov, Gennagyij Jevlampievics

Jurov, Gennagyij Jevlampievics. Kemerovóban született 1937-ben. 1959-ben végezte el tomszki egyetem történeti-filológiai fakultását. Jelenleg a kemerovói területi újság munkatársa. Verseskötetei: „Kék fátyla” (1964), „Elfutó messzeség” (1968), „Partok” (1970).

A vérengző borz

A vérengző borz
Árnyként suhan, s a hátán
a sűrű csíksorok.
Táguló pupilláján
vérszomj, iszony lobog.
Akkor találkozz véle,
ha veszted vállalod,
mert vést hordoz két szeme,
s kit megmar, az halott.

Kőhánya omladékon,
viz mentén, sebesen,
a borz nyomomban oson,
s a lépte nesztelen.
Engedi, heverjem csak,
s álmomban tör oda,
nekiugrik nyakamnak,
belémhasít foga.

Ismerem gonosz dühét,
amint buzgón követ,
szája vörös üregét,
ínyét, az éheset.
Rég érzem szándékait,
lapul, leselg, rohan,
véremről ábrándozik,
felinná szomjasan.

Éj sürget, hogy hamarost
fedélt leljek, de nem!
Megtöltöm golyóval most
kétszövű fegyverem.
Bár a tajga hús nagyon,
bevárom. Ott szalad...
S a célgömbbel elkapom.
a fölugró vadat.

(Vihar Béla fordítása)

Fjodorov, Vaszilij Dimitrievics

Fjodorov, aVszilij Dmitrievics. 1918-ban született Kemerovóban. 1938-ban végezte el az Aviációs Technikumot, azután repülőgépezemekben dolgozott művezetőként és technikusként. „A hetedik égbolt” című poémája és „Három kakas” című kötete elnyerte az Oroszországi Szovjet Szövetségi Szocialista Köztársaság Gorkij állami díját. Vaszilij Fjodorov egyike a legkiválóbb és legnépszerűbb szovjet költőknek.

Az élet fő

Az élet fő alapja
egyszerű:
nő ajka...
férfi ajka...
Az élet jó alapja
egyszerű:
mell a mellett
' add takarja.
Az egész alapja
bölc s egyszerű
ahogy tavasszal
a rügy hajt s a fű
Hát a katonák vére?
Hát a feleségük fájdalma?
Hát a stroncium
a felhők bokraiban?
Csupa tévedés,
csupa melléfogás,
évszázados tévelyedés
száz meg száz.
De az élet alapja,
az egyszerű:
nő ajka...
férfi ajka...

(Majtényi Zoltán fordítása)

Pinajev, Alekszandr Jefimovics

Pinajev, Alekszandr Jefimovics. 1907-ben született Marijnszkben. Fiatal korában az aldanszki lelőhelyeken aranyásóként és Komszomol-funkcionáriusként dolgozott. Elvégezte a tomszki Technológiai Intézetet, dolgozott szibériai építkezéseken, munkatársa volt a Bányászati Tudományos Kutató Intézetnek. Három verseskötete jelent meg.

Ezelőtt

Ezelőtt nem is oly sok évvel,
Csak néztem őket, kisgyerek,
Anyám előtt bátyám letérdelt,
Búcsút vett, s fölemelkedett:
– A messi útra áldj meg engem
Áldj meg, nehéz a feladat,
Áldj meg, győzzen a küzdelemben,
Viseljem el a bajokat.
Áldj meg, hogy boldogságban éljek,
Áldj meg, hogy ne féljek sosem,
Anyai hatalmaddal áldj meg,
hogy ne veszítsem életem!
S fenségesen anyánk felelte,
Hazánkként bölc s büszke volt:
– A halál balra – jobbra menj, de
Balra, ha a becsület ott!
Más e kor, az élet de más már,
S mást él majd, aki most gyerek,
Magasztosabbat e szokásnál,
Szébbet én mégsem ismerem.

(Polgár István fordítása)

Nyegbogatov, Mihail Alekszandrovics

Nyegbogatov, Mihail Alekszandrovics. 1921-ben született Gurlevszben. Háború után a Kuznyecki Szénmedence című újság irodalmi munkatársaként és a körzeti rádióállomás tudósítójaként, to-

vábbá a Kemerovói Könyvkiadó szerkesztőjeként dolgozott. Több mint tizenöt éve hivatásos irodalmár. 1962-ben felvették a Szovjet Írók Szövetségébe.

Útravaló

Szülőföldemet bejárta
nem hoztam útravalót,
csak ami a szívnek drága,
zúgó-zengő nyirfaszót,
felhőfonal színezüstjét,
mely kék égen, ábraként,
kanyargós hegyhátak mentén
úszik Szalair felé.
Bacsat folyó csacsogását
hoztam el emlékül én,
hol virágos lombú nyárfák
alatt lányt vár a legény:
fanyar füst lágy fenyőágon,
folyónk friss csíkja felett,
fű, mely zsongó illatárt ont,
nefelejcses kis sziget...
Kedves utaim se hagytam:
követ déli verőn
hogy égették póre talpam
hajdanán a hegyetön.
Nagy kincset, kedves vidékem,
nem vártam errefele,
batyúm, hát bizony szegényes,
viszont a szívem tele.
(Majtényi Zoltán fordítása)

(Majtényi Zoltán fordítása)

Szaulov, Anatolij Petrovics

Szaulov, Anatolij ePtrovics. 1942-ben született a kemerovói terület Leninszk-kuznyecki körzetében. Elvégezte a tomszki Pedagógiai Főiskolát. A tomszki és kemerovói televíziós stúdió szerkesztőjeként és a körzeti újságok tudósítójaként dolgozott. Két verseskötete jelent meg.

Rezgő délibáb a réten,
fű hullámszik, nap tüzel.
Illatával kósza szélen
kamilla és hárs üzen.
Kakukk jajdul. Nem fénycsöppek,
kék virágok lángja ég
lenn a fűben – kakukk-könnyek
csillámlanak szertesztét.
Csipkeágot félrehajtva
földre hajlok: erre jut,
lám, füvek közt, itt meg arra
egy kis ösvény: hangyaút.
Füvek kérnek: – Harmatunk már,
nézd, felitta mind a nap!
Rőt jégcseppek a számócák,
hajladozva ringanak...
Rám kacsint az érő hajnal,
és szelíden, mint anyám,
simogatva megvigasztal
karmos-mostoha csalán.

(Végh Miklós fordítása)

Kiszeljov, Igor Mihajlovics

Kiszeljov, Igor Mihajlovics. 1933-ban született az Altájban. 1955-ben fejezte be a novoszibirszki Pedagógiai Intézet irodalmi fakultását. Jelenleg a területi ifjúsági lap, a „Kuznyeckij komszomolista” tudósítója. Verseskötetei: „Bimbófakadás” (1966) és „Jaroszlavna” (1968); mindkettő Kemerovóban jelent meg.

Magasság

B. Volinov űrhajósnak

Csillag zuhant az álmos sztyep fölött,
az égre fényes tűz-csíkot hasítva...
Az ő szívébe nézett, s útra hívta
őt a magasság, amely érte jött.

a bányaváros, a kedves, derék,
– mert nem könnyű az útja a magasnak –
nevelte lassan-lassan gyermekét
keménynek és merésznek, és makacsnak.

Szellő-kezekkel a hajába túrt,
gondoskodott ütésről, horzsolásról,
– s végül ő maga is sokat tanult
keménykötésűnek nevelt fiától.

A strandra vágatott a sok barát,
– ám őt egy más út ígérete vontá:
edzésre járt a vén ugrótoronyba,
s a nyújtón óriáskereket csinált.

Útja (födön, – nem csillagok között)
nem emlékeztet semmilyen mesére.
De kiskorától úgy vágyott az égre,
hogy egyszer mégis szárnya ütközött.

S lám, űrhajóját csillagos mesék
honában viszi most előre bátran,
s ott van szerelve, féltve a nyomában
a bányaváros, a kedves, derék

amelynek lám, most szaporult a gondja,
mert a másik fiút figyeli már,
ki edzésre jár az ugrótoronyba,
s a nyújtón óriáskereket csinál.

(Lothár László fordítása)

Izmajlov, Vlagyimir Alekszejevics

Izmajlov, Vlagyimir Alekszejevics. 1926-ban született az Altájban. Fiatalabb korában falusi könyvtárosként és könyvelőként dolgozott. 1953-ban kezdett újságíróként dolgozni, ugyanebben az évben jelent meg Kemerovóban első verseskötete. A Szovjetszkaja Rosszija Könyvkiadó 1967-ben jelentette meg Izmajlov összegyűjtött verseit „Hőlepte fenyők” címmel. 1963 óta tagja a Szovjet Írók Szövetségének.

Barátom, egy napon, be furcsát kérdezett:
Mezsdurecsenszkóban miért sok a gyerek?
Ha a főúton sétálsz, lám, úgy tűnik, nosza
nem tajgai város ez,
hanem óvoda!
Miért?

Merthogy szép hely? Ez lenne a titka,
vagy azért, mert vize üde, forrástiszta,
azért, mert beárad tavaszkor,
az erdők illata, mint részegítő bor,
s ha az alkonyattal a sugár kigyullad,
még az apókák is koszorúkat fonnak.
A férfiaknak meg, gondjuk félretéve,
vérüket fölgyújtja asszonyuk szépsége.
Azért, mert azt látod, bárhová is lépj itt,
e fiatal várost az ifjak építik.
Ó, irigykedjete, ti, ódon városok,
e házak sorára, hol ifjú láng lobog,
hol narancsszín réten legény megy a lánnyal,
s fölékitik egymást izzó tűzvirággal.

Mennyi zselnicemeggy!

A hegyet belepik!

Ifjak dala harsan

estétől reggelig.

S ha közben elhallgat, szünetel az ének,
kicsiny unokákra számíhattok, vének.

Barátom, egy napon, be furcsát kérdezett:

Mezsdurecsenszkóban miért sok a gyerek?

Legyintettem, aztán megvontam vállamat:

Miért?, miért?

Talán az éghajlat miatt...

(Vihar Béla fordítása)

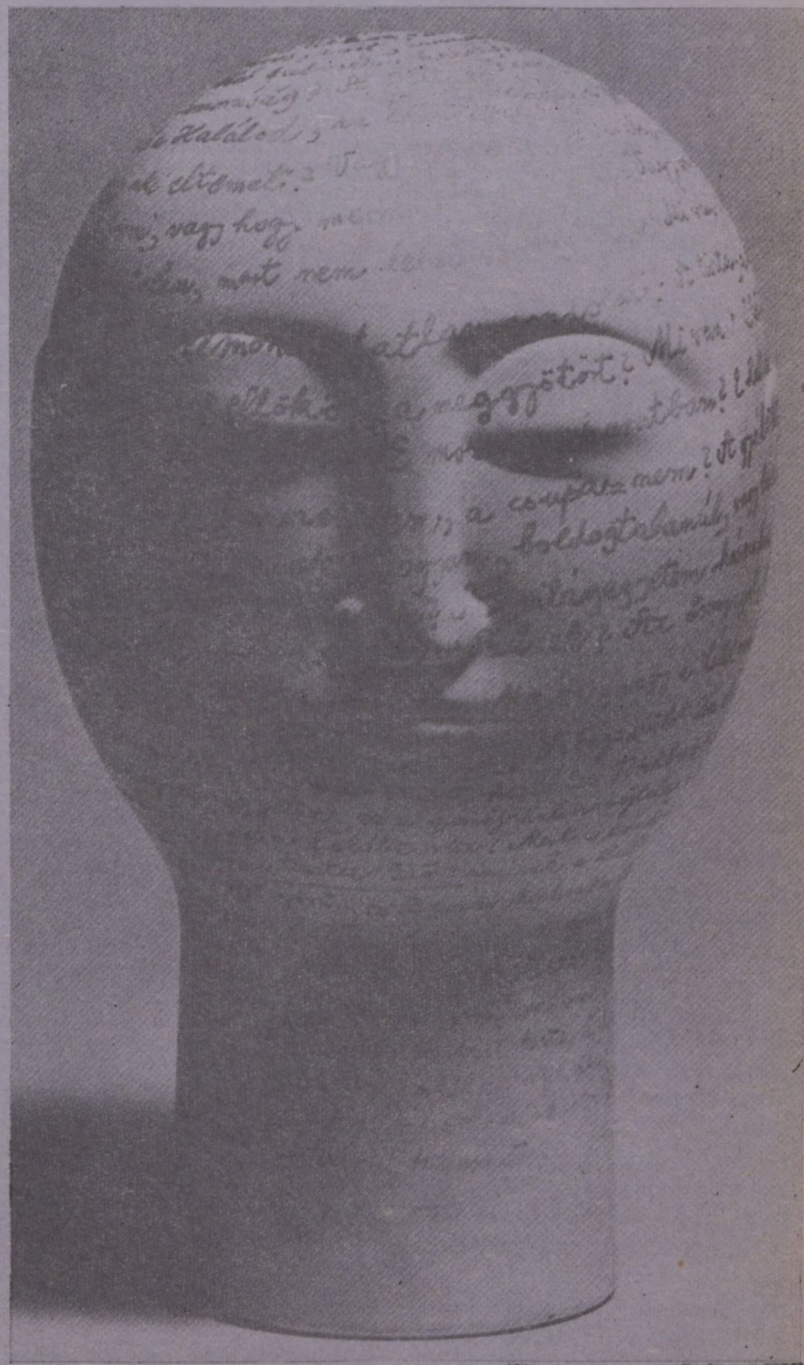
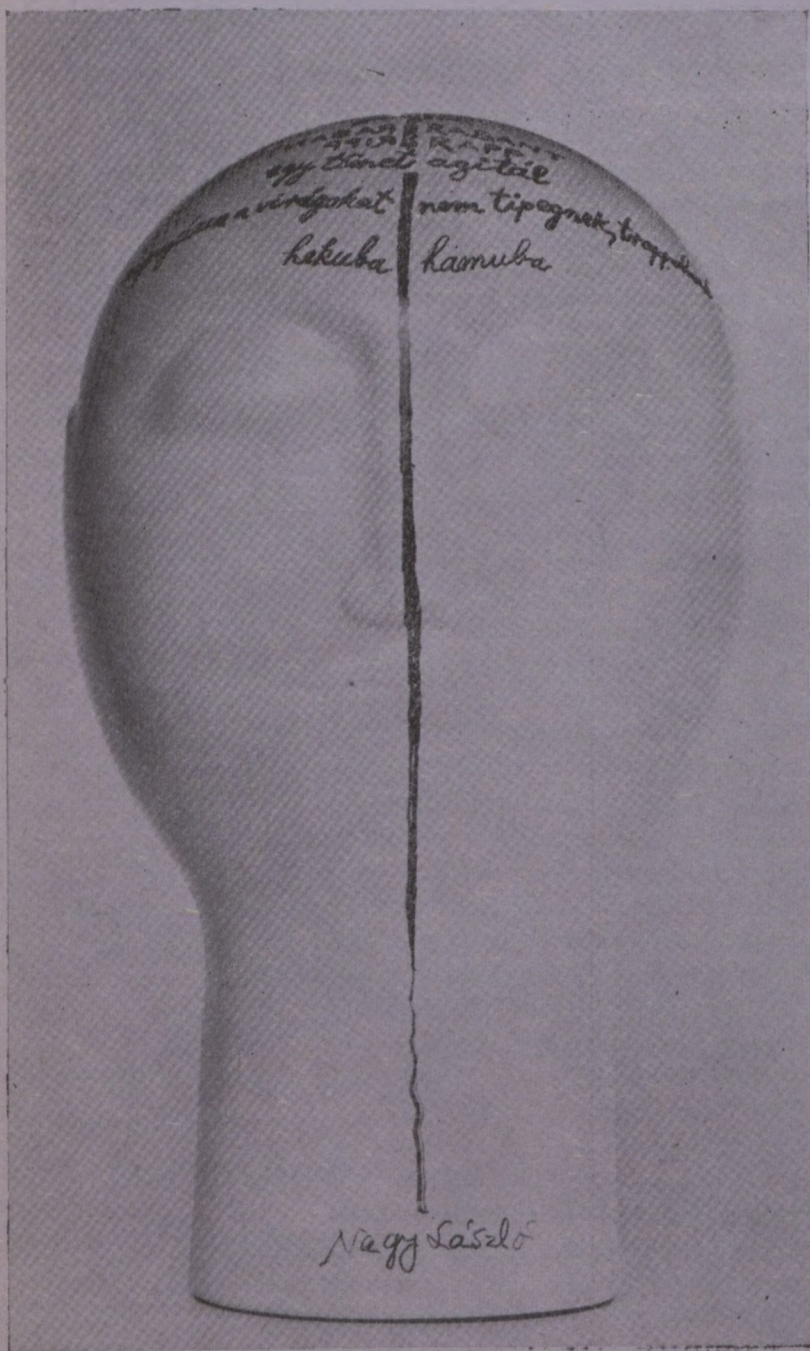
Mahalov, Valentin Vasziljevics

Mahalov, Valentin Vasziljevics. 1933-ban született Gorkij városban. 1958-ban végezte el a leningrádi egyetem filológiai fakultását. Az Építők Újságának tudósítója. Versei, karcolatai, elbeszélései 5 kötetben jelentek meg Kemerovóban.

Megálmodom e a májust még ezerszer,
olyannak látom, mint valaha rég:
tájgánk súlyos szempilláján a szender
reszketve szűri az ég kék színét.
Valahol fönna a messzi fellegekben
szalag leng, lökhajtásos gép nyoma.
És újból hívogat a munka engem:
kószáljak napos tájunkon tova,

csodáljam meg a fiatal világot,
fogjak markomba álmos csillagot.
Elmegyek hazulról. Ajtót kitárok.
Kéklő májussal szembe baktatok.
Hol rakoncátlan a szél, arra váltok,
hol erejét próbálja a folyó,
hol naszádként száguldnak jéghasábok,
s málló oldaluk naptól olvadó.
Mindazt a mozgást én szívemmel érzem,
csordultig tölt és magával ragad,
gondot-bajt, nyugöt elsodor keményen,
hordja rossz, téli kábaságomat.
Új távlatokat tár elémbé sodrón,
soha szemem még nem látott ilyet!
Légszomj kínoz, versek fojtják a torkom,
melyeket kiagyalni nem lehet.

(Majtényi Zoltán fordítása)

HAGYOMÁNY

Nógrád megye sajtója az államosításokról

A Magyar Függetlenségi Frontnak Szegeden 1944 decemberében, a komunisták kezdeményezésére megfogalmazott programjait között szerepelt — az agrárforradalmat megvalósító földosztás mellett — néhány iparág államosítása is, melynek lehetőségét az új hatalmi viszonyok tették lehetővé.

1945 decemberében létrejött a kommunisták vezetésével a Gazdasági Főtanács, mely fontos szerepet játszott az ipari üzemek államosításának előkészítésében. Hamarosan megszületett a szénbányák állami kezelésbe vételét kimondó törvény, azonban a bányák államosítását jelentős politikai felvilágosító munka előzte meg. Gyűléseken, párnapokon ismertették az MKP határozati javaslatát a munkásokkal.

A bányász szakszervezet 1945 december 7-i ülésén Nógrádi Sándor iparügyi államtitkár jelentette be először a bánya államosítását. Erről az eseményről a Munkás Szó december 15-i száma ír: „Nógrádi elvtárs hatalmas és mindvégig nagy érdeklődéssel kísért beszédében többek között bejelentette, hogy az államosítás a közeljövőben a nehéziparban és az erőművek-nél is bekövetkezhetik. Az államosításban azonban a bányákban kell előljárni, mert a szénre igen nagy szükség van és a szükségletet betölteni csak államosítás révén lehet... csak a szocialista pártoktól támogatott államkormányzat tudja értékeinek megfelelően ellátni a munkásságot és a termelést is csak ő tudja azon a nívón tartani, amelyre szükség van... a munkásságnak is kell áldozatot hoznia, napi legalább 2000 vagon szénre van ma szükség, melyből most csak 1600 vagon tud termelni a magyar bánya... a salgótarjáni medencében is a mai 270 vagonról 330–340 vagon termelésre kell felemelkedni... a termelés fokozása érdekében a bánya élére biztosok fognak kerülni... Egy nagy csatáról van szó, a szén-csatáról és ezt a csatát meg kell nyernünk!” — fejezte be beszédét Nógrádi Sándor. Az iparmedence legjelentősebb üze­me a szénbánya 1946 január 1-én került állami kezelésbe.

A tényleges államosítás 1946 májusától történt, erről így ír a sajtó május 11-i számában: „A nemzetgyűlés keddi ülésén Bán elvtárs miniszter betervezte a szénbányászat államosításáról szóló törvényjavaslatot. A javaslat szerint mindennemű ásvány­szén tekintetében a földtulajdonost megillető jog 1946 január 1-re visszamenő hatállyal megszűnik. A szénjogra vonatkozó te­lekkönyvi bejelentéseket a hatóságok hivatalból törlik, a szénjog megszüntetéseért kártalanítás nem jár. Az ásvány­szén feltárasára szolgáló bányatelekek tehermentesen az állam tulajdonába kerülnek, hasonlóképpen a létesítmények, vagyontárgyak és az energia ellátása és köz­szolgáltatásra szolgáló villamosművek. Állami tulajdonba veszik az üzemek kezelésében levő, vagy használatra rendelt iparvasutakat, sodronykötélpályákat, karbidgyárakat, az igazgatáshoz szükséges ingatlanokat, a munkavállalók ellátására szolgáló kertészeteket, gyümölcsösöket, az üzemek céljaira szolgáló élelem és ruhanemű készleteket.”

A bányák államosítása után, 1946 végén került sor a Baloldali Blokk kezdeményezésére a magyar nehézipar három legnagyobb és legfontosabb üzemének állami kezelésbe vételére. Ez az intézkedés érintette a Rimamurány-Salgótarjáni Vasmű Rt. Salgótarjáni Acélgé­yárt is, melynek államosítására 1946 december 1-ével került sor; ekkor a Nehézipari Központ irányítása alá került. 1949 január 1-től korlátolt felelősségű, 1950 június 1-től önálló nemzeti vállalat lett. A fentebb említett döntést Apró Antal, az MKP KB tagja nagygyűlésen ismertette — az intézkedés fontosságát és jelentőségét kiemelve.

A Munkás Szó 1946 december 1-ével cikket közöl az „Államosításhoz” címmel a salgótarjáni nagygyűlésről: „a bányák és az elektromos energiát szolgáltató erőközpontok után sor kerül az ország három legnagyobb nehézipari üzemének állami kezelésbe való vételére. A csepeli Weiss Manfréd Műveket, a Ganz Villamossági üzemet és Rima hatalmas gyárüzemeit érinti az iparügyi miniszter által bejelentett kormányrendelet. Ezzel hatalmas lépéssel jutott előre az egész Európában követett államosítási politika.”

Az állami kezelésbe vétel megoldására nyolc tervezet készült az Iparügyi Minisztériumban, míg végül a kilencediket elfogadta a Minisztertanács 1946 december 8-án „Új gazdát kapott a Rimamurány” címmel jelent meg egy cikk a helyi sajtóban: „a három nagy vállalat, köztük a Rima is ez év december 1-től állami ellenőrzés alatt áll. Az állami ellenőröket fel fogja váltani a most felállítandó nehéz ipari Központi Igazgatóság és titkárság. (NIK) ... Ezek a vállalatok mint ahogy az állami ellenőrök jelentették — deficit­tel küzdenek, nekünk a jövőben ezt a deficitet kell ki­csökkenteni.”

Az államosítás egyidejűleg jelentette azt is, hogy a termelés jelenlegi tervszerűtlen voltát megváltoztatják, és az üzemekben olyan cikkeket termelnek majd, amire a helyi, műszaki lehetőségek adottak. Ezekben az állami intézkedésekben a Baloldali Blokk követeléseit lépnek a megvalósulás útjára. Ezt a célt fogalmazta meg 1946 december 15-i számában a Munkás Szó — mikor „Harc a drágaság ellen” című írásában ezt írta: „a drágaság elleni küzdelmet és a forint védelmét elősegíti majd a nehézipar állami kezelésbe vétele is.”

Az államosított Salgótarjáni Acélgé­yárban történt változásokkal foglalkozik 1947 január 12-i számában a Munkás Szó: „A NIK Mekis József elvtársunk személyében teljhatalmú megbízottat küldött le a Salgótarjáni Acélgé­yárhoz, hogy ott irányítást és ellenőrzést gyakoroljon minden tekintetben.” Az új igazgatónak a legfőbb célja az volt, hogy „... az eddigi vezetés folytan bekövetkezett meglazult munkafegyelmet helyreállítsa, az egyes munka­helyeken fellelhető elégedetlenséget és visszáságokat megszüntesse és ésszerű termelés menet bevezetésével a többtermelést elősegítse, hogy ezáltal a munkásság életszínvonalát növelje.”

1947 nyarán és őszén került sor a tíz legnagyobb bank állami kezelésbe vételére. A Munkás Szó 1947 júniusi 1-i számában írja: „A legsürgősebb feladatunk: a nagybankok államosítása.”

1948 folyamán a proletárdiktatúra bevezetése következményeképpen radikális államosításra került sor. 1948 március 25-én a Minisztertanácsban kimondták a 100 főnél több munkást foglalkoztató üzemek államosítását. A forradalmi átalakulás, az állami beavatkozás, helyreállítás lehetősége, s a társadalmi-gazdasági feltételek alakulása lehetővé tette a tervszerű gazdaság­dialkódás bevezetését, melyet már a Kommunista Párt 1946 végén követelt. Ennek eredményeképpen 1947 augusztus 1-től elfogadták a hároméves tervet, mely fontos tényezője lett gazdasági fejlődésünk további menetének.

A Nógrádi Újság 1948 április 4-i száma „Miénk a gyár” címmel oldalas riportot szentelt a fentebb említett üzemek államosítása alkalmával. A fel­adat az volt, bemutatni azt, hogy hogyan fogadták a nógrádi dolgozók az államosítást. Nógrád megyéből a Salaótarjáni Üvegyár, a salgótarjáni gépgyár, a Selypi Cukorgyár, a somoskőújfalusi kőbánya, a Hungária vil­lamossági rt. salgótarjáni kirendeltsége került a munkásság kezébe. Ezek az üzemek munkásigazgatókat kaptak, és munkájukkal már a hároméves terv megvalósítását segítik elő. Munkaverseny a demokrácia „megcukrozásáért” — írja a Nógrádi Újság a Selypi Cukorgyárról készült riportjában, — ahol a munkaverseny is már megindult: „Az én örömöm kettős... az első az, hogy államosították a gyárat, tehát a sajátunk lett, a másik pedig, hogy a munkaversenyben olyan tempóval dolgoztunk a demokrácia meg­cukrozásáért, amilyen soha nem létezett ebben a gyárban... a közhangulat jó... hogy végre megszűnnek a hibák, mert a miénk lett a gyár, az egész ország.” Örömmel volt az üvegyárban is, ahol 30-án délután a műszakváltás előtt tartottak gyárértekezletet, ahol Varga Albert üzemi párt­titkár beszélt a dolgozókhoz. „A gyártulajdonos Zoltán igazgató helyett munkásigazgató veszi át a gyár vezetését és az állam biztosítja majd a folyamatos munkához való nyersanyagokat. Így nem kell leépíteni a gyárat, mint ahogy azt a tőkés igazgató szerette volna.” A dolgozók a gyűlés után töviratban üdvözölték az MKP főtitkárát, a Gazdasági Főtanácsot, abból az alkalomból, hogy „valóra vált régi álmuk — övék lett a gyár.” Ez azt jelentette, hogy az üvegyár 1400 dolgozója tulajdonosa lett a gé­peknek, olvasztókemencéknek, szerszámoknak, a gyárnak, s továbbiakban az országos terveknek megfelelően végzik majd munkájukat.

A Nógrádi Újság „Munkásigazgató a Hungáriában” címmel közli az államosítást, amikor is megalakult a Villamosenergia Szolgáltató Vállalat, a Hungária Villamossági rt. utódjaként: „... Borsányi József üzemi munkás vette át a helyi kirendeltség vezetését. Az új kinevezést az itt dolgozó munkások örömmel üdvözölték.”

„A Munkásság is biztosítva lesz” — címmel készült riport a Salgótarjáni Vasöntöde és Tűzhelygyárról — mely a budapesti üzemtől 1948-ban külön­vált. „A salgótarjáni gépgyár 85 százalékban a Kereskedelmi Bank álla­mosításakor állami kezelésbe került már január elsejével. Így az újabb államosítás révén „csak” 15 százalékot kaptak... a munkásság, amely most hívta ki munkaversenyre a mosonmagyaróvári „Kühne” mező­gazdasági gépgyárat, reméli hogy most teljes egészében biztosítva lesz a munkaversenyhez szükséges nyersanyag... ők is munkásigazgatót kap­nak, mellyel tulajdonukba veszik teljesen a gyárat...”

A somoskői kőbányában is lelkesedéssel fogadták az államosítás hírére a munkások: A bánya a Hitelbank államosítása során már nagyrészt állami kezelésbe került. Most teljesen közösség tulajdonába ment át az újabb rendelkezések értelmében... kinevezték az új munkásigazgatót, Juhász István személyében, aki azelőtt üzemi bizottság elnöke volt.” — írja a Nógrádi Újság. Filó János, aki 21 éve dolgozott a vállalatnál a következőket mon­dta: „Most nem állunk még jól, de az államosítással olyan hatalmas lépést teszünk a sorsunk jobbrafordítása terén, amely biztosítja felemelkedésün­ket... saját munkatársunk került a vállalat élére, Juhász István, aki a mi érdekeinket tartja szem előtt és ügyel arra, hogy a dolgozókat ne érje károsodás, mert már úgy is magunknak építjük az országot.” Végül megál­lapítja a Nógrádi Újság zárszavában: „A magyar nép legújabbkori törté­nelmének honfoglalása és egyben Nógrád megyében is megtörtént... a marxista, leninista elmélet tanításai valóra váltak... a munkásosztály pe­dig végrehajtja feladatát és mint most is, kiveszi elnyomói kezéből a gaz­dasági hatalmat és felépíti a dolgozók becsületet társadalmát, a szocia­lizmust.”

„Üdvözöljük az új munkásvezetőket” címmel írja 1948 április 18-án a Nógrádi Újság: „A száznál több munkást foglalkoztató gyáraké és üzemek államosítása során a salgótarjáni iparmedence vállalatainak élére is ki­nevezték az új munkásigazgatókat. Kivétel volt ezeit a salgótarjáni pa­lackgyár, zagyvapálfalvai táblaüvegyár. Ezek élére most nevezték ki az új munkásvezetőket... Brabecz József a salgótarjáni üvegyár budapesti

- Bolgárodjáték a Szabómagyarádi
- Salgótarjáni bányászok a lakosságban
- Művelődési házunk új színháza

1948. évi kiadás 52. szám.

Egyre emelkedik ára: 40 fillér.

Salgótarján, 1947. december 28.

A békesség útja

Írta: Örköc Géza

Hosszú évekkel ezelőtt...
Az emberiség történelmének...
Az emberiség történelmének...
Az emberiség történelmének...

A háborúkat megelőző...
A háborúkat megelőző...
A háborúkat megelőző...

Közvetlen okok...
Közvetlen okok...
Közvetlen okok...

A háborúkat megelőző...
A háborúkat megelőző...
A háborúkat megelőző...

A háborúkat megelőző...
A háborúkat megelőző...
A háborúkat megelőző...

A háborúkat megelőző...
A háborúkat megelőző...
A háborúkat megelőző...

A háborúkat megelőző...
A háborúkat megelőző...
A háborúkat megelőző...

A háborúkat megelőző...
A háborúkat megelőző...
A háborúkat megelőző...

A háborúkat megelőző...
A háborúkat megelőző...
A háborúkat megelőző...

A háborúkat megelőző...
A háborúkat megelőző...
A háborúkat megelőző...

központjának munkásigazgatójává... aVrga Bertalan elvtársat, a salgótarjáni üvegyár telepvezetőjévé nevezték ki... Katona Gyula a zagypálfalvai üvegyár új vezetője.
1948 április 25-i számában közli a Nógrádi Ujság: „A salgótarjáni acélgáryi munkásigazgatóját Mekis József elvtársat vasasszakszervezet huszadik kongresszusa... a Szakszervezet főtíkárává választotta. Az új munkásigazgató Borka Attila elvtárs, lakatos és hegesztő. A budapesti Lampart gyárban volt MKP párttitkár, majd üzemi bizottsági elnök.”
1948 május 1-től a Szabad Nógrád néven szerepel a Nógrádi Ujság, mely júliusi 3-i számában riportot közöl a zagypálfalvai üvegyár problémájáról: „Teljes üzemmell folyik az ország területén nagyon keresett üveg gyártása: az üzem az általánosítás útján áll. A nagytké spekulációja azonban — külföldi érdekeltségre hivatkozva — nem akarja az állam kezelésébe átadni az üvegyártást... szervezkedve a demokrácia ellenes nagykereskedelemmel, megszüntették a táblaüveg vásárlását, és annak árusítását, noha az egész ország területén óriási táblaüveghiany mutatkozik.”
Ezzel a lépéssel a gyártás deficitessé akarták tenni, aminek a következménye lett volna a munkanélküliség. „A kormányzatunk azonban átlát az ilyen spekulációt, és a dolgozók érdekeinek szem előtt tartásával felszabadította a táblaüveg árusítását, és ezen intézkedés után közvetlen a gyár területén is, bármilyen mennyiségben lehet vásárolni táblaüveget”
— fejeződik be a cikk.
1948 tavaszától a gazdasági helyzet javulásáról beszélhetünk, amelyet az 1948–49-es forradalom centenáriuma kibontakozott munkaverseny is segített. Az ipari termelés emelkedett, növekedtek a beruházások, az inflációs jelenségek pedig csökkentek. Mindezeket elősegítette a Szovjetunió által adott jótételti kedvezmény is. A munkásosztály egységes pártjának megteremtésével 1948-ban létrejött a MDP, ez által a hatalom jellegében is változás következett be, ami eredményezte, hogy a munkásosztály nem csupán a hatalom részese, hanem annak vezető erejévé is vált, s nyíltan célul tűzhette ki a szocializmus felépítését. Ehhez az 1947–48 folyamán a gazdasági életben bekövetkezett változások szolgáltatták az alapot.

Szvircosek Ferenc

„...Elkötelezettebbé váltunk“

TAGLIEBERNÉ: — Nekem legalábbis azt mondták, hogy tudják már az életünket... ismerik a brigád életét, csak olyan kérdések lesznek, hogy ki milyen. Úgyhogy nem is készültem olyan nagyon.

K. S.: — Csak beszélgettünk. Tizenöt-tizenhat éves voltam, amikor a szocialista brigádmozgalom indult, nem tudhatom, hogy s mint volt. Az idősebbektől szeretném hallani, hogy elmondják... Ott tetstett abbahagyni, hogy jött egy fiatal mérnök.

TAGLIEBERNÉ: — Igen, aki mint patronáló lett hozzánk adva. Ő is elmondta, hogy milyen kihatásai vannak ennek a mozgalomnak: munkafegyelem megszörítése, stb. Ismertette, milyen pontokat, milyen címeket lehet elérni, s hát hogy nem fizetik, semmiféle anyagi előnnyel nem jár, csak önzetlenül, a magunk kedvére csinálhatjuk.

K. S.: — Akkor még nem volt jutalomszabadság?

TAGLIEBERNÉ: — Nem, nem. Semmi sem volt, csak brigádoklevél, s jelvény. Az is olyan szépen, sorrendben: egyik évben az oklevél, a másik évben a jelvény, ha jól dolgoztunk. S nálunk pontosan meg is van: oklevél, jelvény, zöldkoszorús, bronz, ezüst... Nálunk ilyen szabályosan ment. Csak egy ilyen füzetbe írták bele a tevékenységünket, s akkor a művezető értékelte. Volt az első évben olyan is, hogy az egyik csoportban volt egy késés. És mert aki mulasztott, becsületesen elment szólni a művezetőnek,

hogy „nahát, Tóni bácsi, egy félórát késtem, elnézést kérek”, no, abban az évben az egész brigád, amelyhez tartozott, kiesett, nem volt értékelve. A másik brigádot értékelték, mert ott nem volt késés — papíron. Úgyhogy egy kicsit rossz is esett ez.

K. S.: — Józsi bácsi, a Szolnoki, biztosan nagyon sokat tudna beszélni arról, — sokszor találkoztam a nevével a Nógrád régebbi számaiban régi „motoros” a szocialista brigádmozgalomban —, hogyan nyerték el már '60-ban Horváth Györgyék az első szocialista brigád címet. Nagyon sokat írtak róluk. Akkor még mindig a kezdetnél tartottak?

TAGLIEBERNÉ: — Igen, igen. Hát, egy kicsikét fejlettebbek voltunk már, mint azelőtt, valahogy egy kicsit elkötelezettebbé tettük magunkat. De aztán volt itt a kultúrtothozban egy brigádvezető értekezlet, egy tájékoztató a brigádnak, s akkor jött Pestről egy elvtárs, az elmondta, megismertette a brigádokkal a lényegét, az értelmét ennek a mozgalomnak. Azt mondta, hogy akkor se keseredjünk el, ha nem sikerül, ha nem bírtuk elérni esetleg valamelyik brigádtag miatt, mert akkor is csak együtt van a brigád. Most egyénileg is elnyerheti bárki akár az ezüstöt, akár az aranyat, de akkor még nem lehetett. Akkor még egy ember is rájuthatta az egész brigádot.

K. S.: — Most Józsi bácsi is elmondhatná, hogy náluk hogyan volt az annak idején!

SZOLNOKI: — Nálunk '59-ben alakult meg a szocialista címért induló brigád a finomcsiszolóban. Még akkor Horváth György nevén futott a brigád. Hat fővel indultunk. Hát ez egy országos felhívás volt, a beindulásnál. Tudtommal 10–12 brigád kezdte a gyárunkban. Csak a finomcsiszolóban négy — persze még kis létszámmal... Ma már 46 a létszám az én brigádomban.

K. S.: — Józsi bácsi, arról beszélhetne, hogyan, mikor és kinek jutott eszébe először, hogy részt vegyenek az új versenymozgalomban?

SZOLNOKI: — Amint mondtam az előbb, ez egy ilyen országos felhívás volt.

K. S.: — A gyáron belül ki mondta először, hogy „na, ilyen is van, gyerünk, csináljuk!”?

SZOLNOKI: — Először a szakszervezet... Persze, azért nem lehet azt mondani, hogy „földről” jött, „lent” is kellett lenni embereknek, akik elvállalják. Az is igaz, hogy eleinte nagyon idegenkedtek tőle az emberek, Pláne, amikor elmondták, hogy milyen követelmények vannak. Nálunk könnyebb volt a helyzet: legalább öt éve együtt dolgoztunk, jól megértettük egymást, nem úgy, mint egy új brigád, amelynek a tagjai innen-onnan kerültek össze. A legtöbbünk párttag is volt...

K. S.: — Mit vártak a mozgalomtól? milyen eredményt?

SZOLNOKI: — Hát, ugye, már nekünk arról beszélgették akkor, hogy a Szovjetunióban már mennek ezek a mozgalmak

s jó irányban haladtak. Föllendítették a szocializmus építését, elősegítették a munkatermelés fokozását. Láttuk, azt is, ha betartjuk ezeket a dolgokat, az végeredményben nekünk is jó lesz, előny lesz, mert – valóban, vissza lehet menni egészen 1959-ig! – a mi brigádunk mindig a legjobban keresett, még a mai napig is. S ez ennek is köszönhető... S ugye, ez is lendített az emberen: több a pénz, nagyobb a kedv a jó munkára. Elég szigorú volt akkor a mesterünk is.

K. S.: – Havonta értékelték a teljesítményt?

SZOLNOKI: – Igen.

K. S.: – Egy jelentésben olvastam, hogy még '62-'65-ben is akadozott az értékelés. Előfordult az az eset is, hogy csupán két üzemrész készítette el.

PFORTNER: – Olyan feltételek voltak, például ki volt mondva, hogy „ha a 150 százalékot ebben az évben végig elérték, akkor meg lesz a cím”. Szóval, ilyen is volt annak idején.

Id. VARGA: Hát, mikor megalakultunk, ugye, azt se tudtuk jóformán, hogy mi ez a szocialista brigádmozgalom. A Schink Jóska bácsi jött le, ő is ott dolgozott, azon a kemencén, ahol én. Elkezdett velem beszélgetni, hogy: „Na, Sanyi bácsi – aszongya –, alakuljatok meg ti mint szocialista brigád! A mi brigádunk is megalakult – aszongya –. És a fazekas kemence majd szocialista üzemrész lesz...” Az első évben teljesítettük is a feltételeket, de a Schink Jóskaék kiestek, mert volt egy templombajáró segéd köztük, az öreg Holcer Rudi bácsi. Ő azt mondta, őt nem érdekli a szocialista brigád, ő ebben nőtt föl, ő templomba jár... Úgyhogy a Schink aztán ki is cserélte őtet. Eltetette onnan. S aztán az öreg mégis megfogadta a következő évben, hogy hát már nem megy templomba, csakhogy maradhasson, újra bekerülhessen a régi brigádba. Abban az időben három évig mindig elértük a címet, közben az én segédem is visszadobta a tagsági könyvét, s akkor mi is kiesünk.

K. S.: – Miért dobta vissza?

Id. VARGA: – Hát, valamilyen kérelmét nem teljesítették. A Fazekas Paliról van szó, most beteglátogató. És közben a fiam bevonult katonának, újból kellett a brigádnak mindent kezdenie, alakítani. Akkor három évig pangott a verseny.

SZOLNOKI: – Hát persze azóta változott a helyzet. Akkor még úgy volt, hogy egyért az egész. Most már nem így van. Most, aki nem teljesíti a vállalásokat, az esik ki. Már a brigádvezető kizárja az illetet. Helytelen is volt, hogy ha ez az egy nem áll helyt, akkor az egész brigádnak betették.

DEÁK: – Nehéz volt a kezds, megmondom, hogy miért. Nem volt anyagiilag dotálva, meg abban az időben – tizenöt évvel ezelőtt – még nem is voltak olyan fejlettek az emberek, mint most: nagyon jó brigádnak kellett lenni, hogy el tudja azt a címet érni... Minden embernek komolyan kellett foglalkozni a munkájával.

K. S.: Hogyan kezdett a maga brigádja?

DEÁK: – Akkor még csak brigádtag voltam, '60-ban. A brigádvezető volt az, aki azt mondta, hogy anyagiilag mi nem fogunk ezzel semmit nyerni – Melincz István volt, őneki a brigádjába dolgoztam akkor (ő elég komoly ember volt, elment most már nyugdíjba). S mi akkor nem is vártunk semmit: úgy gondoltuk, őszintén szólva, hogy talán nem is kell semmit tenni azért, hogy elnyerjük az oklevelet, hiszen amúgy is jól dolgoztunk. A neheze számunkra akkor kezdődött, amikor elkerültem tőlük '63-ban. Na, akkor már brigádvezető lettem, átvettem egy fiatal brigádot az öreg Zsidai Jani bácsitól, ott is benne voltam a dolgokban, de sokkal nehezebb volt, mert a fiatalok szerettek kilengeni, s ehhez hasonló. A munkával nemigen volt nagyobb baj, de a szocialista életmód...!

SZOLNOKI: – Amikor az első oklevelet megkaptuk, adtak hozzá kétezer forint jutalmat, ami akkoriban még elég nagy pénz volt, szép összeg – s csak hatan voltunk rá. Ez is adott ambíciót. Utána még többször kaptunk jutalmat, mindjárt a kezdet kezdetén, úgy hogy nem mondták meg előre, de amikor elértük az év végét, akkor előálltak az oklevéllel meg a pénzzel. Hát most már van tíz oklevelünk, egy nagy a brigádnak, kicsi a tagoknak. Nekem is van jópár oklevelem meg vagy tíz kiváló dolgozó oklevél. S van munkaérdemrendem is és építőipari kiváló dolgozó kitüntetésem. Minden évben elértem eddig, teljesítettem a feltételeket... Ma nehezebb a szocialista brigád munkája, mint korábban. Hat stabil tag volt az induláskor, nem nagyon kellett agitálni egymást semmire. Most negyvenhatan vagyunk, s ebben van mindenfajta, tizenhat éves, meg mint én, ötvenhárom. Én vagyok a legidősebb. Húsz-harminc év a korkülönbség az utánam következővel. Megnyertük az országos ÜM ifjúsági versenyt is egy alkalommal. Arany jelvényem is van három. Jutalomszabadság jár rá. Voltam Finnországban, a múlt évben az országos szocialista brigáderőkezleten. Egyszer Szlovákiában is jártunk tapasztalatcserén egy ottani üvegyárban. Szóval, nagyon sok élményem van. Megbecsülnek, nem mondhatom azt, hogy nem becsülnek meg. S gondolom, hogy ez azért van, mert jól visszük a brigádot... Egy rossz emlékünks is volt, hat éve, amikor úgy nézett ki, hogy már minden szétmegy, úgy hat éve, akkor összedobtak bennünket, egyben dolgozott mindenki,

még a csomagolókat is egy elszámolásra vették velünk. Nem számított, hogy csiszoló vagy nem csiszoló – egybe az egész! Egy darabig ment, mert mindenki-ben megvolt az akarat, de aztán zuhantunk visszafelé: leesett a termelés, már 90 százalékot teljesítettünk...

K. S.: – Meddig ment ez így?

SZOLNOKI: – Négy évig így volt.

K. S.: – Közben nem tették szóvá?

SZOLNOKI: Én az első perctől megmondtam, hogy ez nem helyes, így nincs verseny. Mert kivel versenyezzünk? Egybe volt az egész! Mindig mondtam, tegyék szét a brigádokat, de hiába. Azt mondták, így a jobb, mert könnyebb a bérelszámolóknak, nem kell külön számolgatni, meg ehhez hasonló. Végül bebizonyosodott az, amit én mondtam, hogy legalább három brigád kell. Két évvel ezelőtt meg is történt. Így most háromfelé vagyunk osztva. Azóta javult a termelés mindenhol. S most a pénz is több.

K. S.: – És maga szerint, Sanyi bácsi, mit változott az élet 15 év alatt?

Id. VARGA: – Hát, ősz hajszálam még nem nagyon van, de kopaszodni kopaszodom... Én azelőtt mindenáron itt akartam hagyni ezt a szakmát. Felkerültem a 4-es fazekasra, ott a Schink kezdett velem foglalkozni. Nekem lakás-gondjaim voltak, a két gyerek már megvolt, s egy vizes pincelakásban laktunk, a gyerekek állandóan betegek voltak. No, ez ötvenegyben volt. Be is adtam a felmondást – akkor még Szabó Laci volt az igazgató, és ő adott aztán a kolóniában nekünk lakást 52-ben: szoba, konyhát. Hát, az se sokkal jobb volt, de legalább a gyerekek nem betegeskedtek annyit és megnyugodtam. Húzódott ez a dolog nekem, mert mindenáron el akartam innen menni Parádra, hívtak is oda. De aztán Parád leállt, én meg maradtam. Nekem személyes élményem, örömm, hogy egy boldog családot fölneveltem, a lányomat iskoláztattam, a fiamat megtanítottam dolgozni. Hát mi kell egy szülőnek ennél több? A pénzemet megkeresem, mert átlagban a 4700–4800 megvan, megbecsülnek. Kétszeres aranyjelvényes szocialista brigád vagyunk: van egy csomó oklevelem, ezüst, bronz is van kiváló dolgozó jelvényből, ami mind azt bizonyítja, hogy meg vannak velem elégedve, és hogy én is meg lehetek elégedve.

(.....)

Kiss Sándor

MŰVÉSZET ÉS KÖZÖNSÉGE

Múzeumok és művészetpártolás

Ma már hazánkban megszokott – és különösen a kisebb vidéki városainkban örvendő közkedveltségnek – a múzeumi képző- és iparművészeti bemutató tevékenység. (Ha megnézzük múzeumaink 1973. évi statisztikáját, a közel 9 és 1/2 milliós látogató-létszámból igen tekintélyes azoknak a száma, akik vissza-vissza térnek egy-egy érdekes bemutatóra, kiállításra, vernisszázsra.)

Ne essék most itt szó arról, hogy a múzeumi kiállító tevékenységnek milyen kedvező hatása érezhető az iskolán kívüli oktatásban, művelésben: ennek gyakorlati haszna ma már hazánkban is köztudott. Szinte alig akad olyan általános vagy középiskola, amelyik ne használná fel az eleven történelemkönyvet vagy a termekben található élő képzőművészeti bemutatót az iskolai tananyag kiegészítésére vagy dokumentálására. Ilyen irányú tevékenységünket Európa-szerte elismerik. Annyira, hogy legutóbb 1973. októberében nyilatkoztak róla igen kedvezően – felhíva más országok figyelmét is itteni sikereinkre – a Magyarországon ülésező ICOM konferencia nyugati és keleti szakemberei. A múzeumi bemutatók, a kiállításokon megtartott iskolai tanuló-órák az ezzel foglalkozó külföldi szakemberek előtt is nagy sikert arattak. Elég, ha megemlítjük, hogy a Központi Múzeumi Igazgatóság „Múzeum és közönség” sorozatában az elmúlt esztendőben megjelent „Tanítási órák a győri Xantus János Múzeumban” című tanulmánykötet – éppen az ICOM konferencia hatására és mintegy a más vidéki helyeken termékeny talajra talált kezdeményezés kipróbálására – napjainkra szinte egy szálalig elfogyott! Bár sajnos, nincs idegennyelvű rezüméje, mégis keresik már külföldről is.

Több vidéki múzeumunk csak a klasszikus értékű, már lezárt művészeti alkotásokat, kikristályosodott életműveket, az idő mércéjén már megméretett képeket szereti közönsége előtt bemutatni. (Ez a módszer kényelmesebb, veszélytelenebb, állásfoglalást sem kíván. A statisztikus szemléletű múzeumigazgatók szemében az időszakos kiállításokat illetően a legkisebb kockázattal járnak.) El kell marasztalnunk ezt a korszerűnek egyáltalán nem mondható szemléletet. Alig kíván ugyanis bővebb bizonyítást az a tény, hogy ez csak indirekt módon és esetlegesen segíti mai képzőművészeti életünk fejlődését, izmosodását.

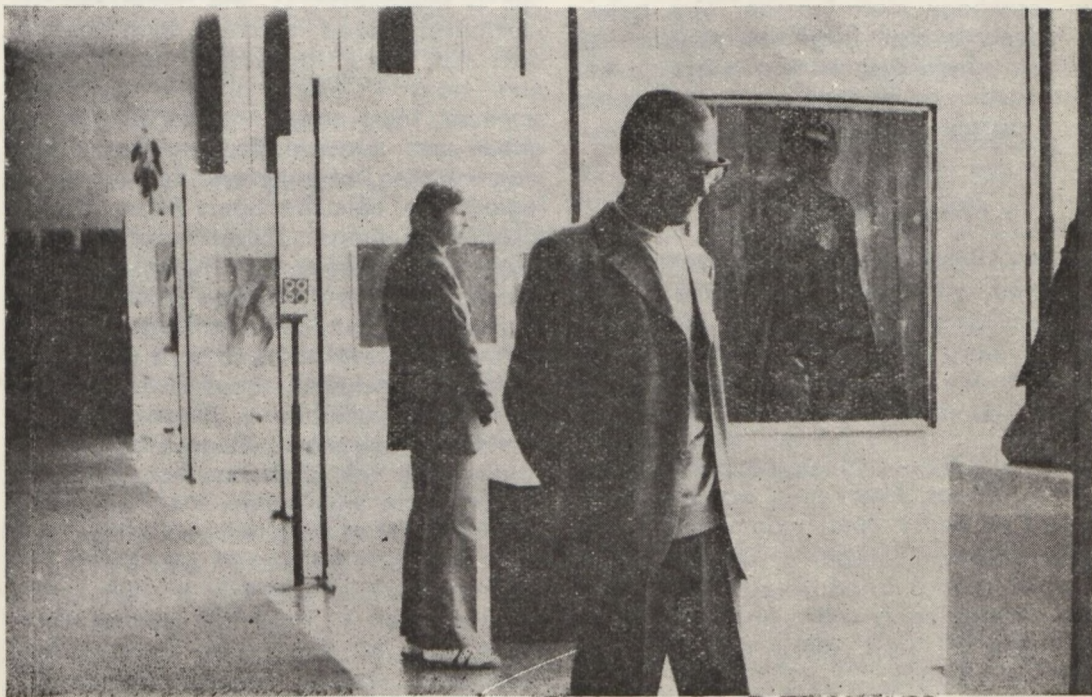
A tömegkommunikációs eszközök és a sajtó sokat foglalkozik napjaink múzeumi

kiállító tevékenységének izlésformáló erejével, az ideológiai harcunkban mérhető pozitív hatásával, állásfoglalásaival. Sem nekünk, sem iskolapolitikánkknak nem közömbös, hogy múzeumaink kiállításai sznob parvenüségre vagy szocialista módon gondolkodó, humánus látásmódra tanítanak-e.

„Akivel megszerettjük a képzőművészetet, azt egész emberségében is befolyásoltuk” – írta Bereczky Lóránd. Szépen fogalmazta meg embert formáló, a tudatra ható törekvéseink igazát. Nagyon érdekes módon egyik klasszikus művésznünk, Rippl-Rónai József több, mint 70 éve elmondott gondolatait idézi emlékeztünkbe: „Nem hihető, hogy valami lehet még a világon a művészeteken kívül, ami akkora szociális haszonnal is járna, mint az ilyenemű érdeklődés. Az ily manifesztálás a szépért, jóért egész más életet, más nevelést biztosít számunkra. Sőt, az is bizonyos, hogy jobban szeretjük otthonunkat, mint ma, és hogy melegebb és kedélyesebb lesz a családi életünk. Szép lesz a kertünk, és szeretni fogjuk a felénk néző virágokat.” „Nemzeti vagy nemzetközi legyen-e a magyar művész művészetében” – ez volt a címe annak a megnyitónak, amit a jeles mester 1903. májusában szépszámú közönség előtt elmondott. (Az első kiállítása volt ez a somogyi származású művészeknek, melyet a kaposvári Siket-néma Intézetben rendeztek bemutató és egyben mecénáló szándékkal.)

A magyar múzeumok közül több olyan van, amely már eddig is nagyon sok és hasznos szolgálatot tett a mai és élő művészet pártolásának, bemutatásának és megszerettetésének. Legyen e helyen elég csak a hódmezővásárhelyi, pécsi és szentendrei múzeumok ilyen irányú tevékenységét tanúul hívni. És ha múzeumaink bemutató, kiállító tevékenysége indirekt formában közreműködik művészeink alkotásainak, kísérleteinek, életművének megismertetésében, megszerettetésében, akkor a múzeumainkban átadásra kerülő rangos művészeti díjak, a közvetlen vagy közvetett módon pártfogolt állami, hivatalos és magánvásárlások – egyáltalán: a figyelem általános irányítása a művészek munkásságára – a direkt mecénálást segítik! (tavaszi tárlatok; városok, megyék bemutatói, biennálék, tájegységek művészeinek kiállításai, stb.).

Bizonyos vagyok abban, hogy az üzemek, vállalatok, téeszek, stb. dolgozóinak találkozásai művészekkel a múzeumi bemutatókon nemcsak esztétikai-ideológiai-nevelési haszonnal járnak, hanem közelebb hozzák az alkotókat és az alkotásokat. Tulajdonképpen új módon és módszerekkel új mecénásokat kutatnak fel. Hány barátság szövődött már ilyen kezdeményezés után festő és látogató, kerámikus és művészetbarát között – kizárva az alkalmi hangulatokat, pillanatnyi „művészeti” divathullámokat szeizmográfszerűen rögzítő, és silány árujukkal biztos piacot ilyen módon biztosító giccs-kufárokat, házaló kereskedőket! És még valamit: a szocialista szerződések üzem és művész, téesz és festő között nemcsak formális jellegű együttmű-

ködést, együttélést jelentenek, hanem a pecuniális, közvetlenül anyagi javakban lemérhető, a művészeknek nyújtott segítségen túl kölcsönös megbecsülést, az egymás hasznára végzett értékes munka megismertetését és megbecsültetését. Ez többet ér minden divatos művészeti vagy filozófiai kampánynál, állami vagy társadalmi vezető helyről elmondott vagy szorgalmazott, sőt sugalmazott figyelemzetésnél, vezércikknél, brossuránál.

Művészeti kiállító munkánkban közismert és tudott, hogy a múzeumi bemutatók az élő művészeknek érték-elismerő rangot és (természetesen, s nem utolsó sorban) anyagi elismerést is jelentenek. A különböző művészeti és kulturális intézmények, társadalmi és politikai szervek ma a gyakorlatban is egyre inkább támogatják és segítik azokat az elképzeléseket, hogy a vidéki intézmények – és itt elsősorban a falusi, nagyobb részt ilyen téren ma még alig kihasznált művelődési házakra, kulturtermekre gondolok – a jelenleginél sokkal többet foglalkozzanak élő alkotóinkkal, mai képzőművészetünkkel. Számtalan példát lehetne felsorolni, hogy egy kisebb település kiállító-tevékenysége mennyit tehet művészetpolitikánk népszerű és hivatalos elismertetéséért. (Ilyen tevékenységből nőtt ki a ma már országosan is számon tartott nyírbátori Báthori Múzeum kiállító és népművelő tevékenysége, kiállító-sainak hatása.) Hogy kis községben mennyit és hogyan tehetnek jót ezen a téren, a meglévő tapasztalatok alapján éppen erről számoltam be a Népművelés című lap 1974. januári számában, felsorolva azokat a példákat is, amelyek a gyakorlatilag, az eredményességet segítik.

A művészeti ágak más területeit (alkalmazott művészetek, építészet, térplasztika, stb.) például az átgondolt településtejesztések, gondos telepítési tervek segítetik a legjobban: a pozitív értelemben vett művészeti lokálpatriotizmusnak, mai művészet-mecénálásnak szinte korlátlan lehetőségeit kínálják. Igen pontosan és helyesen hívta fel erre a lehetőségre is a figyelmet Bereczky Lóránd cikke, de egy gondolatot még feltétlenül hozzá kell tennünk fejtegetéseéhez: ma már egyre inkább – és ha kell, akkor akár adminisztratív eszközökkel is – befolyásolni kell a tanácsok művészetpártoló tevékenységét. És befolyásolni kell a múzeumok képzőművészeti gyűjteményeinek továbbfejlesztését, hogy ne csak véletlenszerűen és a meglévő szolid anyagi lehetőségükkel mecénálják a mai képzőművészeti gyűjteményük kialakítását és gyarapítását. Átgondolt tervekkel és koncentrált pénzügyi támogatással már 5-6 év alatt is figyelmet kívánó anyagot gyűjthetnek így össze!

Ha a kiállításokat, múzeumokat látogató, lassan 10 milliós magyar közönségre gondolok, nincs és nem is lehet helye a közművelődésben a csak szakmai köröket és érdeklődőket mozgató bemutatóknak. (Ilyeneket és a beavatottakat érdeklő technikai vitákat, öncélú vagy látszólag öncélú vernisszázásokat klubszerű formában vagy az érintett közösségnek kell megrendezni!) A komplex rendezvények, a tanító célzatú művészettörténeti sorozatok, viták, elemzések, tárlat- és műteremlátogatások, munkabemutatók napjainkban nagyobb tömeget vonzanak, mint az 50-es évek agyonreklámozott és agyonszervezett ismeretterjesztő előadásai. Az ilyen ren-

dezvények tudományos rangjáról és népszerűsítő határfokáról azonban még a nagyobb statisztikai adatok reményében sem szabad lemondanunk! Ezt a gondolatot tudatosítanunk kell a rendező vagy közreműködő szervek képviselői között is (múzeum, TIT, megyei vagy járási tanács, művelődési központ, szakszervezeti egységek, stb.). S nem szabad megfeledkeznünk arról, hogy kiállítási szempontból még nem tűntek el a városok és falvak közötti művelődési különbségek. Ezért mindig és mindenütt törekednünk kell a fokozatosságra. A mikrokozmosz és a makrokozmosz kapcsolata művészeti téren a mi irányításunkkal és a mi befolyásunkkal egészül. Így – ha csak egy téglányival is, de mi is hozzájárulhatunk az említett különbségek el-tüntetéséhez.

Az elmúlt években sokat tett (és tesz ma is) a televízió és a rádió a művészeti ismeretek terjesztéséért, mégsem mondhatunk le a közvetlen, élményszerű ismeretadás és ismeretátvétel varázsáról. (Az üzemi intézményi és egyéb közművelődési rendezvények, előadások, bemutatók, viták hatása igen nagy. A tárgyakkal illusztrált bemutatók, az alkotóknak feltett közvetlen kérdések és válaszok már sok embert indítottak el a helyes művelődés – nagyon sokszor a helyes önművelés – útjain.

Ha ezek között máról-holnapra több kétkézi munkást, fizikai dolgozót találunk, művészeti ismeretterjesztő munkánk már nem volt eredménytelen.

Draveczy Balázs

Vásárhelyi művészek Salgótarjában

A kiállítási terveket böngészve új kezdeményezésre figyelhetünk fel: mintha arra készülnének a rendezők, hogy topográfiai keresztmetszetét adják a mai magyar képzőművészetnek. Ami a gyakorlatban iskolák, műhelyek, művésztalépek bemutatását fogja jelenteni. Dicsérendő elképzelés, itt van az ideje. A közönség szoktatása, „kinevelése” megtörtént (persze az ilyesmi sosem befejezett), alkalmanként kitűnő kóstolót is vehettek a kortárs magyar képzőművészetből. Ideje azonban, hogy folyamatokról, tendenciákról, belső mozgásokról is tudósítást kapjon közönségünk. Ehhez nyújt jó lehetőséget a topográfiai elvű bemutatkozás.

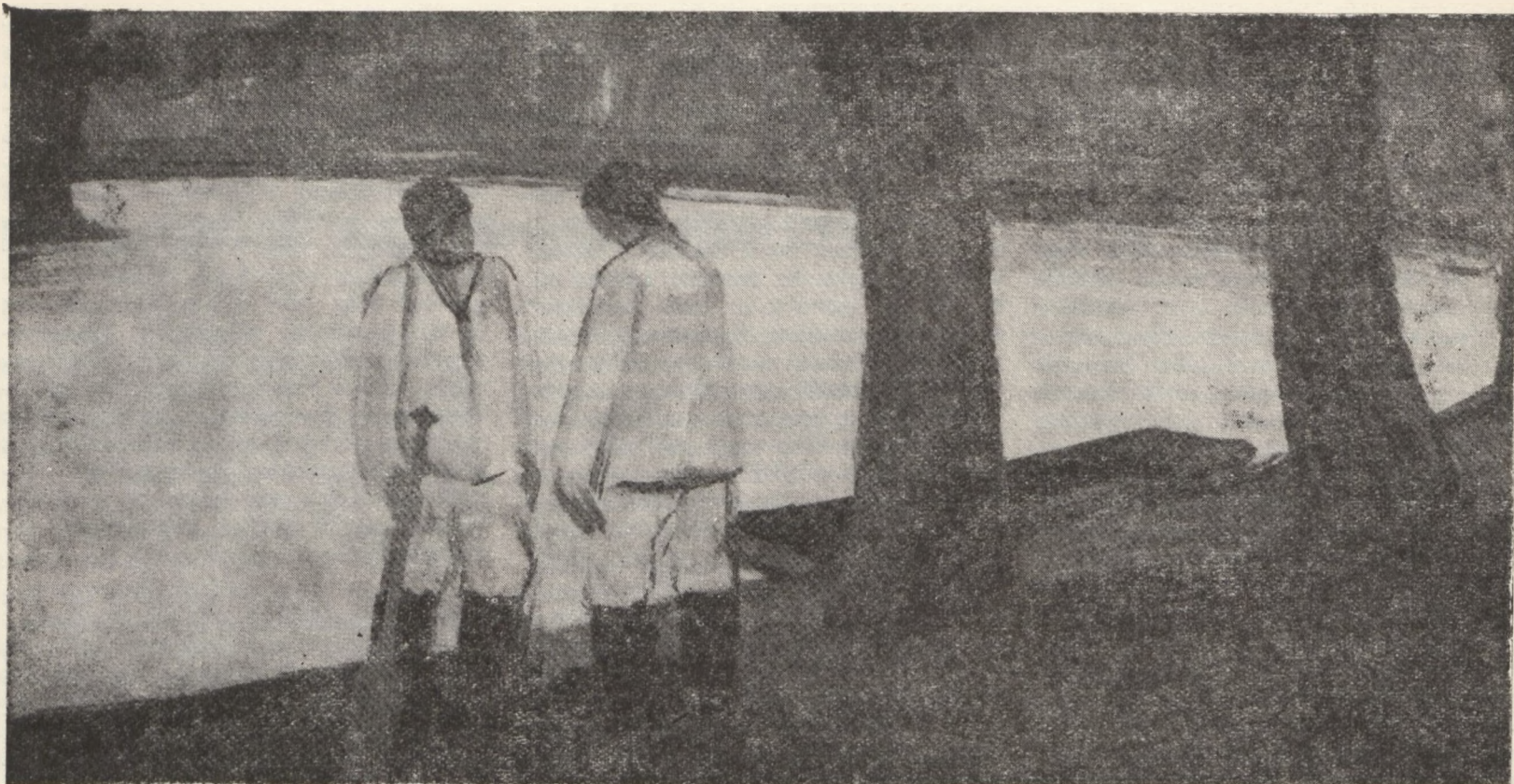
Az idej tervekben Salgótarjában a vásárhelyi művészet és a Duna Műhely kiállítása szerepel.

Nem lehetett véletlen ötlet a vásárhelyi művészek elsőként való bemutatása. Jelzi azt a jó kapcsolatot, amely Lóránt János és Czinke Ferenc sikeres vásárhelyi szereplésével kialakult a két város között. Nyilvánvalóbb azonban annak a realizmusnak az előnyben részesítése, amit a vásárhelyi művészet jelentett és jelent ma is a magyar pikturában: szemléletben közelebb állhat a mi fiatal közönségünkhöz.

Célját azonban teljes mértékben akkor érte volna el a bemutatkozás, ha a vásárhelyi művészet keresztmetszetét reprezentáló tárlatot láthattunk volna. Ha nem is történeti keresztmetszetet, de legalább a mai helyzet keresztmetszetét. A kiállítás anyaga azonban egy év töredékes válogatása. Hiányérzetünk még inkább fokozódott azáltal, hogy az anyag

zöme pontosan azokat a problémákat jelzi, amelyekért a vásárhelyi művészetet állandó támadás éri.

Kevés kép hagyott bennünk mély nyomot. Az élményt nyújtó alkotások még élesebben érzékeltették a válogatás esetlegességeit. **Németh József** primitivéből és Nagy Istvánon átszűrt posztimpresszionizmusból formált képvilága a Mezei Vénusszal a kiállítás legfajsúlyosabb alkotását jelentette. **Szalay Ferenc** a hiteles tárgyi viszonylatokból hiteles festői valóságot teremt, atmoszférája a mélységesen átértett paraszti világé. **Hézső Ferenc** láthatóan a képi téralakítás modern eredményeinek vásárhelyi adaptációjával küzd; ezáltal éri el, hogy a hagyományosnak tartott vagy vélt tárgyi hűség lényegi tartalmak megőrzésének hűségévé alakul át legjobb műveiben. A legfiatalabbak még túlságosan foglyai a látott valóságnak. Így legtöbbjük a hagyományörzés korlátait sugallja. **Fejér Csaba** és különösen **Csikós András** igéretesnek tűnik.

A látott anyag alapján nehéz lenne árnyaltan summázott véleményt adnunk. Hézső Ferencsel, a területen élő művészek vezetőjével folytatott beszélgetésünk nemcsak a kiállítás hiányait pótolhatja a verbalizmus lehetőségének határáig, hanem a vásárhelyi művészet légkörébe, sajátos világába avathat be. Első kérdésünk is Vásárhely egyéni arculatával kapcsolatos.

– Véleményed szerint mi különbözteti meg a vásárhelyi művészetet más mai műhelyektől és iskoláktól, ha ilyenekről egyáltalán beszélhetünk?

Nálunk a hagyományt a kelleténél jobban tisztelik. A hagyománytiszteletnek egyébként is megvan a visszatartó mozanata. A stílári folytatás erőszakolásán minden valamire való művésznk igyekezett túllépni. A folytonosság nálunk elsősorban a mindenki mástól megkülönböztető magatartásformában jut kifejezésre. Fő problémánk a paraszti életváltás kérdése. Ki konzervatívabb eszközökkel, ki modernebbül, ezt igyekszik megfogalmazni. És ha ezt illik mondani, – mert nem szeretem használni ezt a kifejezést – ezért realista megfogalmazású művészet a miénk.

Rendkívül sok támadás ér bennünket. A körülöttünk támadt viharok közül a legutóbbi 10 évből elég megemlítenem a Nemzeti Galériában rendezett kiállítás visszhangját. Várhatóan Szalay kiállítása a Műcsarnokban az év második felében szintén vihart kavart.

Nem vagyunk divatos széláramlatban. Részben jogos a támadás, de olyan mértékben irreális, mint amelyet kapunk. Társadalmi felelősségérzetünket azonban nem lehet elvitatni. Sajátos közösségérzetünk adja meg egyéni arculatunkat.

– Gondolom, a hagyományon túl ez élteti mai jó kapcsolatokat a közönséggel.

– A hagyományosan megrendezésre kerülő országos rangú Őszi Tárlaton túl igen jelentősnek tartom azokat a kiállításokat, amelyeket egy-egy tsz-ben, községben tartunk; művelődési házakban ebédlőkben, a legkülönbözőbb helyeken. Egy a lényeg: közel a közönséghez. Kapcsolatunk a közönséggel akarva, vagy akaratlanul mindenképpen létrejönne. Nem elszigetelt munkát végzünk, együtt élünk a várossal. A festegető művész megszokott látvány a városban. Közönségünk ízlése éppúgy hagyományörző, mint művészetünk. És ennek is megvan a negatív oldala: tartózkodás a modernnek nevezett áramlatokkal szemben.

– Ezek szerint nincs túl jó véleményed a közönségről?

– A vásárhelyi ízlés-állapot megrekedt egyfajta látványszinten. Ha ezt eredménynek vesszük mint a művészetek iránti érdeklődést, akkor elégedett vagyok. Ha viszont a fejlődés szempontjából nézem, a továbblépés gátjának is tekinthetem. De hagyományvállalásunk és saját közönségünk tisztelete ennek ellenére is egyértelmű: Elsősorban etikai vonatkozásban motivál bennünket; valakiről valakinek mondunk el valamit.

– Az ízlés-állapot folytonosságából visszafelé következtetve folytonosságról lehet szó a művészet esetében is.

– Valóban így van, nálunk nincsenek időszakos váltások: divatok. A kontinuitás egyik legfőbb jellemzőnknek tűnik. A generációknál is az egymásra épülést figyelhetjük meg, megszokottsággal nem találkozunk. Az iskolában tanítványaimnak a magam korszakolását mindig el szok-

tam végezni. Tornyai munkálkodása a kezdet, néhány itteni születésű művésszel. A második periódust a mai idősebb generáció adja. Majd a betelepültek derékhada, a mostani középgeneráció következik – Németh József, Szalay, Kajári. Őket követte a legfiatalabb generáció: Fejér Csaba, Samu Kati, Erdős Péter és még néhányan, köztük jómagam. Tehát a folytonosságon túl egymás mellett élésről is beszélhetünk.

– A folytonosságnak persze egzisztenciális feltételei is vannak. Nem beszélve a társadalom erkölcsi megbecsüléséről.

– Ezzel elégedettek lehetünk. 15 műtermes lakás épült az elmúlt 5–6 évben. Korábban sajátos helyzetben voltunk. Kialakult a képzőművészeti élet, de nem voltak meg a feltételei. Többek közt a műtermes lakások létesítésével, ez a gond a múlté. Jelenleg 25 művész dolgozik a városban. Ebből „szabadúszó” legfeljebb 2–3 ember, a többi tanít, dolgozik.

A város közéletében való szereplésünk egyértelműen jónak mondható. Többen tanácsstagok vagyunk. Magam a városi PB. tagja vagyok.

Anyagi megbecsülésünk olyan, mint más megyékben, ill. amiket egy város biztosítani tud. A megyében ugyanis nagy számban élnek művészek, Szeged közelsége pedig anyagi vonatkozásban is árnyékoló. Persze így nincs min veszekedni, nincs klikkesedés: nincsenek nagy konkok. Surlódásaink szakmaiak lehetnek, vagy legfeljebb emberiek.

– A vásárhelyi művészet nem kizárólag fesztézetet jelent.

– Igen, ezt részben a kiállítás is érzékelteti: pl. a kerámia mint hagyomány igen erőteljes. Működik egy majo-

likagyár, amely ezt a népi hagyományt tovább élteti. A napi művészi gyakorlat azonban ezt a hagyományt kevésbé használja fel. Most vásároltuk meg egy népművész műhelyét, amelyből nem műzeumot akarunk csinálni. Elsősorban műhellyé szeretnénk fejleszteni. Textil-hagyományaink is vannak, de az inkább divatjellegű és az ipar használja fel. (Hódiköt) A porcelángyár szintén kísérletezik bizonyos kerámia-elemek ipari termelésbe való átmentésével.

– Ha a magad helyéről kellene beszélned a funkciódon túl, hogyan határoznád meg?

– Vásárhelyi születésű vagyok. Toronyain és Kosztán nőtettem fel. A főiskolán szétnéztem a „nagyvilágban”. Egrý, Derkovits, Dési Huber, Blake munkáit tartom magamra nézve meghatározónak. És hát Chagallt, mint olyan embert, aki

tényező volt festészetemben. Vásárhelyről a Kohánhoz fűződő személyes barátságomat tartom jelentősnek. És persze igyekeztem saját magammá válni.

Szeretem az életet a maga teljességében. Alapvetően optimista természetű vagyok. Ezt az élet iránti szeretetet a nép iránti elkötelezettségem is táplálja. Ezt az elkötelezettséget nehéz ma kimondani a frázis hatása nélkül. Pedig ennek jegyében dolgozom. Fontosnak érzem a népi kultúrkinccs, a népművészet megőrzését és továbbfejlesztését.

A sejtjeimben vannak a vásárhelyi dolgok. A szakmát gyermekkoromtól tudatosan igyekeztem elsajátítani. Számomra létkérdés, életem, hogy a társadalomban, szűkebb környezetemben is jó vágányon menjenek a dolgok. Ez igen sok energiát emészt fel, no és időt vesz

el a festéstől. Mégis vállalom, mert egy idő múlva az eredménynek jelentkeznie kell.

– Benned nem okoz-e konfliktust az erőteljes elkötelezettség közérthetőség-igénye és a modern festészet vívmányainak ellentmondása?

– Naponta bírkózom ezzel a problémával, pontosan ebben a problémavilágban dolgozom. Érzem a kérdés megoldásának, a megoldás keresésének napi szükségletét. Aki ezt nem veszi tudomásul, az elmarad. Ha van valahol vita köztünk, akkor ennek részleteiben, illetve megoldásaiban van. Vitáink azon alapulnak, ki milyen mértékben tárja színesre a kapuit. Ennek kapcsán szeretném tudatosítani: funkciómból fakadó munkám egyik fő elvének tekintem, hogy nemcsak a múlt van. Van jelenünk is.

Pál József

Szembesítés

„Kísérletek is kellenének...” – írja Népszabadság-beli **Az esztétikai nevelés kérdőjelei** című cikkében Zoltai Dénes; s a korszerűen felfogott esztétikai nevelés megalapozását, reformot sürgető írása befejező részében így indokol: „Mert bizony az esztétikai nevelés területén ma nemcsak a gondos helyzetfelmérés, vagy a szabatos célmeghatározás hiánycikk; hiányoznak az igazán megalapozott és célratörő kísérletek is.”

Természetesen, csak úgy képzelhető el eredményes közművelődés, ha sikerül behozni a lemaradást, amit a letűnt idő ránk hagyott, – de nem erőltetett rendeletekkel, erőszakolt tantervi követelményekkel. Az alapozási munka különféle módszerekkel folyik, az ismeretszerzés bonyolult útjain. Forrongó az útkeresés, ötletes formák jönnek létre a televízió, a rádió, sajtó, s nem utolsósorban az iskolai esztétikai nevelés rendszerében. Nem elégedhetünk meg már az alapok lerakásakor sem azzal, hogy az iskola – megszokott sémáin, keretein belül – egy megcsontosodott tantervi koncepció évek alatt toldozgatott-foldozgatott keretei közt vonuljon defenzívába, merthogy „ma a természettudományos ismereteké a szó.”

Az esztétikai nevelés sokrétű tennivalói között pl. a salgótarjáni Bolyai Gimnáziumban is megteremtődött egy sor új forma az ízlés, a látáskultúra, egyáltalán a tudatos esztétikai nevelés útjainak kimunkálására: iskolamúzeum, iskolagaléria, tárlatlátogatások, műteremlátogatások mint konkrét keret adnak lehetőséget. Az iskolagalériában rendszeresen megnyíló kiállítások jó alkalmat biztosítanak arra, hogy eredeti művek vonzó hatásában tisztázhatók legyenek a legalapvetőbb kérdések. Legutóbb Fábrián Rózsa kiállításával nyílt lehetőség

Egy tárlat több dolgot mutat be az embereknek az életből, mint amennyit egy-egy ember megfigyelhet. A képek olyan új vonást rejthetnek amely talán csak lappang az ember bensőjében de nem tud feltörni, mert nem tudjuk megnevezni. Egy ilyen tárlat megtekintése után az ember el kezd gondolkodni a képek gondolati-ságán és rádöbben, hogy őt már régen foglalkoztatja ez a téma, csak nem tudatosult még benne. Szerintem ilyen felfedezést több ember is tehetett már. Nekem a kiállítás ilyen értelemben mutatott és nyújtott újat. (Sági Magdolna IV. o.)

A tárlatok fontos szerepet játszanak a közművelődésben. A művészek általában az emberek

hez szólnak, nekik akarnak elmondani valamit a világról, az életről. Ezért fontos az, hogy gyakran járjon az ember kiállításokra. Ez részben növeli az ilyen tárgyú ismereteket, részben pedig művészi élményekkel gazdagít.

(Varga Ibolya, IV. o.)

A tárlatok feladata szerintem kettős, de ez nem választható szét: esztétikai élményt kell nyújtaniuk, s valami mélyebb mondanivalót kell hordozniuk. Az esztétikai élmény megszerzése az egyszerűbb. A művészek az élet eseményeire, különböző dolgokra érzékenyebben reagálnak, mint mások. S reagálásukat, véleményüket, gondolatukat különlegesen, szokatlan formanyelven

a grafikai műfajok tisztázására, a Megyei Művelődési Ház pedig a hódmezővásárhelyi művészek kiállításával adott módot a konkrét elemzésre, a műalkotások tartalmi és formai vizsgálatára. Magam – alkotóművész és tanár lévén – kettős (bár egy-gyökerű) érdeklődéssel és érdeklődéssel szerveztem meg az „akciót”, melynek során minden I. és IV. osztály külön tárlatvezetés és vita keretében tekintette meg a kiállítást, ahol az eligazítás után önálló „kutatómunkát” végeztek a tanulók, s egy-egy mű kiválasztásával indulhatott el a műelemző munka... Milyen kérdések merültek fel?: miért megyünk tárlatra, mire való a művészet, hogyan nézzünk egy kiállítást, milyen szempontok szerint közelítsünk egy műhöz, hogyan vezet el a látható forma, szín, kompozíció a tartalmi megértésig. De olyan apróságokról is szóltunk, hogy milyen távolról nézzünk egy képet, szabad-e egy műalkotáshoz hozzányúlni, stb.

A megértés igen fontos szakaszának mutatkozott, hogy a tettek, és hogy vitatkozhattak önmagukkal és társaikkal, amikor más cselekvően vesz részt az indokolásban, a miértekre adott válaszokban. Minden tanuló „kritikát” írt a kiállításról. Ezek az értékelések nem szűk szakmai zsargon és sznob-kérdőzések voltak, hanem az életkornak megfelelő őszinte felfedezések. Akadtak félreértések, erőszakolt belemagyarázások is, de végtére is: az úszó is a mély vízben érzi, hogy a levegővétel fontos szempont.

Az iskolai elméleti alapok átazonosítása után tehát itt a személyiség kitárulkozása a lényeges elem: legyen véleménye a látottakról, – a bekondicionált indítás elvezeti a tudatos műélvezés irányába. Ezekből a tanulói kritikákból, feljegyzésekből válogattam ki néhányat biznyságul arra, hogy aki egy szer megindul a műalkotás megértésének útján, az a tudatos vizsgálódás és felfedezés örömeivel gazdagodik.

Szélesebbre kell tárnai a kapukat a befogadás sokrétű és bonyolult világa számára!

Czinke Ferenc

kell megértenie a tárlatlátogatóknak. A művész gondolatait különlegesen, szokatlan formanyelven mondja el. A látogatónak meg kell tanulnia megérteni ezt a formanyelvet. Akkor fog igazán élménnyé válni egy-egy tárlat.

(Bolyós Ildikó, IV. o.)

Szalay Ferenc Idős ember című festménye tett. Nagyon kifejező a munkában és sok szenvedéstől megráncosodott, megbarnult, szinte aszott arc, amelyre, ha ránéz az ember, rögtön látja, hogy nem a „Rotschild”-familiából való, hanem egy a sok szegény alföldi paraszt közül. Az öregember kék inge is jellemző a társadalmi helyzetére: egyszerű kék vászoning. Ugy is mondhatnám: „proliing”. Ezt a szint már több-

ször láttam régi filmekben, mint madrag vagy ing szinét — és mindig a szegény emberen volt. A háttér sötétjéből kiemelkedő öreg, — lehet, hogy hülye hasonlítás, de — rám úgy hatott, mint Leonardo Giocondája. Bár az előbbi egy élettörténetet látat, Leonardo képe pedig egy női ideált, azonban mindkét kép hasonlít abban ami alap gondolata a festészetnek, hogy a fény és árnyék a világos és sötét színek alkalmazásával a nézőt az általa fontosnak tartott figurára irányítja. Tehát, amikor a képet nézem, nem látok mást, mint az öregét, illetve a Mona Lisát. Szalay Ferenc képe nem egy különöset, hanem egyet a sok közül, de nagyon kifejezően látat a nézővel. A sötét szín nyomasztó és komor hangulatával fokozza a festő a kép mondanivalóját.

(Rozgonyi Nándor, IV. o.)

Szalay Ferenc Idős emberét választottam. Egy öregember portréja. Látjuk megtört, barázdált arcát, s képzeletben rögtön hasonlítunk. Egy másik öregemberhez, akit ismerünk. Talán annak is ilyen megtört, ilyen fáradt az arca, de a festmény mégis más. Életét magunk előtt lepergetve élénk tűnik az idős arc minden ráncának története. A félféudális Magyarország berendezkedése, a polgárság hiánya rányomta bélyegét a korra. Fáradt, öreg arcának színei finom harmóniába olvadnak ruhája színeivel. Szürke, fakó haja szinte nedvesen tapad fejéhez, végigvonultatva a pergamen-szerű, elmosódott színeket arca vonásain. Kapott kabátjának barnás színe még csak fokozza a kép barnaságát. Ebből az egész sötét világból fehér, itt-ott zöld villan elő. A zöld szín számomra mindig a nyugtatót jelenti. Ennél a képnél is. Az öregember meggyötört arcából szeme tiszta, töretlen fénye sugárzik elő. Olyan, mintha a következő pillanatban, hogy a festő vászonra rögzítette vonásait, szóval a következő pillanatban felállna és jókedvűen elmosolyodna unokája csinytevéséin.

(Pintér Friderika IV. o.)

E művészgenerációhoz tartozik többek között Németh József is, akinek Mezei Vénusz című képe a kiállítás egyik legjobban sikerült darabja.

Ez a Vénusz sokban különbözik a „klasszikus” megfestett vagy kifaragott Vénusztól. Jól érezhető és látható, ez, ha például Giorgone Alvó Vénusz című képével hasonlítjuk össze. Giorgone képe mozgalmasabb, Vénusza pajzánabb, nyiltabb. Németh József képén érezni, hogy a festő milyen jól ismeri a parasztok lelkivilágát, a természethez való meghitt viszonyát.

Mezei Vénusza engem Gauguin képeire emlékeztet (Te va hervis) A kép kompozíciója cselekmény nélküli. Sikerszerűen felrakott, lágy körvonalakba zárt foltok (zöld, barna) jellemzik. Ez a darabosság, a megfontolt, lassú, merev mozdulatok ősi nyugalmat árasztanak.

Ez a kép igazi élmény. Jó előtte állni és nézni. Nagy érdeme, hogy gondolatokat is ébreszt az emberben; szép és mély érzéseket. Tiszta gondolatokat.

A kiállítás egésze nem tetszett. Sokkal igényesebb képeket vártam — a hírnévnek, jelentőségnek megfelelőt. Természetesen a jövőben is szerténnék még találkozni a hődmezövásárhelyi művészek képeivel; s a kritika most épp azért fontos, hogy akkor a legjobb és legjellemzőbb alkotásokat nézhessük meg.

(Szolnoki Ildikó, IV. o.)

Még az elemzés előtt meg kell jegyeznem, — úgy érzem —, hogy nem tettek rám különösebb hatást a kiállítás, illetve a műalkotások. Valószínűleg, nem érzem eléggé ezeknek a művészeknek a mondanivalóját.

Hézsó Ferenc alkotásai „tetszettek a legjobban”, ezek közül is a Változó idő című képe. A kép első pillantásra egy „jöképű” plakátnak is nevezhető, aminek ilyen címet adnék: Békét, szeretetet! Erre talán a képen domináló kék szín készített, még konkrétan a kép jobb felső sarkában szálló kék madár, amely szinte az életet jelentő Nap felől száll, magával hozva az életet. Az egész kép egy kicsit emlékeztet az impresszionista festők képeire. Valami finom remegést vélek felfedezni rajta, ami a tér és az idő végtelenségére utal.

A facsonkokban valami nem kívánt, sötét gyüldött világ időképet látom derengeni. De csak derengeni, mert a fekete és sötétkék színek mintegy függönyként állnak őrt a teljes igazság előtt. Az élesen kirajzolódó határvonalakban (vagy; szabadalóvonalakban) idősikok érzékelte-tését látom, az idő felépítését mozaiklapokból, amivel még megfoghatatlanabbá, állandóságát vesztettebbé válik.

Almás Gyula Őszi szántásán egy végeleáthatalan táj bontakozik ki. A szántóterület nagyságát még érzékelhetőbbé teszik a rajta keresztülhúzódó sárga vonalak. A távolban egy kis falut is láthatunk. A kép eszmei mondanivalója az ember picinysége, és egyben nagysága lehet. Mi mindenre képesek egy ilyen kis falu lakói! Menynyi fáradságos, és mégis boldog munkát adhat egy ekkora szántóterület! A föld barna, itt-ott fekete, trágyázás utáni színe, és az ég fáradt, homályba burkolódzó kékes fénye: az ősz jelei. Valamiképpen az egész tájban van valami szomorú. Talán a távoli faluban elrejtett vidámság mutatja az előtte fekvő területet ilyennek. A táj kopárságának kifejezését segíti az is, hogy a festő elég kevés színt használt. Egy kicsit idézi a kép a múltat is, hiszen a szántóföldön nincs semmi mozgalmasság, nem látható a gépek sokasága. De ez már nemcsak erre a festményre jellemző hiszen mindenféle művésztben van valami, ami múltra mutat, s így talán ez a vásárhelyi művészet is inkább felel meg Petőfi korának, mint a mostani technikai újdonságokban bővelkedő kornak.

(Ferencz Melinda, 1. o.)

Hézsó Ferenc Változó időjén az irányjelző a képet négy részre osztja. A festő az észak szimbolizálására két öreg, száraz fát alkalmaz. A keletet vöröses színű levelekkel ábrázolja. A délt a fényesen sütő nap jelképezi. A nyugatot ábrázoló madárnál egy nyilat találhatunk, amely dél felé mutat, jelezvén, hogy a madár dél felé repül. Ez az ábrázolás fejezi ki a változó időt. En azonban felfedeztem ezeknek egy másik jelentését is. A két öreg, száradó fa nemcsak az északot jelenti, hanem a telet is szimbolizálja. Ugyanígy a levelek a tavaszt jelentik, mert a tavasz hozza a virágokat, a rügyező fákat. A nap a nyarat fejezi ki. A madár az őst jelenti, mert a mellette levő nyíl a nap felé mutat, mintegy jelezve, hogy ősszel a madarak délre repülnek, ahol meleg nyár van akkor is. Ugyanakkor a festő minden egyes évszakot vagy égtájt ketté osztott, mégpedig úgy, hogy a bennük elhelyezett alakokat szimmetrikussá tette. S az így már 8 részre osztott kép is szimmetrikussá vált. Nekem nagyon tetszett a színek alkalmazása is. Az egész kép sötétkék alapon van, amelyen vörös, sárga és fehér színeket alkalmaz az ábrázoláshoz. Ez a színaróstitás is kifejezi az ellentétet, amely az évszakok között van.

(Oláh Ferenc, 1. o.)

Edős János Száradó fa című képe egy ceruzarajz. A képen csak egy magányos fa áll, melynek ágai levelek nélkül, élettelenül meredeznek az ég felé. Csak a jobb oldalán, egy piciny ágon vannak levelek. A kép mindenképpen az elmúlásra figyelmeztet bennünket. A zöldellő ág még felillantja előttünk az élet lehetőségét. Olyan ez, mint a holdoklónak egy kis biztatás, remény. De a vég könyörtelen, a fa kiszárad, az ember meghal. Petőfi szavaival élve „... elhull a virág, s eliramlik az élet...” E rajz láttán rögtön eszembe jutott Csontváry Magányos cédru című híres festménye. Ezen is a pusztai tájban, a végtelenben áll a magányos, „haldokló” fa. Talán e kép hatására készítette a rajzot a művész. De az is lehet, hogy a fa szépsége ragadta meg. Vagy talán maányos volt: ez sem kizárt dolog. (Varga Erzsébet, 1. o.)

Az elmúlt rajzórán a vásárhelyi művészek kiállítását tekintettük meg a József Attila Megyei Művelődési Központban. Számomra nagyon nagy örömet jelentettek ezek a képek, különösen Erdős János Száradó fa című festménye: magányos, egyedül álló fa a kihalt pusztán. Körülötte egyetlen ember, vagy több fa nem látható, csupán gyér növényzet, néhány fűszál ékeskedik.

Az öregedő fának alsó ágai nincsenek, talán ha egy nagyobb szél vagy vihar jönne, magával ragadná és tova vinné. Mégis ragaszkodik az élethez, hiszen néhány felső ágán rügyezik. Mint minden élőlény a Földön, ez a fa is élni, létezni akar, még ha nincsenek is meg azok a feltételek, amelyek az élethez szükségesek. Megpróbálja életét tengetni az utolsó pillanatig azon a kihalt vidéken, pusztán.

Ennek a fának az élete átruházható egy emberi életre is. Az az ember, aki egész életében dolgozik, hogy szükségleteit kielégítse, nehéz munkát vállalja és végez, most már talán jobb lenne neki is a sorsa, élete, nem öröm nélkül halna meg, még ha beteg is vagy éppen eleget szenvedett. Pedig tudjuk, hogy beteg és fél lábbal a sírban van. Ő is örülne a gyógyulásnak vagy épen a gyógyulás jelének; ami a fánál a rügyezést, a virágzást jelenti. Azért tetszik különösen ez a kép, mert az életet jelképezi, illetve ábrázolja — a száradó fa esetében. És tudjuk azt is, hogy aki egyszer születik, annak egyszer meg is kell halnia, akár akar, akár nem akar. (Krajer Mária, 1. o.)

A mai vásárhelyi művészek bizonyos fokon elszakadtak multjuktól, hagyományaiktól, művészetük közelebb áll Petőfi korához, mint a XX. századhoz. Sem formailag, sem tartalmilag nem tükröződik műveikben korunk rohanó tempója, problémái. A kiállítás képei nem tetszettek. Nem sok fantáziát láttam bennük.

A tárlatoknak szerintem fontos hely jut életünkben. Formálják gondolkodásunkat, izlésünket „agymunkára” kényszerítenek bennünket, — persze, erre csak igen „jó” művészet nyújt maradandó élményt. A szabadtéri tárlatoknak nagyobb híve vagyok, mint amiket csarnokokban rendeznek... De leginkább Siqueirosal értek egyet, aki a várak falára festett monumentális képeket. (Prakfalvi Endre, IV. o.)

Olyan ez, mint a könyvtár, a könyv és az ember kapcsolata, ugyanolyan szál fűzi egybe a tárlat-alkotás- és ember fogalmát is: a megismerés, az esztétikai szépség fogalma. Talán több lehetőséget kellene teremteni a tárlathoz, meg kellene tanítani az embereket, hogy ne csak nézzenek, hanem lássanak is, a szónak nem pejorativ értelmében, hanem úgy, ahogy egy hihetetlenül szép, „giccseknek” tűnő alkonyban az ember meglátja a szépet. Szerintem nagy lehetőségek állnak még ebben a széles rétegek előtt még nem elterjedt „műfaj” előtt (Kaszás J. IV. o.)

Kass János kiállításán

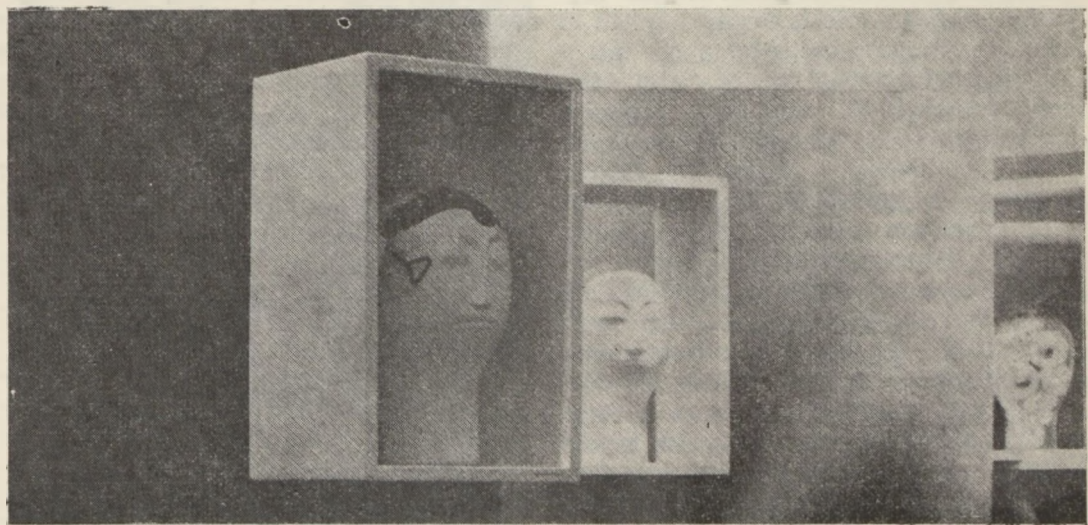
Kass János kiállításának megnyitója a minősítve figyelembe ajánló beszédek szokásos műtájában nem képzelhető el: grafikusművészről kell szólanom, s kiderül, hogy – szakmai határait régen túllépve – az alkotóképzelet olyan vidékét vette birtokba, ahol szűk szakmai–műfaji keretekről beszélni merő képtelenség. A művészi magatartás olyan mába rohanó kifejezésformákkal párosul, mely művekben adja meg a ma kérdéseire rímelő válaszokat. Ujat tesz, felrúgja a szokványos, konvencionális, beidegzett szókasrendet, a helyébe megteremti azt, amit kiérzünk az anyagból, – gondolatban a mában élve; s ezáltal rögtön egy reneszansz játékos kedvű, teremtő egyéniséggel szembesülünk a művekben. Így azonnal nyilvánvalóvá válik az új – minden bravúros csillogástól mentesen.

Egy, a ma alkotóműhelyét igazán reprezentáló kiállítással van itt dolgunk. Nem az újrakészülés studiumaival, a kísérletezés folyamatával reprezentál, hanem a tudatos teremtéssel, sokrétű felfedezéssel. Az érett mester szól a ma emberéhez. És ami igen fontos – s ez itt a művek kapcsán nyilvánvaló –, Kass János atyapos telkészültségű mester. Grafikai lapjai bizonyagtételek mualkotásbeli rangjuk mellett olyan vonatkozásban is, hogy a művészi közlés nagy feszültségű belső rendjében igazolják: kevesen tudnak így rajzolni, ilyen érzékenyen, intellektuálisan gazdagon interpretálni azt, ami a lényeg. Amit soha nem lehet mondatokkal, mesével meghatározni. Ami mély igazság, de a dolgokban rejtve van.

Külön öröm számunkra, hogy itt, Madách megyéjében Madách-émlékermesünket köszönhetjük Kass János mesterben, aki korunk legizgalmasabb Madách-illusztrációival nemzetközileg is jelentős mértékben járult hozzá a Madách-életmű örökletesen igaz fennmaradásához.

A művek ilyenén gazdagságát csak az tudja létrehozni, aki csillagvirág léptű életében a tragédiák szurokfeketébe zuhanó boldogtalanságát is átélheti, hogy felkiáltójellé formálja az emberiség számára mindazt, amire vigyázni kell.

Kass János művészete összetetten a felfedező: világát nem tudjuk más művész világából következtetni. Nem folytatója, nem elágazása egy útnak, hanem gyalogösvény ez a látomások és a való élet mozaikkockáiból kirakottan, sajátosan egyéni formációban. Konzekvensen XX. századi művész, akit a kép-gra-

fika, a szobrászat, a könyvművészet műfaji határai nem kötnek gúzsba, mert túllép a műfaji korlátokon, hogy mindennel, amihez nyúl, magas művészetet teremtsen. Költészetet a művészetben, az emberért, mert itt minden értünk történik.

„Poeta doctus” a képzőművészet világában. Nemcsak az alkotás konkrét valóságával, hanem azzal is, hogy hivat teremtett a költészet és képzőművészet között – közösségivé téve azt azzal, hogy megteremti egy-egy fejplasztikájában az embert, hogy költészettel koronáztassa fel. Így válik aranyserleggé a hétköznapiak bővölete – a képzőművész és a költő közös gondjában teremtő boldogsággá, örök láthatatlan koronával ékesítetten. Juhász Ferenc, Nagy László, Déry Tibor – a rendet tenyerükön hordók sorából, a fiatalabb Szokolai Tamás, Fábri Péter vagy a túlról íptegető Devecseri Gábor szól a művek aranyhúrjain – lázas mindenségkeresésben, rózsát-nevető holnapokban.

A harcossalista alapállású művész hitvallása ez egy összeszorított öklöben jelképpé formált forradalmiságban – mintegy valóságtételül, hogy művészet összefoglaló nagy rendjében külön hely illeti meg ezt az elkötelezettséget, mert Kass János elkötelezett művész a hit és a szó legtisztábbban csengő értelmében.

Ezért különleges alkalom ez a kiállítás arra, hogy új, izgalmas felfedezésekhez indítson el bennünket – e nekünk teremtett világhoz. Új inspirációkat adva ön-és társadalomismeretünkben a holnapokért naponta való szárnyaláshoz.

Nagy László írja Kass János plakátján: „Műveld a csodát, ne magyarázd, sehova kacszázik minden út, jobban tudjuk a jövőt a múltnál, válasszuk a villám jelenét.”

Művésznek és tárlatlátogatónak egyaránt belépőjegy ez a kiállításához, melyet kísérjen a felfedezés boldogsága és öröme.

Czinke Ferenc

László-Bencsik Sándor

Történelem alulnézetben

Sok jó és izgalmas kötet jelent már meg ebben a sorozatban, (rossz egy sem!) mégis, ha van létjogosultsága, akkor azt éppen **László-Bencsik Sándor** könyve adja meg (amelyet várhatóan, remélhetően hasonló követnek). Ez a könyv valóban több évtizedes hiányt pótol. A Forrás szociográfiai pályázatát értékelve jogosan vetette fel Hatvany Dániel, hogy szociográfiai irodalmunk erősen falu-központú, hiányzik a város feltérképezése. Különösen hiányoznak azok az írások, amelyek a munkásság életköriülményeivel foglalkoznak! A Magyarországi felfedezése sorozat írói – noha mind városiak – csak a magyar vidéket pásztázták eddig. S ekkor, ezek után jön – mit jön, berobban! – László-Bencsik ezzel a könyvével, amely egyszerre ad **alapvető** tudósítást a külvárosról, a legnehezebb munkát végző, leglenézettebb munkásréteg világról. Méltán hasonlítja Berkovits György (Élet és Irodalom, 1974/7.) egy másik alapvető műhöz: a Puszták népéhez. Elgondolkodtató a párhuzam, mert noha a két könyv más időben íródott, másról szól; lényegében azonban valahol ki is egészítik egymást. László-Bencsik tulajdonképpen a Puszták népe mai, városi változatát írta meg. Illyés az uradalmi cselédek, a jobbágyoknál is mostohább sorsú társadalom alatti réteg szociográfiáját írta meg,

László-Bencsik pedig azt, hogy ezek utódai (a második es harmadik nemzedék) hogyan kapaszkodnak meg a város peremén, mik lesznek, mik lehetnek, hogyan alakul a sorsuk. Mert nem véletlen, hogy a László-Bencsik által bemutatott export-csomagoló brigád tagjainak csaknem fele (s tovább tágítva ez érvényes az egész „segédmunkás” rétegre!) a falutól távoli tanyák, jobb esetben faluvégi kis summás, uradalmi cseléd-kisparaszi házakból verbuválódnak. Ez ad a címnek – **Történelem alulnézetben** – is értelmet és több dimenziót. Mert igaza van – a könyv maga igazolja – László-Bencsiknek, amikor sajátos történelemkönyvnek tartja a munkáját. Egy társadalmi réteg mozgását követi nyomon, amely minden hányattatás, minden visszahúzó erő ellenére is **emelkedik**. Iszonyú nyomás alatt élt ez a réteg. A történelem tektonikus mozgása, a gravitáció mindig itt érvényesült a leghamarabb és a legsúlyosabban. A 6–12–17! gyermekes családok, a legsilányabul fizetett kemény, csontot morzsoló munka világa ez, ahol a pusztá **elemi** lét: jóllakni, nem megfagyni, fedél alá húzódni mindennapos, húsbavágó gondot jelentett. Ezek az emberek – olvassuk Illyésnél – az emberi nyomorúságnak és kiszolgáltatottságnak olyan mélységében éltek, amelyben „emberi méltóságról” beszélni se lehetett. S mindez „villamosal elérhető távolságban” a város alatt, mellett – írja László-Bencsik.

„Hogyan lesz az ember munkás?” – teszi fel önmagának is a kérdést László-Bencsik a könyv elején. „Látszólag egyszerűen. Többnyire úgy, hogy beleszületik” – válaszolja. Ezek a munkások azonban, akikről ő ír, nem **ebbe** születtek bele, hanem idesodródtak. (Meg kell majd írni még valakinek a kvalifikált szakmunkást is, aki okos gépeket gyárt és irányít, aki tiszta köpenyben dolgozik, akit tisztelnek a szaktudásáért, mert nélkülözhetetlen.) László-Bencsik statisztikája szerint kb. 2 millióan vannak: „anyagmozgatók, segédmunkások”. Honnan jönnek, miért **ide** jönnek?? A pusztákról – Illyéséről – a sokgyermekes munkás-kisparaszt-kispolgár, más szóval a legszegényebb családokból, ahol már a gyerekek is dolgozni kellett (kell??), ahol ritka, ha elvégzik a 8 általánost, szakmát, mesterséget **nem** tanulnak. Ezeknek az embereknek csak a két kezük van és a kényszer: dolgozni, élni kell.

Maga az író is idesodródott. Értelmiségi, aki kénytelen odahagyni a pályát és **azonnal**, mindegy mit, de munkát keresni. Aki „semmihez se ért, akinek csak a fizikai ereje (míg van...!) áll rendelkezésre: **az** lesz segédmunkás. (Általában, mert az élet furcsa dolgokat produkál olykor. Hány értelmiségi hagyja ott **önként** a pályát a **pillanatnyi** nagyobb kereset miatt?? De ez már nem a könyv témája...) László-Bencsik kényszerűségéből vállalja ezt a munkát, hogy megis-

merve a brigádot, a munkát, ezt az életmódot, mindenestől **vállalja az egészet**. S ezzel marad hű tulajdonképpen értelmiségi voltához is. Vállalja a résztvevő, a tanú szerepét, hogy **elmondhassa** a brigádot, a brigádért, a brigád **helyett** is. Ez az értelmiségi magatartás, amely mindenképpen tiszteletreméltó és követendő, amely túlmutat azon, ami László-Bencsik legprivátabb magánügye lenne. Mert valakinek el **kell** mondania a brigádot, az iras, a művészet erejével meg kell mutatni az **egész** társadalomnak, mert **nem ismerjük!** Igen, valljuk meg – s így volt ez Illyéssel is –, csak sztereotip trázisokat tudtunk eddig erről a világról, hogy pl. „a hórukk emberek isznak”, „izgágák”, „műveletlenek” stb., stb. Még a közvetlen feletteseik is így vélekednek, amikor megkérdezik, hogy „kellene a több pénz piára?” Nem, ezt a Szegvári brigád sose tudja elmondani: nem tudja **megmutatni**, felmutatni önmagát. (őszintén szólva nem is nagyon kérdezik őket, nem figyelnek rájuk...) Teszi a dolgát: „ráver a melóban”, túlórázik, fuszik, házat épít, kapál, mellékes és a vonat után rohan, iszik is néha és ájultan alszik a fáradságtól, hogy korahajnalban keljen, reggel megint újrakezdje. De nem tudja elmondani ezt a kívülálló sem. Igaza volt Kassáknak, amikor dühösen kifakadt a fehér mandzsettával sétáló, buta és felszínes kérdéseket felvető, futó impressziók alapján regényt eskábáló „munkás írók” ellen. (Aki nem tudja leírni a **munkát, a termelés örömet és kínját**, az mit tud mondani a munkásról?? Itt gyengék fiatal prózáiróink is! A munkás életének **több** mint szerves része a munka, **maga** az élet, akár „szereti” a munkát, akár nem...!) Az írás, a megformálás kifejezetten „értelmiségi munka” ugyan, de érvényes, **megeit**, megszenvedett élmények nélkül csak a valóság felületét karistolhatja a legnagyobb tehetség is. S éppen **ez** a nagyszerű László-Bencsik könyvében: az **azonosulás** a munkában, sorsban, gondolkodásban, ugyanakkor az epikai tavolságtartás, józanság a **megformálásban**. Mert az, aki az **oveirói** beszél, annak nem kell minden percben hüségesküt tenni, a pártosságát, elkötelezettségét bizonygatni... Annak joga van a bírálatra – „befelé” is: sorstársai felé, de „kifelé”, a társadalom felé, amikor emberibb életet, több megbecsülést és törődést kér a munkások számára. László-Bencsik nem agitálni akar, csupán dokumentálni és demonstrálni. Ezek az emberek mindig dolgoztak, ez egyetlen örökségük, amit magukkal hoztak a történelemből a jobbágy, uradalmi cseléd ősöktől, és dolgoznak, míg a szó szoros értelmében fizikailag is meg nem semmisülnek! Rá is kényszerülnek (az egyik társuk 700 Ft nyugdíjat kap a **kemény** munkában töltött élet után... és a tsz nyugdíjak? amellet **lehet** „pihenni”?), de nem is tudnak meglenni munka nélkül. Életüknek, világuknak centrális pontja, fókusza ez. Egyszerre kénysze-

rőség és létezési forma. Az élet örömeiből kevés jut nekik, mert a fizetésük 70–80 %-át **megeszik** (újra kell termelni a munkaerejüket a kemény munkához!), de idejük, erejük sincs ahhoz, hogy a civilizáció és a kultúra javait élvezzék. Az eddig mértéktartó, objektív László-Bencsik ennél a témánál vált szenvedélyesebb hangra. Mert az, hogy a munkatársainak valóban nincs **fizikai** idejük önmagukra (elviszik a túlórázások, a hétvégi különmunkák, a család stb.), de meg a kemény fizikai munka után valóban fáradtak, kedvtelenek is arra, hogy művelődjenek – tényleg több, mint elgondolkodtató! Izlésüket, gondolkodásukat, életvitelüket **alapvetően determinálják** a munka **körülményei** (a mennyisége, de a minősége is!) Ha meg is lenne, hoznák magukkal (de honnan?! a kisparasztiszellér-kispolgár stb. világból?!) az igényt – a gondolatszikkasztó, primitív fizikai munka lassan azt is kiölné! Ezt éppen önmagán figyelte meg a szerző. Nem mintha feladta volna az értelmiségi szellemi **igényét**. Sőt! De csak nehezen – a korábbinál sokkal nehezebben – tudta megteremteni a szellemi igények kielégítésének a **feltételeit**. (Le kellett mondani pl. a folyóiratokról, mert **nem telt rá**... A gyerekei hátrányosabb helyzetbe kerültek az apjuk **foglalkozása** miatt. Ó, ó pedagógusok!!) Így, amikor felméri a brigád tagjainak (a már más forrásokból is ismert) szellemi, kulturális igényeit, akkor ezt nem azért teszi, hogy megbotráncsozzon és megbotráncsoztasson. A brigádvezető Szegvári Gyulában olyan példát is leír, aki vibráló intellektusával, mohó szellemi-kulturális éhségével pozitív pólust is jelent, aki **hatni** akar, nevelni a rábízott közösséget. Szegvári erőfeszítése – és mindenki másé is – csak nagyon szerény eredményeket hozhat mindaddig, míg a munkások **életkörülményei** nem változnak meg döntően. Az, hogy a brigád tagjainak a gyerekei nem jutottak be a bölcsődébe, óvodába, a közép- és felsőbb fokú iskolákba – már nem is olyan érthetetlen ezek után. A munkás-asszonyok **otthon** maradnak, ha gyereket szülnék (lényegesen rontva ezzel a család életszínvonalát – ha átmenetileg is), a gyerekeket olyan pályára küldik a szülők, ahol minél hamarabb kereshetnek. A könyv mégsem keserű vagy vádaskodó. Hiszen a munka, ezek a munkások éppen a fejlődés zálogai és biztosítékai. Az előbbrelépés még egy ideig csak **mennyiségi** felhalmozódást fog jelenteni: házat, lakást, jobb kosztot, több ruhát, háztartási gépeket, bútor stb. s **valamivel több szabadidőt**. Ezek a komponensek a **következő** generációnál már **minőségi** (szellemi, kulturális igényt-gyapodást, a **teljesebb**, harmonikusabb életet) változást eredményezhetik. Mikor? Minél hamarabb! Nemcsak megérdemlik, de az ő munkájuk áldozatuk **mindennek** a motorja és alapja! (Szépirodalmi 1973.)

Horpácsi Sándor

Magyar újságok fényképalbuma

Elevenen ható problémáról szolt az *Élet és Irodalom* 10. számában **Rózsa Gyula**, amikor arról irt, hogy Magyarország „nagyszövegű kis ország” lett, ahol már Comenius sem tudta annak idején kiadni a látható világot bemutató művét, az *Orbis Pictus*. Kultúránk szövegcentrikus jellegének ellentmondásossága különösen az utolsó másfél évtizedben vált nyilvánvalóvá, midőn a televízió térhódítása immár egyre szélesebb körben tette lehetővé a sokoldalú ismeretek vizuális úton való továbbítását. Igaz, a szövegek varázsa még a televízióra is visszahatott, ezért hallunk még mai napig is hosszú, illusztrálatlan és éppen ezért a figyelmet alig lekötő beszélgetéseket, előadásokat; de már egyre szélesedik azoknak a műsoroknak a tábora, melyek a kép, a látvány erejével közik mondanivalójukat. Sőt, már könyvkiadásunk is jelentkezik olyan művekkel, melyeknél megdőlt a szöveg elsősége és a kép nyomul előtérbe. Külön örvendetes dolog, hogy éppen történeti kiadványoknál találkozunk ezzel a kezdeményezéssel. Hiszen a történetírás, a történeti ismeretterjesztés fulladt leginkább a száraz adat- és számtenger érdektelenségébe és a múlt sokszínű valósága szürke, nem egyszer kifejezetten rossz stílusú szövegekből alig-alig csillog elő a nem hozzáértő olvasó számára. Az utóbbi években megjelent nagyszerű könyvek (A magyar történelem képeskönyve, a Rákóczi szabadságharc és az 1848 eseményeit bemutató képeskönyv) után most egy újabb ilyen kiadványt vehetünk kézbe.

Ebben **Dersi Tamás és Szántó Tibor** a magyar könyvnyomtatás 500. évfordulója tiszteletére **A magyar sajtó képeskönyve** cím alatt izelítőt ad az említésreméltó hazai sajtótermékekből, de nem úgy, hogy elmondja azok jellemzőit és idézeteket közöl azok írásaiból, hanem bemutatja az eredeti lapok egy-egy oldalának hasonmását. Ezeket a képeket csak a lehető legrövidebb magyarázatok kísérik, melyek a kiadóra, a kiadás körülményeire, műfaji jellegzetességekre vonatkozó legfontosabb tudnivalókat tartalmazzák.

A bevezetőben **Dersi Tamás** is említést tesz arról, ami a kötetet lapozgató olvasóknak is azonnal szembetűnik: szinte elképzelhetetlen, eddig soha nem gondolt gazdagság, sokszínűség az, ami a bemutatott néhány száz év magyar sajtótermékeiben képvisel van. Kezdvé a legelső magyar nyomtatvány, az 1773-ban kiadott *Budai Krónika* előszavával, a XV—XVII. században a hadvezérek és várkapitányok tollából született hadi jelentések, az első tulajdonképpeni újság, az 1700-as évek elején a Rákóczi szabadságharc híreit hozó *Mercurius Veridicus*, majd az 1779-ben induló *Magyar Hírmondó* első címlapján át közel háromszáz képen vonul el előttünk mindaz a változatos szellemi termék, amelynek kiadói, szerzői, szerkesztői sorában ott találjuk az ország legjelentősebb politikai, társadalmi gondkodóit, de költőit, íróit is.

A szó szoros értelmében nem képeket nézünk ebben a könyvben, hiszen a között lapok mindegyike elolvasható szöveget tartalmaz, mégis a változatos tipográfiai megoldások, az illusztrációk látványa elsősorban a vizuális élmény erejével hat. Természetesen a teljesebb képet az kapja, aki veszi a fáradságot és bele-beleolvas a lapok eredeti szövegeibe is, hiszen így amellet, hogy az egykorú nyelv sajátos stílusá révén könnyebben maga elé tudja képzelni az adott világot, még fogalmat alkothat magának az utolsó másfél évszázad magyar sajtójának változatos tematikájáról is. Hiszen **Kazinczy Ferenc** *Élet és Irodalm* a maga esztétikai cikkeivel éppúgy szerves része sajtótörténetünknek, mint a **Toldy Vörösmarty-Bajza** triász színvonalas szemléje: az *Athenaeum*, a szabadságharc korszakának élc-lapja: a **Charivari**, az 1857-ben megjelent *Nővilág*, az egy évvel később indult (és máig fennálló) *Orvosi Hetilap* — melynek bemutatott szá-

DERSI TAMÁS / SZÁNTÓ TIBOR

A MAGYAR SAJTÓ KÉPES KÖNYVE

ma éppen **Semmelweis** professzor úr egyik cikkét közli —, a **Táncsics** szerkesztette *Arany Trombita*, majd később az *Altalános Munkás Újság*, meg a *Népszava*, *Mikszáth Országos Hírlapja*, az 1909-ben induló *Mozgófénykép Híradó* és más rengeteg ismert és kevésbé ismert folyóirat, újság, egészen a felszabadulás időpontjáig, a legálisan megjelent *Szabad Nép*ig.

Nagyon helyes kezdeményezése volt a szerzőknek, hogy az azóta eltelt közel harminc évről sem feledtek meg és keresztmetszetét adják — ha kisméretű másolatok közlésével is — a mai Magyarország sajtójának, bemutatva a ma élő számottevő lapok egy-egy címlapját. (Külön öröm számunkra a *Palócföld* 1970. évi 3—4 számának borítólapját látni a tájegységek tudományos-irodalmi szervei sorában.)

Hálatlan és értelmetlen feladat volna azt elmegezteni, hogy mi maradt ki e válogatásból, mit lehetett volna esetleg elhagyni belőle. A gyűjtemény — mint minden hasonló munka — feltehetően módosítható lenne kisebb-nagyobb mértékben. Egy azonban bizonyos: jelen állapotban is kitűnő eszköz ahhoz, hogy fogalmat alkothassunk belőle a magyar szellemi élet e fontos területéről, a sajtóról, és eközben jól kiegészíthessük mindazokat az ismereteinket is, amelyekkel az elmúlt évszázadok közgondolkodását, jellegzetességeit, eszméirajzlait illetően rendelkezünk. (**Kossuth 1973.**)

Schneider Miklós

A felfedezés öröme

Örömmel fedeztük föl a múlt esztendő végén, hogy folyóirataink színvonalára folyamatos és következetes emelkedést mutat, s az olvasók mind szívesebben veszik kézbe politikai, társadalmi, irodalmi, művészeti és kritikai folyóiratainkat. De nem az olvasók fölfedezése a legizgalmasabb, hiszen a szerzők fölfedező és vitázó kedve teszi érdekesebbé kiadványaink tartalmát. Szeretjük ugyanis az új gondolatokkal teli dolgozatokat, amelyen többek között a **Kortárs** decemberi, 12. számában **Király István: A mindennapok forradalmisága** című írása volt. A fölfedező és a vitázó irodalom értékén mit sem változtat, hogy egyidejűleg a megdicséret folyóiratokban még mindig nagyítóval kellett keresni az olyan publicisztikai vagy szépirodalmi alkotásokat, amelyek szerzőik elismeretét, emberközelségét, a munkás- és paraszt-problémák igaz megértését igazolnak. Nem az elvontabb, elvi síkon színvonalas irásokat kitogaszoljuk, hanem az attelle műveket hanyoljuk, mint például a szépirodalomban **Vegn Antal**nak utóbb megjelent több elbeszélése. Az életközelség, a kiagyalatlan, igaz problémátelvetes csak tovább lendítene a fejlődés ivén.

Bizalomkeltő az új esztendő kezdete is. Olvasói szemmel folyóiratainkban, hetilapjainkban és tömegkommunikációs eszközeinkben, kiadványainkban több olyan műre, műsorszámra akadtunk, amelyek alkalmasak arra, hogy meghatározzák a tartalom magasabb színvonalát. Nagy érdeklődéssel olvashattuk többek között a **Pártélet**ben azt az interjúorozatot, amelyben **Feladataink az új esztendőben** címmel **Bizku Béla, Jakab Sándor, Kátóna István** és **Párdi Imre** válaszoltak a szerkesztőség kérdéseire. Izgalommal néztük és hallgattuk a képernyőről **Szent-Györgyi Albert** kétszer ötven perces nyilatkozatát.

Hadd essék azonban most szó csupán a fölfedezőnek nevezhető írásokról, előadásokról!

Mindenekelőtt néhány szó a **Szent-Györgyi műsorról**, annál is inkább, mert ő nemcsak jelképesen, hanem hivatásból is „fölfedező”. A TV-ben látott kétrészes műsora csodálatos élmény volt hiszen oly egyszerűen és nyilvánvalóan tárgyalt bonyolult biológiai és kémiai kérdésekről, ahogyan csak az tud, aki mindent ért, mindent egyszerűnek tart és kristályosan tisztán lát. A kritikák sokaságán kívül a **Magyarország** című hetilap (1974. márc. 3. szám) is cikket szentelt a nagyszerű filmriportnak. **Sas György** cikkéből idézünk: „Tulajdonképpen mindvégig a megbeszélte ter szerint, s mégis igen kötetlenül zajlott le a száz percnél hosszabb interjú, csak két, előre meg-

nem tárgyalt momentum ékelődött közbe, ezt azonban a néző (s ez volt a jó) nem vehette észre. Kardos meglepetészerűen tette Szent-Györgyi elé azt a műsorfüzetet, amely a régi híres szegedi diákelőadást, ama tragikus végbe torokló Hamlet-bemutatót juttatta emlékezetébe. A »sokkolás« bevált, az adás legmegrendítőbb percei voltak ezek. (Az utolsó nap többen látták, hogy ebből a ritkaságszámba menő műsorfüzetből Szegeden valahogy szerzett is egyet Szent-Györgyi és magával vitte Amerikába.) A végén szintén váratlanul kérte meg Szent-Györgyit a riporter, hogy üzenjen a magyar tévénezőknek. Szent-Györgyi, aki eddig folyamatosan, »kapásból« válaszolt minden kérdésre, itt megállította a felvevőgépet és fél óra gondolkodási időt kért. Ennyire fontosnak tartotta az üzenet minden szavát."

A **Kortárs idej számaiban Németh László** pedagógiai tárgyú esszéi keltenek méltán feltűnést. Az **Uj ember kovácsa** című Makarenko-könyv olvasása kapcsán az 1974 januári számban emlékszik vissza egyik utópiájára, az Iskola Kakaskútonra. „A kiadók nagyon hatásosnak érezték az »Uj ember kovácsa« címet, de mi akkoriban épp eleget kaptunk ezekből az új emberekből ahhoz, hogy gyártásának a titka különösen csábíthatott volna, főként ha a pedagógiai eljárást, amely előállítja őket, »kovácsolásnak« minősítik. A szerző azonban nem adott ilyen címet a vastag, kétszázoldalas beszámolójának. A cím: Pedagógicsezszeje poéma, Pedagógiai költemény vagy: Egy költemény a pedagógiáról, ami, ha megtudom, hogy a személyi kultusz első szakaszában készült, már akkor felhívta volna a figyelmet magára.” S egy rövid idézet a kakaskúti iskoláról is: „Az új iskolának nem szabadna tankaszárnynak maradni, s ha valami katonai dolgokhoz, inkább egy táborhoz, cserkész-táborhoz kellene hasonlítani. Ott megvan a lehetősége annak a természetes szereposztásnak, amelynek hiánya felnőtt életünknek is betegsége, oda az élet szegumentumai is játékszerűbben hozhatók be. Az éhség és szűkség, amelyből Makarenko telepe kinőtt – éppúgy mint az én kakaskúti iskolámban – egy új elemet vitt be: ennek a tábornak alkotnia is kell, megvalósítani valamit, így lehet a felébresztett képességek igazi nevelője, így gazdagíthatja a játékok közben létrejött közösségi érzést, a kollektív alkotás öntudatával is.” S végül a Pedagógiai kísérletekről (1974 márciusi szám) néhány mondat: „...én tulajdonképpen az iskolai műveltséget gyorsan pótló felnőttek számára állítottam össze a szükséges anyagot, akiknek nem nyolc hanem tán csak egy-két évük van erre a mulatságra; egy-egy tantárgy két-három órájában három-négyezer anynyi »lényeg« kell megtanulniuk, de meg mint az életben forgott, eleven értelmű emberek, vasutasok, földművesek,

gyári munkások sok mindent láttak, halottak már, amit vétek volna a középiskolai anyag kiterjesztésével is nem tudatosítani bennük. Mert ne halljon például a gyári munkás vegytanban technológiát, is, a földmunkás genetikát, a felnőtt asszony embriológiát. Ha középiskolásaimat egy kicsit nagyobb anyagban meritem is meg, egy év alatt, amíg velem lesz dolguk, voltaképpen több évit vesznek át, e nagyobb cél, a felnőttképzés érdekében »sz szenvednek« – s talán nem is olyan nagyon szenvednek, hisz érdekes dolgokat hallanak, s nem kérem amolyan gyilkos módra számon.”

A fölfedezés mehökkentő hatását kelti **Veres Péter** művészi végrendelete (Uj Irás, 1974 március) is, amelyet még 1944-ben írt, érdekes párbeszéd formában. Az őt körülölelő világot, társadalmat Pál képviseli a párbeszédben, amíg a kényesnek is mondható kérdésekre Péter, az író válaszol. Így kerül szóba a faj, a nemzet, a nép fogalma is:

PÁL: Állj! Sok a szó, és sok benne az érzelem által diktált és önigazoló önkényes okoskodás. Arra felelj nekem, hogy miért használod az elfogadott és tiszta értelmű „nemzet” helyett a népet? Sőt időként vagy alkalomadtán a fajt? Hiszen a nemzetek létét mindenki elismeri, a nemzetközi szocialisták is, hiszen az elvük is nemzetközi és nem nemzet nélküli, vagyis elvük alapja a nemzetek léte és azok szabad szövetkezése. Ne nidd, hogy én egy bárgyú polgár vagyok, aki a tasiszta újságok vezércikkeiből szedi ki ismereteit a marxista nemzetköziségről.

PÉTER: Látod, ez egy igazi kérdés, és csakugyan gondolkoznom kell rajta. Két eset lehetséges: Vagy azért fogadom el a tasiszták szóhasználatát a tajról és népről, mert ők ezekkel a fogalmakkal dolgoznak, és én a saját területükön, a saját fogalmi világukban akartam megmérkőzni velük. Ezért írtam a Szocializmus – nacionalizmus című könyvemet is. Vagy azért fogadtam el ezt a szóhasználatot, mert a „nemzet” a magyarban is nagyon a birtokon belüliek szava lett. Nagyon is önmagukat értették alatta, s minket: parasztokat és munkásokat annak idején, mint hazátlan bitangokat kezelték. E kezeléseket tetteles gyakorlatát magam is sokszor a bőrömről és csontjaimban éreztem, s aztán állampolgári jogokban és egyebekben nem úgy bántak velünk, mint a nemzet tagjaival. Például választójogom még ma sincs, és feleségemnek öt gyermekkel szintén nincs. Egyszóval: no, van itt ok elég, hogy a birtokon belüliek nemzetfogalmával nem barátkozhattam meg.

Valószínű, hogy még az is közte van, hogy ebbe a hivatalos nemzetfogalomba mindenki belefér, akárcsak a magyarul nem tudó idegen is. És ami, mint jogtalan parasztnak és írónak méginkább visszás volt, ezt a hivatalos nemzetfogalmat már elméletben és gyakorlatban jó részt idegen – nemcsak származásilag idegen, hanem a magyarságtól lelkület-

ben is idegen – urak képviselték: sajtóban, politikában, iskolákban, egyetemeken, akadémiákon, mindenütt.

Valószínű, hogy e tényezők összessége hatott, pedig különben elismerem, hogy az én nép- és fajfogalmam, körülbelül azonos a klasszikus nemzetfogalommal. Nem kizáró jellegű, nem törekszik faji zártagra. Sőt a beltenyésztést faji veszedelemnek tartom, de egyhez ragaszkodom: Minden népnek joga van hozzá, hogy az életformáját saját maga ízlése és észjárása szerint rendezze, és a szellemi formában, kultúrában, művészetben, irodalomban a sajátját fejezze ki, és minden idegen ahhoz alkalmazkodjon! Azt azonban hozzáteszem: a nép fogalma elmélyültebb, mint a nemzeté, közösségi jelentése zártabb, határozottabb.”

Őt könyvkiadó – az Európa Könyvkiadó, Gondolat Könyvkiadó, Magvető Könyvkiadó, Móra Ferenc Könyvkiadó és a Szépirodalmi Könyvkiadó – nagyszerű fölfedezése és kezdeményezése egy új hetilap: a **Rakéta Regényújság**. Nem kell magyarázatot hozzá, hogy közművelődési szándékával tisztába jöjjünk, ráadásul a közérdek mögött a kiadók hétköznapi anyagi érdeke is megfér. A Rakéta Regényújság – véleményünk szerint – tulajdonképpen elsősorban az új olvasóknak készül, hogy a regényújság oldottabb, rövidebbre szabdaltnak műveiből kapjanak kedvet a könyvolvasáshoz. (Nagy feladat a „Rakétát” mindenekelőtt ehhez a réteghez eljuttatni!) Az első két szám (1974 február 26 és március 5) „slágere”, Dürrenmatt: Az ígérlet című irodalmi értékű krimije a könyvbarátoknak is kedvescsináló!

Lakos György

Filmjegyzet

Képzeltbeli, soha el nem kezdett filmnaplómban az év elején látott filmekről – szinte motóként állna: **felelősségvállalás és cselekvés** Jegyzeteimben ott sorakozna Stanislaw Lem és Andrej Tarkovszkij, Dosztojevskij és Lev Kulidzsanov neve s utána az élményt adó filmek címe: Solaris, Bűn és bűnhődés.

Nem vezet az a szándék, hogy a különböző alkotásokból egynemű választ vagy következtést csikarjak ki, de most gyors egymásutánban érték csaknem megegyező hatások e filmek látán; lehetetlen nem beszélni róluk.

Dosztojevskij művében Rosa Luxemburg már jónéhány évtizede felfedezte a felelősség és a részvétel nagy gondolatát: „Dosztojevskij számára kizökkent az idő, amikor látta, hogy egyik ember megölheti a másikat. Nem lelheti békéjét, mert ismeri azt a felelősséget, amely ezért a szörnyűségért valamennyiünket terhel. Aki csak egyszer is átélte az ő Raszkolnyikovját, az többé nem rejtőzhet el a maga csigaházacskájában, a filiszterség és önhitt egoizmus tojáshegyében...” Lev Kulidzsanov a filmművészet eszközével – azaz, hogy Raszkolnyikov belső világát is „láthatóvá” tette – adja tudtára a ma emberének: az individualizmus bűne és magányba sodor, feloldozást csak az őszinte önmagunkkal való szembenézés és a cselekvés ad, mert enélkül elvesztjük a legfontosabbat, jogunkat a jövőhöz. Ahhoz a jövőhöz, melyből a filozófus alkotó filmrendező, Andrej Tarkovszkij szól hozzánk.

A **Soláris** főhőse, Kelvin – akárcsak Raszkolnyikov – lélektani határhelyzetbe állított ember, de ő már a tudomány és a technika csodáinak birtokosa. Számára a kapcsolatteremtés, az emberi együttélés titkának megismerése a probléma. Önmagával és tudóstársaival vívott párbanjának eszköze – hasonlóan Dosztojevszkij hőiséhez – az emlékezés. Ott Szonjában öltött testet a lelkiismeret, itt a Solaris által életre keltett Hariban, akinek láttán Kelvin szembenéz önmagával. Ennek a folyamatnak elemzése során bontakozik ki Lem és Tarkovszkij összegzése az ember saját létének őszinte, teljes vállalása és a cselekvés révén képes a kapcsolatteremtésre, a teljes emberi életre.

Természetesen végignézttem a TV-ben bemutatott többi **Dosztojevszkij-adaptációt is**. Bár ezekkel – nyilvánvaló erényeik elismerése mellett – inkább vitázni lenne kedvem, nem teszem, mert szintén filmélményhez juttattak. A Félkegyelmű-Miskin – Rogozsin – Nasztaszja háromszöge felidézte a „Proletár Karamazovok” (Gyertyán Ervin szellemes és találó megfogalmazása) Rocco – Simone – Nadia háromszögét. Igen, Visconti kétségkívül Dosztojevszkij ihlette filmjéről, a Rocco és fivéreiről van szó, melynek az Édes élet című antológiában megjelent forgatókönyvét „olvastatták” el újra velem a Karamazov testvérek és a Félkegyelmű, s ezért csak köszönet jár nekik.

Végül, nem azért, mert egy jegyzetet illik is befejezni, a látottak múltból és jövőből hozzánk szóló üzenete – felelősségvállalás és cselekvés – nem csupán egy képzeletbeli filmpapírral mottója lehet, és ne is csak a legyen...

Korill Ferenc

Nyílt levél

Újhelyi Jánoshoz a „hosszúra nyúlt kamaszkorról”

Kedves János!

„Kötet nélküli írószágod” végét jelző regényed megjelenése óta eggyel több okom van büszkének lenni – ha általában megengedett, elfogadható dolog a büszkeség bármilyen szituációban is – volt évfolyam- és – ami nekem lényegesen többet jelent – kollégistatársaimra. Mindig is előszeretettel vettem kézbe az irodalmi közéletben paradox kategóriává merevedett úgynevezett „elsőkönyves szerzők” ama bizonyos korszakváltó, rangot adó s egyszersmind óvatossá gyanulást fogadott – több esetben sokáig egyetlen – kötetét, hiszen általában saját nemzedékem problémáival találkoztam lapjain. Mohó kíváncsisággal egyvégtében olvastam ki erre módot adó kisregény-terjedelmű, érdeklődésemet csak felfokozó különös, **Svédország messze van** című könyvedet. Magam előtt is titkoltan és kimondatlanul, de valójában azt kerestem, hol találok régi önmagunkra, közös élményeink mennyiben jelentik forrását gondolataidnak, íróvá érésednek.

Illúziórombolást jelentene számomra, ha másként lenne: én mindenesetre szívesen éreztem úgy, hogy Varga Bálint életre hívásában, a férfikor küszöbéig jutott könyvtárigazgató előéletének alakításában tetten értem Eötvös Kollégium-i éveink emberformáló hatását.

Ezek után aligha leszek objektivitás-sal, mértéktartó tárgyilagossággal „vándolható”, amikor kijelentem: tetszett a könyved. Oktalan dolog lenne azt keresni, hogy ebben mennyi része van – mert van – a természetszerű elfogultságnak, az eleve „úgy-olvasás” indítékának. A harminc éves korára diplomát, lakást, vezető beosztást szerzett, egzisztenciát teremtett főhősöd lappangó karrierizmusának, meleg emberi kapcsolatok híján lévő, a „magamban bíztam eleitől fogva” életelvének zsákutcáját és a mindennek megálljt, fordulatot parancsoló gondolat szükségszerű érlelődését véleményem szerint hiteles atmoszférateremtően, formalista bravúroktól mentesen, korszerűen, visszafogottan, izgalmasan sikerült ábrázolnod.

Nem azért fordulok hozzád nyílt levélben, hogy ezeket tudomasodra nozzam, hiszen a gratulációnak, könyveidre relett oromom kifejezésének más, intimebb és ezért izlészesebb módja is lehetséges lett volna. Vitatkozni szeretnék veled, de nem elsősorban a regénybeli mondandóddal, hanem annak egy részével, amit a még nagyobb nyilvánosság előtt, a televízió januári „Nyitott könyv” műsorában, regényed dramatizált bemutatásakor Szabó B. István jól megformált, okos kérdéseire elmondta. (Mielőtt azonban erről szólnék, szerény egyetértésemet szeretném kifejezni Szűcs Andornak, a Televízió irodalmi és drámai főszerkesztő-sége vezetőjének a Könyvvilág 1974/2. számában megjelent „Könyveket mutogatunk...” című cikke alábbi részletével: „...e negyedév fontos képet ad a sorozat szándékairól, honnét hová tart, amikor olvasótoborozást végez a mai irodalom érdekében. A Svédország messze van című Újhelyi-kötet tévéműsorának bizonyos fanyalgást eredményezett a sajtókritikában. Ez nem okoz kedvetlenséget azokban, akik a műsört készítik. Újhelyi könyvét nem tartjuk szeplőtlen alkotásnak, de alkotójával együtt a sok figyelmet érdemlő írók közé soroljuk s azt reméljük, hogy még találkozunk vele a tévé képernyőjén.” (csak üdvözölhetjük a „Nyitott könyv” profilbővülését s örvendetes, hogy a fanyalgó sajtóvisszhang nem veszi kedvét Szűcs Andornak és munkatársainak a kockázatvállalásban s nemcsak a „kikezdhethetetlenül pedáns művek, a már egyébként is népszerű alkotók bemutatását tartják kizárólagos feladatnak.)

A tiédől eltérő véleményem van az általában többször is használt „hosszúra nyúlt kamaszkor” kifejezés értelmezését, tartalmát illetően. Ha jól értettem – leplezetlen szorongástól terhes – szavaidat,

a 40-es évek elején, közepén születettek, azaz a mai harmincegynéhány évesek önálló karakterrel és alkotótevékenységgel – ami alatt én nemcsak művészeti és tudományos munkát értek – rendelkező felnőttekké válását minősítetted – szerintem indokolatlanul – hosszú folyamatnak, mondván, sokáig nem szólhattunk bele a dolgokba, nem tudtunk hangot adni véleményünknek. Hát ez az, ami nyilvános vitára, felelésre ingerelt. Mibe nem szólhattunk bele úgynevezett „hosszúra nyúlt kamaszkorunk” idején, illetve volt-e egyáltalán ilyennek titulálható szakasza életünknek?

Az első kérdésre sehoggy sem találko elfogadható választ, az utóbbira nem kell felelnem. Vajon mi a reális oka véleménykülönbségünknek, mi az, ami veled másként látatja ugyanazt a dolgot? Azt hiszem, tíz éve elkülönült élet- és munkakörülményeink merőben eltérése okozza e felfogásbeli differenciát.

Te a fővárosban élsz, én vidéken. Te alkotóműveszek, filmesek, újságírók világában vagy járatos, én a közéletet ismerem minden bizonnyal jobban. (Ittan nem recsegek ki intimtasokat azzal, ha arra utalok, hogy már egyetemista korodban cikkeid, ambícióid révén kapcsolatokat alakítottál ki bizonyos körökkel; irigyeltünk is egy kicsit érte...) Lehet, hogy egyes alkotóműhelyek steril világában összeszűkül a fiatalok, az újat akarók beleszólási lehetősége a dolgokba, innen én ezt nem tudom megítélni. Nem helyes azonban netán erre építeni analógiát s általában olyan jogokat kérni, amelyekkel évek óta élhetünk és úgy érzem élünk is. Soha nem volt ilyen érvényesülési lehetőség közvetlenül a politikából fakadóan a fiatalok előtt, mint éppen az elmúlt években illetve napjainkban. (Érdekes, hogy főhősöd számára is „megadtál” minden elérhetőt s amiatt bírálod, hogy egyfajta komfortszemlélet illúziói kezdik ki eredendően pozitív jellemét, célnak tekinti az értelmes élethez eszközként szolgáló anyagi javak megszerzését.) A mindennapok politikai gyakorlatában tapasztalom, hogy nemhogy hosszúra nyúlt volna kamaszkorunk, hanem éppenséggel nagyon korán ítéltünk felnőttnek s bíztak ránk igencsak komoly feladatokat, felelős funkciókat.

Ha eljut hozzád – amit őszintén remélek – a Palócföld jelen száma, minden bizonnyal meglep majd e neked címzett nyílt levél. Bízom abban, hogy nem érte félre szándékaimat s egy kicsit abban is, hogy véleményed védelmében reagálsz soraimra, esetleg lapunk hasábjain is.

Azt kívánom, hogy mielőbb sikerüljön túljutnod az „elsőkönyves írószág” állapotán s írói, dramaturgi, „filmes” ambícióidat koronázza sok siker művészeti közéletünk javára, gazdagodására. Barátsággal:

Csongrády Béla

Győri Dezső (1900–1974)

Négy éve sincs, hogy a barát és küzdőtárs, Fábry Zoltán koporsójára helyezte Stószon válogatott költeményeinek, az **Emberi hangnak** frissen megjelent példányát, s most, ez év februárjában az ő sirját álltuk körül a Farkasréti temetőben. Még kézbevehette történelmi regényének, a **Viharvirágnak** hetedik kiadását, de gyűjteményes verskötetének mar csak nyomdai levonatát láthatta, s több kötetre tervezett önéletrajzat sem tejezhetett be. De élete, az önéletrajz megíratlan tejezetei kiolvashatók a versekből és regényeiből. Életének értelmét és tanulságát művei közvetítik számunkra.

Költészete kisebbségi sorban, a két világháború közötti Csehszlovákiában bontakozott ki. Munkássága – telejtesek és újrateljedések után – immar a huszadik századi magyar irodalom szerves része. Versei azonban ma sem csupán egy korszak művészi dokumentumaiként hatnak, hanem az aktualitás erejével is. Amíg meg nem szűnik a világban a korlátolt, sovíniszta gyűlölködés és önzés, addig Győry „emberi hang”-ja időszerű marad. Amíg lesznek mindennel eltelt, cinikus kozmopoliták – Győry hazaszeregette nem veszít mozgósító erejéből. A mindenfajta embertelenséggel, társadalmi elnyomással, nacionalizmussal, faji gyűlölködéssel szembeforduló Győry költészete értékes eszmei és morális példa. Kevesen látták az első pillanattól annyira tisztán a fasiszta demagógia veszélyét, kevesen mondtak annyira szenvedélyesen és merészen nemet az újkori barbárságra, mint ő, nemcsak a magyar, de az egész közép-európai irodalomban is. Számára az írás nem csupán irodalmi ügy és nem is a siker hajszolása volt, hanem hivatás, társadalmi, nemzeti, morális küldetés:

Én és ezer társam a sorban
szegényekért s kicsinyekért
fájunk s izgultuk ezt a sorsot:
rossz életet jobb életért.
Sosem magunkért, mindig másért
hirdettünk többet, mint magunk;
jobb lenni ösztönünknel s másnál,
s tartani minden gátomlásnál
élő gátnak szívünk s agyunk.

Mi készítette a polgári értelmiségi családban, a rimaszombati tanár fiát, hogy felvegye a küzdelmet a retrográd „bús-magyar”, felvidéki dzsentri-szellemmel, s leszámoljon az apák illúzióival, a mindinkább tartalmát-vesztett konzervatív ellenzékiességgel, álnegyvenyolcassággal?

A költő családjában elevenen éltek a szabadságharcos hagyományok: egyik őse hajdúkapitány, nagyapja az 1848-as szabadságharcban Bem hadnagya volt. Ómaga kamaszfejjel Karikás Frigyes híres harminckilences dandárjában harcolt

és a **Gömöri Munkás** szerkesztőségében dolgozott 1919-ben. A forradalom bukása után, a válságból kilábalva, keresi az értelmes cselekvés lehetőségeit.

Lehetetlen helyzetekben, kisszerű, provinciális viszonyok közepette viaskodik, kezdetben látszatra egymaga; aztán szava mindinkább visszhangra talál a haladó ifjúság körében. Programadó írását, a **Kisebbségi Génuszt**, 1925-ben a kassai Renaissance Kulturegyesület első ünnepi rendezvényén olvassa fel: a felolvasás értetlenségbe, botrányba fullad, de a szöveg egy héttel később megjelenik a **Prágai Magyar Hírlapban** és egy diáklapban, s hatása szétgyűrűzik az ifjúság körében. Győry kezdeményező szerepét, jelentőségét így jellemzi a kiváló kommunista-antifasiszta publicista Fábry Zoltán: „Az első világháború magyarjára a kínok és szenvedések tovább záporoztak a békekötés után is: Kurzus–Magyarország félelmet tenyésztve, közönyt egyenlített. Nálunk az első döbbenetben az új helyzet vak, irredenta felgyűlést, szentimentális rezignációt és kvaterkavirtust eredményezett. De voltak kivételek itt is, ott is: szocializmusra és demokráciára ébredtek illegálisok, munkások, diákok, írók és költők. Újra és másképp kellett kezdeni mindent. Hangot adni és zsákutcák helyett új csapásra mutatni. Változni és változtatni. Névadó kellett és új fogalmazás. És akkor született meg Győry Dezső szövegezésében az új név, az új cím: „**Újarcú magyarok**”.

Győry a kisebbségi sors hátrányából erényt kovácsol: mélyebb önismeretre és átfogóbb, távlatosabb gondolkodásra serkent. „Ez a költészet – fogalmazza meg a húszas években eszmélő fiatal nemzedék élményét Ilku Pál – életet, népért való emberséget, szociális felelősségérzetet tudatosított, embersorsokat irányított történelmünknek egy igen bonyolult, veszélyekkel és szakadékokkal teleszórt korszakában és ezzel a haladás élvonalába segítette, sodorta a sokat emlegetett háború utáni nemzedéket.” Győry költészetében találta meg szellemi forrását a csehszlovákiai haladó fiatalok mozgalma, a **Sarló**. A Győry-versektől megérintett „sarlósok” a népi kultúra emlékeinek gyűjtésével kezdték munkájukat, falukutató szociográfiával folytatták és sokan közülük eljutottak a munkásmozgalomhoz. Itthon Móricz Zsigmond méltatta meleg szavakkal a **Nyugatban** Győry költészetét, példaadó szellemiségét.

Közben válságok és makacs újkezdések során egyre mélyül költészete. A messianisztikus lobogás alábbhagy, a reformer illúziók szertefoszlanak, de a felismert értékek megmaradnak. Népe és a többi kis közép-európai nép sorsát együttesen, összefüggéseiben szemléli:

mindnek kívánom, amit egynek,
hiszen közös a nyereség,
én minden népet félték attól,
amitől féltém az enyém.

A harmincas évek folyamán a fasizmus elleni küzdelemben teljesebb ki költészete. Verseik sorával ébreszt: minden emberi érték veszélyben forog. (**Kardos humanizmus, Hegyi szél a Dunánál, Okori metszet új keretben, Kis népekért, A történelem sodrában**) 1939-ben a **Pozsonyi Újság** közli a **Magyar Hegyibeszéd 1939 karácsonyán** című tizennégy részből álló, nagy arányú költeményét, amely a következő évben **Emberi hang** címmel könyvalakban is megjelent – előbb Pozsonyban, aztán Budapesten. Ez a versciklus a költő eszményeinek foglalatosa. Felméri a megtett utat, a haladó mozgalmak eredményeit, számotvet a demokratikus erők szétforgácsolódásával, figyelmeztet az emberiséget fenyegető veszedelemre és ellenállásra buzdít. Kínzó önvizsgálat és keserű vád nyer kifejezést a versben:

Mit mondjunk, hogyha számonkérük,
miért nem jött utánunk a zöm?
s miért zúdult ránk, emberi ösvény
csapóira a bosszúözön?...
Felelhetne egy földrész sorsa.
Jaj, nem így várunk feleletet.
Nem hallgattál a költőidre:
Európa moshadd kezedet!

A világháború kitörése után Győry elszigetelődik, publikációs lehetőségei jórészt megszűnnek. Az eseményeket azonban változatlanul lázas figyelemmel kíséri, s a versírást nem hagyja abba.

A felszabadulást türelmetlenül várta. 1944 novemberében még dúlt a harc, amikor a költő újra hallatja szavát:

Új világunkat vérben szülik.
Nézek a ködbe. Messze. Sztét.
S előveszem kettétört árva
ceruzám megmaradt felét.

Az irodalmi dogmatizmus és sematizmus éveiben azonban háttérbe szorul. A **Férfiének Európa romjain** című költeményét egyik (azóta disszidált) lapszerkesztő nem tartja elég „pozitívnak”, „harcosabb” verset kér. De Győry csak egyféleképpen tud írni. Nem hajlandó imalomként pergetni a frázisokat – elhallgat, és mert van mondanivalója, évekkel később feltámad mint prózairó. S egymás után jelennek meg új és új kiadásban népszerű történelmi regényei, amelyek a magyar történelem egy-egy sorsdöntő korszakát idézik, s a történelmi személyek mellett szűkebb pátriájának jellegzetes figuráit, palóc népi alakok sorát rajzolja meg. (**Két végzetes korona, A vérvörös Vág, Sorsvirág, Tűzvirág**.)

Életének utolsó másfél évtizedében – a háromszoros József Attila-díj és regényei rendkívüli népszerűsége mellett – megérthette, hogy mint költő is újra felfedezték. A költeményekben rejlő szellemi és morális energiák ismét eleven erővé váltak és alkotójuk ránk hagyott üzeneteként hatnak ma is, továbbra is.

Kerékgyártó István

KOVÁCS BÉLA: CSOKONAI EMLÉKÉRE

4. SALGÓTARJANI
TAVASZI TÁRLAT

FELEDY GYULA: HALÁL DÉLUTÁN IV.

